

HACI ETİBAR ƏHƏDOV

**ÖMRÜN
İŞİQ PAYI**

Bakı - 2023

Az
Ə95

RƏY
Natiq MİRZƏYEV,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Məsləhətçi
Camal MİRZƏYEV

Redaktor
Ağamir CAVAD

ƏHƏDOV Etibar Əliağa oğlu.
ÖMRÜN İŞIQ PAYI
(tarixi-etnoqrafik очерklər),
Bakı, "OL" MMC, 2023, səh. 112

Kitabda II Dünya müharibəsinin veteranı, "Şöhrət" ordenli, I qrup müharibə veteranı, Lənkəran rayonunun Girdəni kəndində anadan olmuş Rəşid İbrahim oğlu Şiriyevin ömür və döyüş yolları vərəqlənir, quruculuq illərindəki əmək fəaliyyətindən, elinə, obasına bağlılığından, kəndin tarixindən, müxtəlif taleli adamlardan, tarixi şəxsiyyətlərdən söhbət açılır.

Kitab el ağsaqqalının 110 illiyinə həsr olunur.

Burada Rəşid Şiriyevin həyatını, ömür yolunu əks etdirən fotosəkillər də verilmişdir.

4785823376

122-2023

© E.Əhədov

GİRİŞ

(Tərcümeyi - halından sətirlər)

Bu gün Rəşid Şiriyev həyatda olmasa da, yaxşı, xeyirxah əməlləri ilə yaddaşlarda qalıb. O, dövlətçiliyə sadıq, qeyrətli vətəndaş, nüfuzlu ziyalı, təcrübəli mühasib, el ağsaqqalı, Böyük Vətən müharibəsi cəbhələrində odlardan-alovlardan keçmiş qəhrəman döyüşçü idi. Qafqaz dağları ətəklərindən Berlinədək ağır yollar qət etmişdi.

Müharibə qurtarandan sonra isə, Yaponiya ilə hərbi əməliyyatda iştirak etmiş, 1945-ci il dekabr ayında tərxis olunmuşdu.

Sinəsini 3-cü dərəcəli "Şöhrət", I dərəcəli "Vətən" müharibəsi ordenləri, "İgidliyə görə", "Döyüş xidmətlərinə görə", "Berlinin alınmasına görə", "Almaniya üzərində qələbəyə görə", "Praqanın alınmasına görə", faşizm üzərində tarixi qələbənin 25,30,40,50, eyni zamanda SSRİ Silahlı Qüvvələrinin 50 illiyi münasibətilə aldığı orden və medallar, müxtəlif döş nişanları bəzəyirdi.

1979-cu ildə "Əmək veteranı" medalı ilə təltif olunmuşdu.

Lənkəran Ağsaqqallar Şurasının üzvü idi, dəfələrlə kənd Sovetinin deputatı seçilmişdi.

Müharibədən sonra 1945-1947-ci illərdə Girdəni kolxozunda mühasib müavini, 1947-ci ilin mart ayından sentyabr ayınadək Xasiyev adına kolxozda (Havzava kəndi) baş mühasib, 1947-1948-ci illərdə "Pravda" kolxozunda mühasib müavini, 1948-1951-ci illərdə həmin təsərrüfatda baş mühasib, 1952-1954-cü illərdə Kirov adına kolxozda (Separadi kəndi) baş mühasib, 1954-cü ildən ömrünün axırınadək "Pravda" kolxozunda və sovxozunda mühasib, normalaşdırıcı mühasib işləmişdir.

Atası İbrahim Şiri oğlu Kazımovdan eşitdiyi söhbətləri zaman keçsə də yadından çıxmayıb. Onda Rəşid Şiriyev altı-yeddi yaşlarında idi. Atası danışardı ki, Şura hökuməti qurulanda onun da mal-qarası, öküz və kəl arabaları, xırman sahələri əlindən alınaraq kolxoza qatılıb.

İbrahim uzaqgörən, ağsaqqal, işgüzar bir şəxs idi. Odur ki, səsini çıxarmadı, imkanlı şəxslərə də tövsiyə etdi ki, onun kimi hərəkət etsinlər. Buna baxmayaraq, İbrahim qolçomaq adı ilə həbsə alındı. Sonralar camaatın təkidi ilə İbrahim azad buraxıldı.

İbrahim 1934-cü ilin mart ayında dünyasını dəyişəndə oğlu Rəşid 21 yaşında idi. Digər oğul övladına Kazım adını qoymuşdu. Kazım 1956-cı ildə ordu sıralarına çağrıldı. Riqada xidmət edirdi. Hərbidən sonra həmin şəhərdə də qaldı, ailə qurdu, bir övladı var.

Rəşidin 3 bacısı vardır. Böyüyünə Vəciyyə adını qoymuşdular. Kiçik qızlara Qəmzə və Raciyyə adı verilmişdi. Üçü də dünyasını dəyişib. Vəciyyə Havzava kəndində ərdə idi. Lenin ordenli, respublikanın Çay ustası, sovxoz direktoru Musarza Şabanovun anası idi. Qəmzə Girdənidə ərdə idi. Əri Məhərrəm Baxşiyev kənddə bərbərlik edirdi. Raciyyə ərdə olsa da, Allah-taala ona övlad payı ayırmamışdı.

Bəzən hadisələr insanları gözlənilmədən ağır, çətin sınaqlara çəkir. Rəşid bütün iş dövrlərində bunu hiss edib və belə sınaqlara dözümlük, səbirlik göstərib. Taleyin qisməti idi, həyat uşaq yaşlarından Rəşidi çörək qazanmağa alışdırmışdı.

Yaşadığı dövrün bütün insanları kimi, o da mövcud quruluşun ideyalarına hədsiz sədaqət, milli-mənəvi dəyərlər ruhunda tərbiyə olunub. Məktəbdə oxuyarkən faydalı işlə məşğul olub. Barama bəsləyib, kolxoz sahələrinə işə gedib, eyni zamanda ev işlərində ailəyə kömək göstərib.

Rəşid 1933-cü ildə kənddəki yeddiillik məktəbi başa

çatdırdıqdan sonra Lənkəranda kolxoz mühasibləri hazırlayan birillik məktəbi bitirdi. Sonralar təhsilini davam etdirərək, 1951-1952-ci illərdə Bakı Kənd Təsərrüfatı Texnikumunda oxudu, kolxoz mühasibləri hazırlayan qrupu başa çatdırdı.

Rəşid Şiriyev şəxsi bacarığına görə, 1941-ci ilədək "Pravda" kolxozunda mühasib vəzifəsini yerinə yetirdi. Hərbi xidmətə gedəndə kolxoz təsərrüfatında baş mühasibin müavini işləyirdi.

Atası İbrahim Şiri oğlu Kazımov 1934-cü ilin martında, ondan sonra anası Ruqiyyə Məmmədraz qızı Kərimova dünyasını dəyişmişlər.

Rəşid Şiriyev 1941-ci ilin əvvəllərində tibb bacısı Bacıxanım Ağaqlu qızı Rzayeva ilə ailə həyatı qurmuşdur. Bir yerdə 5 övlad böyüdü təbiyə etmişlər.

Rəşid Şiriyev və Bacıxanım Rzayeva (Şiriyeva) zəngin və mənalı ömürlərini xalqa həsr etmişdilər - dövlətçiliyə sədaqətli idilər. Onları birləşdirən saf sevgi, etibarlı dostluq, qarşılıqlı anlaşma və qarşılıqlı hörmət idi. Ailə həyatları möhkəm təməl üzərində qurulmuşdu. 1941-cı ildə ailə qurmuşdular, 59 il sevgi və mehribanlıqla birgə ömür sürdülər.

Həzrəti Əli (ə) buyurur ki, valideynin övlada ədəb və tərbiyədən daha üstün hədiyyəsi ola bilməz. Təlim-tərbiyə düzgün qurulan ailədə xeyir-bərəkət olar. Valideynlərdən aldıkları tərbiyə bu gün övladlarının həyatında özünü göstərir.

-Övlad neçə yaşda olursa-olsun, həmişə valideyn sevgisinə, ata-ana qayğısına ehtiyac duyur, - Ailənin üçüncü övladı Hacı Akif (Vaqif) deyir. - Həyatda qazandığımız bütün uğurlara görə ata-anaya borcluyuq. Hər ikisi həyat yolumuzun mayakı olub, gələcəyə olan yollarımızı nurlandırır, işıqlandırır. Nəsihətləri, tövsiyələri ilə biz övladlara həyat dərsləri keçiblər.

Hacı Akf (Vaqif) təcrübəli tikinti mütəxəssisidir, ali təhsilli mühəndis-inşaatçıdır. Müxtəlif vəzifələrdə, o cümlədən Bakı Dövlət Universitetinin prorektoru olub.

Rafiq çayçılıq üzrə mütəxəssis, ali təhsilli mühəndis-texnolog kimi tanınırdı.

Qız övladlarından Mahizər və Pakizə ali təhsilli pedaqoq, Xanımzər isə əmtəəşünas kimi fəaliyyət göstərirlər.

Harada, hansı vəzifədə işləmələrindən asılı olmayaraq oğul və qızları da valideynləri kimi, iş və əməlləriylə xalqın sevgi və məhəbbətini qazanmış, el-obaya gərəkli övlad kimi fəaliyyət göstərmişlər.

Rəvayət edirlər ki, bir şəxs Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) yanına gəlib xahiş edir ki, mənə nəsihət edin. Peyğəmbərimiz (s) buyurur: "İnsanlara qarşı dost və məhəbbətli ol ki, səni də sevsinlər." Allah-taala Rəşid ataya və Bacıxanım anaya Peyğəmbərimizin buyurduğu kimi, yaxşılıq etmək kimi yüksək insani kefiyyətlər nəsib etmişdir. Onlar dostlarına, tanıdığı, tanımadığı adamlara yaxşılıqlar etməyi xoşlayardılar. Birinin problemi yarananda qabağa düşür, onu həll etməyincə rahat olmurdular.

Rəşid Şiriyev 10 fevral 1913-cü ildə dünyaya göz açmışdı. 16 may 1999-cu ildə, ömrünün 86 yaşında vəfat etmişdir. Onun həyatı ömrünü xoş günlərimiz uğrunda mübarizəyə həsr etmiş zəhmətkeş xalqın ən yaxşı nümayəndələrinin keçdiyi bir yol idi. Qafqaz dağları ətklərindən Yaponiyayadək çətin, ağır döyüş yolu keçmişdi. Çalışdığı bütün sahələrdə qabaqcıl, nümunə idi.

Ömür-gün yoldaşı Bacıxanım Rzayeva 1924-cü ildə anadan olmuş, 9 may 2006-cı ildə dünyasını dəyişmişdir.

Nəcib və xeyirxah əməllərini bu gün oğul və qızları, nəvə və nəticələri yaşadır, işdə və ictimaiyyətdə fəallıq, nümunə göstərirlər.

Ata da, ana da hamıya nümunə ola biləcək bir həyat yolu yaşamışlar.

I BÖLMƏ
TARİXİ KEÇMİŞ,
İCTİMAİ-SİYASİ HƏYAT

QƏDİM GİRDƏNİYƏ SƏYAHƏT

Girdəni nə vaxt yaranıb, kəndə ilk dəfə kimlər gəlib, buradakı maddi-mədəniyyət abidələrinin tarixi nə vaxtdan başlanır? Belə suallarla tez-tez müraciətlər olur. Başqa kitablarda da qeyd edildiyi kimi, Azərbaycanda həm antik dövrdə, həm də ilk orta əsrlər və inkişaf etmiş əsrlərdə mövcud olmuş şəhərlərin əksəriyyətinin tarixi dəqiq müəyyən edilməmişdir. Şəhərlərin tarixi olmayan yerdə kəndlərin dəqiq yaranma tarixindən söhbət açmaq qeyri-mümkündür. Buna başlıca səbəblərdən biri Azərbaycanda salnaməçilərin, tarixçilərin, dünyəvi təhsilə malik şəxslərin olmamasıdır.

Dünyanın müxtəlif yerlərindən Azərbaycana gəlmiş səyahələr, tarixçilər, arxeoloqlar bəzi yaşayış məntəqələrimizin tarixi ilə maraqlansalar da, Lənkəran və onun yaşayış məntəqələri haqqında tam məlumat vermirlər. Amma mənbələrdə qeyd olunur ki, bu ərazinin dağ ətəyi kəndlərinin, o cümlədən dənizin, çayların sahilində olan yaşayış məntəqələrinin bir çoxu eramızdan əvvəl və ya eramızın əvvəllərində yaranmışdır. Bu yerlərin ilk sakinləri talışlar olmuşlar.

Tarixçilər sübut edirlər ki, əvvəl kəndlər, sonralar şəhərlər yaranmışdır. Neçə kitab vərəqlədik, mənbələr araşdırdıq, amma heç birində Lənkəranın yaranması tarixindən dəqiq məlumat ala bilmədik. Kimi deyir ki, Lənkəranın adı fars dilindən götürülüb, kimisi də deyir ki, yox, bu ad elə talış dilindən gəlib. Ləngərkünan da deyilib ona, Lənkəran da, Lənggəran, Lyanqaran, Lanqon adı ilə də tarixlərin yaddaşında qalıb Lənkəran.

Tədqiqatçılar "Lənkəran" yer adının XV-XVI əsrlərdə mövcud olduğunu qeyd edirlər. Lənkəranın əlverişli yerdə, başqa yerlərlə karvan və dəniz yolu ilə əlaqə saxlamaq imkanına malik olması 1747-ci ildə onun Talış xanlığının paytaxtına çevrilməsinə səbəb olmuşdur. Müstəqil Talış xanlığının banisi Qara xan düşməndən qorunmaq üçün XVIII əsrin 40-cı illərində xanlığın mərkəzini Astaradan Lənkərana köçürmüşdür.

XVIII əsrin axırları, XIX əsrin əvvəllərində Lənkəran Gilan hakimlərinin, Ağa Məhəmməd şah Qacarın, daha sonra İran hakimi Fətəli şahın talanlarına məruz qalmış, dəfələrlə dağıdılmışdır. İran təcavüzkarları ilə təklidə mübarizə aparmaq iqtidarında olmayan Talış hakimi Mirmustafa xan rusların köməyinə müraciət etmək məcburiyyətində qalmışdır.

1826-cı ildə Talış xanlığı ləğv edilmiş, burada komendantlıq yaradılmışdır. 1840-cı il aprelin 10-da komendantlığın ləğvindən sonra Lənkəran bir qəza kimi 1841-ci ildə Kaspi vilayətinə verilmişdir. 1846-cı ildə keçirilən yeni inzibati bölgüyə əsasən Lənkəran qəzası əvvəlcə Şamaxı quberniyasına, 1859-cu ildə Bakı quberniyasına daxil edilmişdir (*F.Əsədov. Qədim şəhərin tarixi, "Leninçi" qəzeti, 08.12.1970*).

F.Axundzadə yazır ki, "Lənkəran" sözünün mənşəyi "ləynəkəon", "lənkən" sözündəndir və "qamışlı evlər" mənasındadır. Bu ad Almaniyanın Hamburq səfərxanasında saxlanılan hesabatlarda da vardır. Belə ki, bu söz 1603-cü ildə adı çəkilən, o dövrdə Lənkəran şəhərinin indiki ərazisindən bir az aralı yerləşən, Lənkən adlı kəndin olması ilə əlaqədardır. Çox ehtimal ki, Lənkəran böyüdükcə həmin kənd şəhərə qarışmış və adı Lənkəranla eyniləşdirilmişdir. Buradakı evlərin üstü, divarları, həmçinin həyətdəki çəpərləri qamışdan olduğu üçün Lənkən, Lənkən, bəzən isə Lyanqaran, Ləngərkünan, Lənkəran, Lanqaran və s. adlanmışdır.

Akademik Budaq Budaqov və coğrafiya elmləri namizədi Nadir Məmmədov "Azərbaycanın Lənkəran regionu toponimlərinin izahlı lüğəti" kitabında yazırlar: "Oykonim talış dilindəki lenə (lənə) "qamış", "qamışlıq", "qamış bitən yer" və kəon "evlər" komponentlərindən ibarət olub "qamışlı evlər" mənasındadır" (*Göstərilən ədəbiyyat, B., 2008, səh.79*).

Keçmiş Lənkəran qəzasının ərazisi indiki Lənkəran, Astara, Lerik, Masallı, Yardımlı, Cəlilabad rayonlarının ərazisindən təşkil edilmişdir. Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanın rayonlaşdırılması ilə əlaqədar Lənkəran qəzası 1929-cu ildə ləğv olunmuş, inzibati rayon kimi 1930-cu ildə yenidən təşkil edilmişdir.

...Girdəni rayonun şimal-qərb hissəsindədir. Rayon mərkəzindən 8 kilometr aralıda, Lənkəran-Boradigah avtmobil yolunda, Lənkəran ovalığında. Lənkəranın digər yaşayış məntəqələri kimi, Girdəni yaşayış məntəqəsi də buzlaşmaya məruz qalmayıb. Tarixən onun bitki və heyvanlar aləmi zəngin və rəngbərəng olub. Kəndi dövrələyən meşə və ağaclarlarda vaxtı ilə pələng, şir, çöl donuzu, ayı, canvar və s. heyvanlar təsadüf edib. Şərqdən İstisu qəsəbəsi, qərbdən Lənkəran şəhəri, şimaldan Veravul, cənubdan meşə ilə əhatələnmişdir.

Adamlar XIX əsrin otuzuncu illərində Lənkəranın mərkəzinə gedib-gəlmək üçün piyada yoldan istifadə edərmişlər. Əhali inqilabdan əvvəl Lənkəran-Boradigah yolundan indiki kimi düz magistral yoldan deyil, Girdəni məscidinin yanından Veravulun Həsənoba məhəlləsinə uzanan yoldan istifadə edərdi. Adamlar oradan Rəcəbovların evinin yanından Qızıl Abdula keçir, sonra orta məhəllə içi ilə Şəlimsona qalxırdılar. Buradan isə yol Vilvana - Əbdülün oğlu Hacıbaba Məmmədovun evinə uzanırdı.

XVIII əsrin axırları, XIX əsrin əvvəllərində Girdəni Şonəkön, Rəzi, Piədi, Sütəmo, İncəçölə, Danqəbin yaşayış

məntəqələri hesabına daha da genişlənilib və əhali ayrı-ayrı məhəllə şəklində, yığcam yaşayışlar.

Şiriyevlər İncəçolədən idilər. XIX əsrin ortalarında İncəçolə ayrıca yaşayış məntəqəsi olmuşdur. Yer sürüşməsi ilə əlaqədar İncəçolə və onun yaxınlığında yerləşən Piədi, Danqəbın, Rəzi, Sütəmo, Şonətoş və s. kəndlərin əhalisi qonşu Havzava, Girdəni, Osaküçə və digər kəndlərə köçmək məcburiyyətində qalmışlar. Sonralar Girdənidə məskunlaşmış Şiriyevlər, Babayevlər, İmanverdiyevlər, Rəhmanovlar, Şərifovlar və digər tayfalardan olanlar bu gün də özlərini incəçoləli hesab edirlər.

Qonşu Havzava kəndindən olan tarixçi-tədqiqatçı İldırım Şükürzadənin məlumatına görə, İncəçolə Azərbaycan dilinə tərcümədə "Aşağıda olan düzən yer" mənasını verir. Talış dilində "incə" zərif, düzən, "çolə" isə "aşağı yer" mənasını verir. Hazırda köçürülmüş kəndin yerində köhnə qəbiristanlıqların qalıqlarına rast gəlinir.

İ.Şükürzadə yazır ki, Talış dağlarının qoynunda, mənbəyini Dodustari zirvəsindən alan çayın sahilində qərar tutan İncəçolə, Piədi, Danqəbın, Rəzi kəndləri olduqca füsunkar təbiətə malik olmuşdur. Sovetlər dövründə bu yaşayış məntəqələrində heyvandarlıq fermaları, əkinçilik sahələri, arıxanalar fəaliyyət göstərmişdir. Piəşixnəzər ocağı Piədinin yaxınlığında yerləşir.

Bəzilərin fikrincə, kəndin təməl daşını qoyanlar Şonətoş məhəlləsindən olanlardır. Kənd körpüdən Veravula uzanan yolun sol hissəsində yerləşir - Kazım Kərimovun yaşamış olduğu məhəllədir. Kərimovların və Baxşiyevlərin ulu babaları bu məhəllənin sakini olmuşlar - Cənubi Azərbaycandan gəlmələrdir.

Girdəniçayın üstündəki körpüdə dayanmaqla gözlərimiz sahil boyu sıralanan yolları gəzir. Körpüdən aşağıda, nisbətən aralıda yaşıl ağaclar arasında Rəşid Şiriyevin evi ucalır. Bu ocaqda dünyaya göz açanlar öz doğma, əziz yerlərini unutmur,

İbrahim Şiri oğlu Kazımovun və ondan sonra dünyadan köçmüş doğmalarının ölməz ruhu qarşısında övladlıq borcunu verməyə çalışırlar.

Kənddəki digər obalar haqqında da danışmaq yerinə düşər. Qum məhəlləsi İranın Qum şəhərindən gələnlər hesabına yaranıb. Kəndin Ləkər körpüsündən sonra, qəbiristanlığın sağ tərəfində yerləşir. Qəmbərov və Həsənovların ulu babaları bu məhəllədə yaşamışlar. Liğətük məhəlləsi qamışlıqdan, kol-kosdan ibarət olub. Liğətükdə Kərbəlayı Bəşirin, Molla Novruzun, Molla Böyükağanın nəsilərindən olanlar sakin olmuşlar.

Kənddə ara məhəllə, təzəkənd məhəlləsi də fəaliyyət göstərir. Bu məhəllələrin təməli ötən əsrin 70-80-ci illərdə qoyulub.

Kənddən Girdəniçay və Ləkərçay axır.

"Uzunluğu 25 km olan Girdəniçay öz mənbəyini Talış dağlarından alaraq, Havzava, İstisu (Kirov) və Girdəni yaşayış məskənlərindən keçir. Çayın çox hissəsi Havzava kəndinin ərazisindən keçir. Mənsəbi Girdəni kəndində olduğu üçün çay Havzava yox, Girdəniçay adlanır. Girdəniçayın Sukayaş, Boblaçay, Sudaşaruçay və Pədəoçay adlı qolları vardır" (*E. Əhədov, İ. Şükürzadə. Havzava, B., 2009, səh. 24*).

Kəndin adını hərə bir cür yozub, bir cür yazıb. Talış dilində Qirdəni adlanır. Məmmədخان Kərimov kəndin adını "qırdə di" ("qırdə" yığcam, "di" kənd deməkdir) sözündən götürüldüyünü, "yığcam kənd" mənasını verdiyini izah edir. Onun fikrincə, əhali yığcam, sıx şəkildə toplanaraq burada yaşayış məskəni qurmuşlar. Sonralar sənədlərdə "Qırdədi" toponimi "Qirdəni" (yığcam olmayan kənd) toponimi ilə əvəzlənib. Təkcə "d" hərfinin "n" hərfi ilə əvəzlənməsi kəndin mənasının dəyişməsinə səbəb olub. Kəndin adının "Qırdəhoni" (ətrafı bulaq) sözündən yarandığını ehtimal edənlər də vardır. Keçmişdə kəndin yaxınlığında "Rəzi" (tənəklilik - üzümlük) yaşayış məntəqəsi də

olub. Akademik B.Budaqov və N.Məmmədov oykonimin Azərbaycan dilində "girdə", "yumru", "dairəvi" və "di" (talişca "kənd") sözlərindən ibarət olduğunu yazır və "dairəvi qala" adlandırırlar (*Azərbaycanın Lənkəran regionu toponimlərinin izahlı lüğəti*, B., 2008, səh. 50).

Əvəllər mənbəyini Taliş dağlarının Poçqon silsiləsinin Qırdədo zirvəsindən alan Girdəniçayın sağ və sol sahilləri bataqlıq və gölməçələrdən, kolluqlardan, meşəliklərdən ibarət olmuşdur. Çayın suları Göyşaban kəndindən keçərək Xəzər dənizinə tökülür. Uzunluğu 25 km-dir. İllik axınının 70 faizi yağış, 30 faizini yeraltı sular təşkil edir. Suqyaş, Boblaçay, Sudaşaruçay, Piədiçay adlı qolları vardır.

Dağətəyi və düzənlik yerlərində yaşayan əhali ilboyu təbiətin bəxş etdiyi bu təbii zənginliklərdən istifadə edər, ovçuluq və balıqçılıqla məşğul olarmışlar. Sonralar qurumuş meşələrin yerində evlər və kənd təsərrüfatı üçün sahələr salınmışdır. Xəzər dənizinin və çaylardakı suyun getdikcə çəkilməsi, iqlimin dəyişməsi nəticəsində əhali çayın sahilində məskən qurmuşdur.

İncəçölə kəndindən olan nəsil və tayfalar haqqında məlumatı respublika Azərbaycan Milli Dövlət Arxivində araşdırmalar əsasında tarixçi-tədqiqatçı İldırım Şükürzadənin məlumatından əldə etmişik. Siyahıalmada bəzi tayfalar göstərilmişdir:

1. Bəyverdi Hacıverdi oğlu, övladları: Rüstəm, Xanverdi, Xudaverdi, Baxşəli, Hacıverdi, İmanverdi;
2. Rüstəm övladları: Rəhman, Rəcəb;
3. Şəfəqqət Babaxan oğlu, övladları: Hüseyn, Babaxan, Feyzulla;
4. Şərif Şahbaz oğlu, qardaşları: İmaməli, Məmmədəli, oğlu Səfərəli, qardaşı oğlu: Şaban Zəkəriyyə oğlu, əmisi oğlu: Baba Zeynal oğlu;

5. Savzi Haqverdi oğlu, övladları: Mikayıl, Həxi, Hacıəli, Kəlbihüseyn, qardaşı oğlanları.

Tədqiqatçı Rəzzaq Xansuvarovun məlumatına görə, İncəçolədə 1859-cu ildə 8 ev, əhalinin sayı 79 nəfər olmuşdur. Siyahıalmada 42 nəfəri kişi, 37 nəfəri qadın qeydə alınmışdır.

1911-ci ilin məlumatına görə, kənd o dövrdə 25 evdən ibarət olmuş, burada 176 kişi, 101 qadın yaşamışdır.

2023-cü ilin məlumatına görə, kəndin ümumi ərazisi 1190,7 hektardır. 648,2 hektarı əkinə yararlıdır. 179 hektarını həyətyanı sahə, 50 hektarını meşə zolağı təşkil edir.

Kənddə 758 ailə təsərrüfatı var, əhalinin sayı 5100 nəfərdən çoxdur, 2701 nəfəri qadındır.

Əhali taxılçılıq, heyvandarlıq və tərəvəzçiliklə məşğuldur.

1930-1964-cü illərdə kolxoz təsərrüfatı, 1964-1997-ci illərdə sovxoz təsərrüfatı fəaliyyət göstərmişdir.

Kənd Soveti 1920-1992-ci illərdə fəaliyyət göstərmişdir. 1992-ci il iyun ayında şəhər icra hakimiyyəti başçısının kənd üzrə nümayəndəliyi yaradılmışdır.

2000-ci il yanvar ayında kənd bələdiyyəsi təşkil edilmişdir. İlk sədri Rəcəbəli Mehdiyev olmuşdur.

Kənddə mədəniyyət sarayı, kitabxana, orta məktəb, uşaq bağçası, poçt şöbəsi, ATS, xəstəxana, məscid və s. sosial obyektlər və maddi mədəniyyət abidələri vardır.

İqlimi yayı quraq, qışı mülayim-istidir. Orta temperatur yanvarda 2-3 dərəcə soyuq, iyulda 28-30 dərəcə isti olur.

1956-cı ilin may ayında Lənkəranın əksər kəndlərində, o cümlədən Girdənidə qar yağmışdır. 2011-ci il sentyabrın 18 və 19-da, 2015-ci il oktyabrın 18-dən 30-dək yağışlar nəticəsində həyət və təsərrüfatlar su altında qalmışdır.

TARİXDƏ QALAN İZLƏR

Hər ötən gün tarixə çevrilir

Atası İbrahim Şiri oğlu Kazımovdan eşitdiyi söhbətləri zaman keçsə də yadından çıxmayıb. Onda Rəşid Şiriyev altı-yeddi yaşlarında idi. Atası danışardı ki, Şura hökuməti qurulanda onun da mal-qarası, öküz və kəl arabaları, xırman sahələri əlindən alınıb kolxoza qatıldı.

İbrahim uzaqgörən adam idi. Odur ki, səsini çıxarmadı, imkanlı şəxslərə də tövsiyə etdi ki, onun kimi hərəkət etsinlər. Buna baxmayaraq, İbrahim qolçomaq adı ilə həbsə alındı. Sonralar camaatın təkidi ilə İbrahim azad buraxıldı.

İbrahim 1934-cü ilin mart ayında dünyasını dəyişəndə oğlu Rəşid 21 yaşında idi. Digər oğul övladına Kazım adını qoymuşdu. Kazım 1956-cı ildə ordu sıralarına çağrıldı. Riqada xidmət edirdi. Hərbidən sonra həmin şəhərdə də qaldı, ailə qurdu, bir övladı var.

Rəşidin 3 bacısı vardır. Böyük qıza Vəciyyə adını qoymuşdular. Kiçik qızlara Qəmzə və Raciyyə adı verilmişdi. Üçü də dünyasını dəyişib. Vəciyyə Havzava kəndində ərdə idi. Lenin ordenli, respublikanın Çay ustası, sovxoz direktoru Musarza Şabanovun anası idi. Qəmzə Girdənidə ərdə idi. Əri Məhərrəm Baxşiyev kənddə bərbərlik edirdi. Raciyyə ərdə olsa da, Allah-taala ona övlad payı ayırmamışdı.

Bəzən hadisələr insanları gözlənilmədən ağır, çətin sınaqlara çəkir. Rəşid bütün iş dövrlərində bunu hiss edib və belə sınaqlara dözümlük, səbirlik göstərüb. Taleyin qisməti idi, həyat uşaq yaşlarından Rəşidi çörək qazanmağa alışdırmışdı.

Yaşadığı dövrün bütün insanları kimi, o da mövcud

quruluşun ideyalarına hədsiz sədaqət, milli-mənəvi dəyərlər ruhunda tərbiyə olunub. Məktəbdə oxuyarkən faydalı işlə məşğul olub. Barama bəsləyib, kolxoz sahələrinə işə gedib, eyni zamanda ev işlərində ailəyə kömək göstərib.

Rəşid 1933-cü ildə kənddəki yeddiillik məktəbi başa çatdırdıqdan sonra Lənkəranda kolxoz mühasibləri hazırlayan birillik məktəbi bitirdi. Sonralar təhsilini davam etdirərək, 1951-1952-ci illərdə Bakı Kənd Təsərrüfatı Texnikumunda oxudu, kolxoz mühasibləri hazırlayan qrupu başa çatdırdı.

Rəşid Şiriyev şəxsi bacarığına görə, 1941-ci ilədək "Pravda" kolxozunda mühasib vəzifəsini yerinə yetirdi. Hərbi xidmətə gedəndə kolxoz təsərrüfatında baş mühasibin müavini işləyirdi.

Rəşid Şiriyev (sağdan 2-ci) ailə üzvləri ilə

Soldan 2-ci, ömür-gün yoldaşı Bacıxanım, qızları Xanımzər, Pakizə və nəvəsi Vüqar (1985).

QACARIN DƏSTƏSİ İLƏ MÜBARİZƏ

Lənkəranın digər kəndləri kimi, Girdəni yaşayış məntəqəsi də müxtəlif vaxtlarda quldur, soyğunçu dəstələrinin hücumuna məruz qalmışdır. Bu barədə müxtəlif mənbələrdə məlumatlar vardır. Mirzə Əhməd Mirzə Xudaverdi oğlu "Əxbarnamə" əsərində yazır ki, Ağa Məhəmməd şah Qacar 1795-ci ildə böyük qüvvə ilə iki istiqamətdə Azərbaycana hücumu keçmişdir. Yerli əhali Qacar qoşununa ciddi müqavimət göstərirdi. Girdəni, Veravul, Vilvan, Cil, Şağlaser, Xarxatan və digər kəndlərin övladları da döyüşkənliyi ilə seçilirdilər.

Müəllif yazır: "Mir Həsən xan şir ovlayan bir dəstə (tüfəngçi) ilə vətəgə tərəf hücum etdi. Gəldiyindən bir saat keçməmişdi ki, onun əmrilə vətəgədə olan quru otlara od vurdular. Vətəgə yandı. Soldatlardan bir çoxu əsir, bir qismi də öldürüldü. Vətəgə başçısını da qətlə yetirdilər. Vətəgə də dağıldı. Mir Həsən xan güclü qoşunla oradan Lənkərana işlərini qaydaya salmaq üçün getdi. Girdəni kəndində nahar verdiyi zaman ona kömək üçün Qızılbaş dövləti tərəfindən iki min nəfər sərbazın iki top ilə Muğan yolundan gəlib çatmaqda olduğu yetişdi.

Sübh namazı vaxtı Girdəni kəndinin çəmənliyinə çatdıq. O yer Zənnəbə adı ilə məşhurdur.

...Mir Həsən xan atından yerə düşdü. Dəstəmaz alıb namazını qıldı. Onun adəti belə idi. İki aləm bir-birinə dəysə də o, namazının vaxtını keçirməzdi. Namazı qurtardıqdan sonra buyrdu: "Atlıların sayını deyın!" Mir Həsən xanın lələsi ucarütbəli Kərbəlayı Şahverdi bəy də orada idi. O, atlıları saydı. Gördü ki, mənimlə və Mirzə Saleh ilə birlikdə otuz səkkiz nəfər atlı vardır. Bunlardan ikisi işə yaramırdı. Biri mən idim.

Tüfəngim yoxdu. Belimdən bir qılınc asmışdım. O biri də Mirzə Saleh idi. Onun da əlində bir nizəsi vardı. Mir Həsən xan qılıncını belinə bağladıqdan sonra üzünü atlılara çevirib buyurdu: "Cəddimə and olsun, hər kim bu davadan geri dönsə, bu qılınc ilə onun boynunu vuracağam!" Sonra atına minib Muğan naibi ucarütbəli Xanı bəyə buyurdu: "Bizi qamışlıqdan elə keçirin ki, qoşunun ortasına düşək!" Girdəni ilə Veravul arasında bir o qədər məsafə olmadığı üçün bir az getdikdən sonra xan buyurdu: "Qulaq asın, güllə səsi hansı tərəfdən gəlir?" Dinləyib davanın Mir Mustafa xanın döyüşdüyü səngərdə getdiyini xana ərz etdilər... Kərbəlayı Şahverdi bəy öz atını irəli sürdü. Bir anda özünü Qacar qoşununun yaxınlığına yetirdi. Qacar sərkərdələri ehtiyat edərək ətrafa baxıb hansı tərəfdən qoşun gəldiyini öyrənmək üçün əvvəlcədən bir nəfəri ağacın başına çıxartmışdılar. O adam Mir Həsən xanın qoşununu görəndə kimi qışqırdı: "Qoşun gəldi!" Bunu eşidən kimi Mir Həsən xanın adamları iki dəstəyə bölündü. Biri səngərə tərəf qaçdı. Bir dəstəsi də qamışlıqda (*Girdəni ilə Veravul arasında - red.*) gizləndi. Mir Həsən xan səngərə hücum etdi. Mir Mustafa xan gördü ki, Mir Həsən xan dava edir, o da piyada tüfəngçilərlə hücum etdi. Qacar qoşunu səngərdən nə qədər güllə atdırsa, Mir Mustafa xanın piyadaları, o cümlədən suxtamurdablı (*sütəmurdoğlu - red.*) ucarütbəli Rza Əli bəy Əli Mirzəbəy oğlu onların gülləsindən qorxmayıb, bir neçə nəfərlə özünü səngərə atdı. Haqqında məlumat verdiyimiz Rusiya dəstəsi sərkərdəsi Yeqor balası da işin başlanğıcında iki yüz soldat ilə orada idi. O, Rza Əli bəyin igidliyinə təəccüb edib xana dedi: "Rusiya padşahı soldatları arasında heç belə igid və cəsarətli adam yoxdur!" O, ucarütbəli Rza bəyin igidliyinə afərin söylədi, onu çox təriflədi (*Göstərilən ədəbiyyat, B., 1975, səh.50-56*).

KÖHNƏ QEYDLƏR DİLƏ GƏLİR

Qarşımızda səhifələri çoxdan saralmış bir kağız var. 1917-1918-ci illərdə Lənkəranda fəaliyyət göstərmiş qırmızı partizanların siyahısıdır. Siyahını ötən əsrin 90-cı illərində Hacı İdris Cəfərova Veravul kəndində olarkən əmisi Şükür Cəfərov verib. Dediynə görə, onu Digah kəndindən olan qayınatası Əhməddən alıb.

XIX əsrin ortalarından yerlərdə soyğunçuluq, talançılıq artmışdı. O vaxtlar qaçaq-quldurlar tərəfindən kəndlərə tez-tez basqınlar olur, evləri çalıb-çapır, xalqı talan edirdilər. Bir tərəfdən də erməni daşnakları at oynadırdılar. Hər kənddə üç-dörd nəfərin tufəngi ya olar, ya olmazmış. Çoxu da yaba, dəryaz və digər dəmir alətlərlə silahlanmışdı.

Belə bir dövrdə quldurlarla mübarizə məqsədilə yerlərdə partizan dəstələri yaradılmışdı. Partizan təşkilatının gizli qərargahı Digah kəndində yerləşirdi, rəhbəri Bəhram Ağayev, qərargah rəisi Məmmədəli Əkbərov idi. Onlar qırmızı partizanları bir araya yığb dəstələri birləşdirmişdilər.

Bu da siyahıda adları qeyd edilmiş qırmızı partizanların adı: Məmmədəli Əkbərov, Əmrəli Əkbərov, Rəsul Musayev, Əbülfəz Qədirov, Bayram Qulu oğlu Məmmədov, Mirzəhəsən Heydərov, İsaq Məmmədov, Fərzi Qafarov, Rəzi Əsədov, Əhməd Məmmədov, Məmməqulu Məmmədov, İsrafil Şükürov, Məcid Ramazanov, Feyzulla Əsgərov, Seydəli Mirəsgərov, Səttar Hüseynov (Bağırov), Səfərəli Şixəliyev, Cabbar Əsədov, Fridrix Şeffər, Əli Şixəliyev, Güləsi Məmmədov, Telman, Baloğlan, Barat...

Onların arasında Girdəni, qonşu Veravul kəndindən olanlar da vardır. Şirəli Axundov, Musa Axundov, İbi İbayev

və başqaları müxtəlif yerlərdə fəaliyyət göstərən gizli bolşevik təşkilatlarının üzvü idilər.

Ötən əsrin 70-ci illərində şair Mirzə İsmayıl Qasirin nəvəsi, geoloq-mühəndis İshaq Axundov siyahı ilə maraqlandı. Dedi ki, 1937-1938-ci illərdə qırmızı partizanların əksəriyyəti "xalq düşməni" adı ilə həbs edilmişdi. Bir qismi Bakıda güllələnmiş, digərləri isə sürgün edilmişdilər. Sürgündən siyahıda adı çəkilənlərdən Şirəli Axundov, İsgəndər Səmədzadə, Həşim Sadıqov və Fridrix Şeffər qaytmışdılar. Sürgünlük dövründə onların da sağlamlıqları itmişdi.

İllər keçəndən sonra İshaq Axundov xatirələrində yazacaqdı: "Çox vaxt mənə Ağə Məmmədli Gərmətükə - Ağamirgilə göndərərdi. Bir dəfə Girdəniyə Mirzə Şirəligilə getmişəm. Qalan vaxtlarda mən şəhərin indiki Həzi Aslanov küçəsindəki evinə gedirdim. Kəndlərə mənə göndərəndə dayıngilin itini də götürürdüm. Çünki kəndlərdə o zaman çoxlu it olardı. Öz itimin xaltasına bağladığım ipi həmişə əlimdə tuturdu. Mən kəndlərə gedəndə çox vaxt yoldaşlarımdan da götürürdüm ki, yolda oynaya-oynaya gedib - gələk. Həmişə də mənə tapşırırdılar ki, hara, kimin yanına getmək barədə heç kimə bir söz deməyim.

Bununla demək istəyirəm ki, özüm də bilmədən Lənkəran inqilabçalarına xidmət edirmişəm. Sonralar Şirəli Axundov və Həşim Sadıqov zarafatla deyirdilər ki, İshaq, itin bizə səndən yaxşı kömək edirdi. 1958-ci ildə mən qırmızı partizan olmuş bibim oğlu doktor İlyas Axundzadənin evinə getmişdim. Orada mənə Fridrix Şeffər görəni kimi tanıdı. Şeffər mənim bibim oğlu ilə 18 il sürgündə olmuşdu."

Bu gün Sovet hakimiyyəti uğrunda mübarizə aparənlər haqqında danışmaq bəlkə də yeri deyil. Hər halda bu da bir tarixdir. Axı, hər dövrün öz tələbi, öz qəhrəmanları var. Onlar öz mətinliyi, prinsipliliyi ilə cəmiyyəti yeni qələbələrə səfərbər

etmiş, vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirmişlər. Demək, atababalarımızın keçdiyi yol xalqa mənsub bir yoldur.

Hacı Akif (Vaqif) Rəşid oğlu Şiriyev deyir ki, yeni nəsil yetişib. Bugünkü nəsilə yeni həyat qurmaq səadəti nəsib olmuşdur.-Tarixi Zəfərin əldə edilməsində gənclərimizin misilsiz xidmətləri var, - Hacı Akif (Vaqif) Şiriyev sözünə davam edir - Xalqımızın ən yaxşı ənənələri bu gün də yaşadılır. İllər öz axarınca, hiss edilmədən keçir. Hiss edirsən ki, heç nə yaddan çıxmayıb, heç nə unudulmayıb. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin dediyi kimi, Azərbaycanda bütün xalqlar dostluq, qardaşlıq, həmrəylik şəraitində yaşayır və bu 44 günlük müharibə bir daha onu göstərdi ki, ölkəmizdə milli birlik, milli həmrəylik vardır.

Girdəni bir kənd idi...

Rəşid bir dəfə Ləkər körpüsü tərəfində ayaq saxladı.

Şiriyevlər tayfasının kəndin inkişafında xidmətləri az olmamışdı. Atası İbrahim Şiri oğlu Kazımovun həyat yolunu vərəqlədikcə onun əvəzolunmaz bir şəxsiyyət kimi böyüklüyünü hiss etməmək mümkün deyildi. Təvazökar, zəhmətsevər, eyni zamanda gözəl insani keyfiyyətlərə malik olan İbrahim Kazımov el ağsaqqalı kimi tanınmış, hərəkətlərində, əməllərində nəciblik, yüksək mədəniyyət, saflıq, sağlam insani keyfiyyətlər dayanmışdı.

İbrahimin geniş əkin sahələri, mal-qarası vardı. Adamlar onun sahələrində işləyirdilər. El ağsaqqalı kimi İbrahim kişi yanında işləyənlərə diqqətlə yanaşır, xeyir-şər məclislərində köməyini əsirgəməirdi. Kasıbların toy xərclərini özü çəkirdi.

İllər keçəndən sonra da atası ilə bağlı xatirələr Rəşidin hafizəsində dərin izlər buraxmışdı. Belədə yaddaşında ilişib qalan xatirələr Rəşidi rahat buraxmır, sifəti bir andaca

işıqlanırdı. Kim bilir, xəyal onu haralara aparırdı. Bəlkə də olub-keçənlər, şirinli-acılı günlərə hakim kəsilirdi. Qəlbindən axan işıq, nur elə bil Şiriyevlər nəslinin halal ocağından axan mənəvi bir mühitin davamı idi. Bu işıq, bu nur ömrü boyu onu tərk etmədi. İndi xatirələr düşüncələrinə, fikirlərinə hakim kəsilən ötən günlər dilə gəlmişdi. Kövrək, həzin xatirələr arxada, keçmişdə qalsa da unudulan deyildi.

Ləkər körpüsünə çatanda ayaq saxladı. Bir qədər kənarda Ləj meşələri uzanırdı. Rəşid gözlərini uzanan yoldan çəkmədən fikrə getmişdi. Ötən günlər kino lenti kimi gözlərinin önündən keçdi. İbrahim atanın sözlərini xatırladı.

-Oğul, - atası demişdi. - Bu tarixi yadında yaxşı saxla. 1918-ci ilin mart qırğınlarını yaddan çıxarmaq olmaz. Qaçacaq dövründə gördüyün Ləj meşələrinə sığınmışdıq. Ləkər körpüsü ətrafında qanlı vuruşma getmişdir. Şəhərdə görünməmiş talanlar və qırğınlar törədilmiş, mayakın ətrafında onlarla insan güllələnmişdir. Qonşu Vilvan, Veravul, Cil, Osaküce kəndlərinin sakinləri qırğından qurtulmaq üçün yaxınlıqdakı meşələrə çəkilməmişdilər. Ləkər körpüsünə tərəf uzanan yerdə, Əli meydanı adlanan ərazidə bazar yerləşirdi. Qəzanın Ucarud tərəfindən və digər yerlərdən gələnələr bazara öz mallarını çıxarırdılar. Vilvandan olan Boyli qızı Gülbanu ilə Girdəniyə gəlirmiş. Yolda arabanı gülləyə tuturlar, ata və qızı vəhşicəsinə qətlə yetirilir.

Qonşu Vilvan kəndində yaşayan Əmənulla Əzimov (*bu sətirlərin müəllifinin ana babası - red*) danışdı:

- 1918-ci il mart-aprel ayları idi. Kəndimizə bir dəstə atlı gəlib cavanları bir yerə yığdı. Onlar rus və başa düşmədiyimiz dildə danışdılar. Şivkunovu ilk dəfə onda gördüm. Dəstə bizi başına yığıb Ləkər körpüsünədək müşayiət etdi. Ali Əzimov, Mikayıl Quliyev, Davud Rəhimov, Mahmud Şərifov və başqaları da bizimlə idilər. Hərəməzə bir tüfəng verib dedilər ki,

səngər qazın, vuruşacaqsınız. Biz düşmənin kimlər olduğunu bilmirdik, amma itaət edərək səngər qazdıq. Bizə güllə verməmişdilər. Deyirdilər ki, patronu "düşmən" yaxınlaşanda verərik. Qaranlıq düşərkən özümüzü Ləj meşəliyinə tərəf verdik, oradan özümüzü kəndə çatdırdıq. Bundan qəzəblənən şıvkunovçular Girdəni, Veravul və Vilvan kəndlərini top atəşinə tutdular. Vilvan kəndində bir neçə ev yandı, ölənlər də vardı. Adamlar Osakücə meşəliyinə çəkildiyindən tələfat çox olmadı. Atışma sakitləşəndə Şıvkunov öz quldur dəstəsi ilə yenidən kəndə gəldi, tüfəngləri istəyirdi. Ağsaqqalların təkidi ilə silahları qaytardıq. Gülləmiz olsaydı quldurlarla döyüşərdik, amma o vaxtlar güllə tapmaq müşkül məsələ idi. Şıvkunovun əmrinə itaət etmədiyimizə görə bizi ağaca sarıyıb öldürmək istəyirdilər. Amma təsadüfən kəndimizə gələn İbi İbayevin partizan dəstəsi onlarla döyüşə girdi. Nəticədə Şıvkunovun dəstəsi qaçmaq məcburiyyətində qaldı.

Rəşid Şiriyev atasından eşitdiyi xatirələri davam etdirərək dedi:

-Sonralar məlum oldu ki, Ləkər körpüsü ətrafında 10 nəfər öldürülmüş, kəndimizə yaxın tərəflərdə 5 ev yandırılmışdır. Təsadüfi deyildir ki, buradakı qanlı döyüşlər barəsində söz də qoşulmuşdu. El-obada deyilən sözlər bu gün də yadımdadır. Yas yerlərində qadınlar göz yaşlarını tökə-tökə deyirdilər:

*Girdəni elə bir kənd idi,
Dörd yanı gülbənd idi.
Xaraba qalsın o Ləkər,
O da bir səngər idi.*

HAŞIYƏ. Vilvan kəndindən olan nənəm Ağabacı Əzimovanın qızı Mötəbər Əzimova Girdənidə ərddə idi. Əri Cəbrayıl Abbasov kənddə olan qırğınlardan danışırdı. Cəfər

Mirzəyevin arvadı Mərcan Vilvandan olan Əhəd kişinin qızı idi, atam Əliəğa Əhədovun doğmaca bibisi idi.

...Ağabacı nənənin yaddaşında 1918-ci il mart ayı "qaçaqqaç" dövrü kimi qalmışdı, ömrünün axırınadək üzü gülmədi, nə çəkdisə, ürəyində çəkdi. Hüsr məclislərində isə elə bayatı çəkərdi ki... Deyərdin, axı, Ağabacı nənədə bu sözlər hardandı. Sən demə, dərd güc gələndə lal dilləri də açarmış. Ağabacı nənəyə dərd gələndə otağa çəkilər, başını taxta sandıqdan çıxartdığı paltarların üzərində əyərək səssizcə ağlayardı. Biz nəvələr isə pəncərədən nənəmizin seyrini vurur, heç nə anlamazdıq. İllər keçəndən, yaşa dolandan sonra hiss elədik ki, Ağabacı nənə qəlbində dağ boyda kədər gəzdirərmiş. Ürək gərəkdi ki, bu boyda ağrını gəzdirə bilsin.

1918-ci il mart soyqırımı gözlərinin qabağında olmuşdu. Gözlənilmədən ətraf kəndləri dəniz tərəfdən top atəşinə tutmuşdular Əri Ağacan Əzimov kəndin cavanları ilə dağlara çəkilərək erməni - denikinçi dəstələri ilə vuruşurdu. Atışma qızı-şanda kənddə qalan qadınlar uşaqlarını yanına alıb Osakücə meşəliyinə tərəf üz tutmuşdular. Ağabacı nənə uşaqlardan yalnız ikisini - Babacan və Zülfünü çiyinə alıb qaça bilmişdi. Hələ bir yaşına çatmamış körpəsi Əliəğanı isə Allahın ümidinə qoyaraq həyətdəki yekə nil ağacının oyuğunda gizlədə bilmişdi. Ağabacı nənə səhər sakitlikdə evə qayıdarkən oğluna tərəf qaçır. Görür ki, körpə hələ də sakitcə uyuyur. İllər keçəndən sonra, övladları yaşa doldu. Dörd oğul övladından təkə Əliəğa Əhədov müharibədən sağ qayıtdı. Baba, Zülfü və Əjdər 1941-1945-ci illərdə faşistlərlə vuruşmada həlak olmuşdular.

Kənddə təkə Əhməd Əkbərovun beşatılanı varmış. O, köməksiz insanları müdafiə edə-edə onları Osakücə meşəliyinə tərəf apara bilmişdi. Ağabacı nənə danışardı ki, Əhməd Əkbərov qohumumuz Hacı Hacıhüseyn Gəncəli oğlunun öldürüldüyünü eşidib hadisə yerinə qaçır. Hacı Hacıhüseyn

LƏNKƏRAN. 1918-ci il mart soyqırımı

*Lənkəranda soyqırımı qurbanlarının
xatirəsinə həsr edilmiş abidənin önündə*

kəndin hörmətli, nüfuzlu ağsaqqallarından idi. Aclıq illərində o, qonşu Astraxanbazara (*indiki Cəlilabad rayonu - müəl.*) gedərək, oradan gətirdiyi taxılı savabına imkansız ailələrə paylayardı. Gecə qaranlığında tufəngin atəşinə erməni quldurları Əhmədin gizləndiyi yeri gülləyə tuturlar. Əhməd gülləsi tükənənədək vuruşmuşdu. Onun ölümünə bütün kənd ağlayırdı.

Ağabacı nənənin dediyinə görə, dənizdən top mərmilərdən biri Molla Davudun evinə düşmüşdü. Xoşbəxtlikdən mərmə partlamamış, tüstülənə-tüstülənə sönmüşdü. Amma təsirindən Molla Davud "Yasin" oxuduğu yerdə keçinmişdi. Bir yaşında olan qızı Balabəyim beşikdə yatmışdı. Köməyə gələn qonum-qonşu tüstüdən boğulmaqda olan körpəni tələm-tələsik beşik qarışıq evdən çıxarmağa nail olmuşdular. Balabəyim 1968-ci ildə 50 yaşında vəfat etmişdir.

İllər keçəndən sonra Rəşid mətbuatdan öyrəndi ki, həmin dövrdə Gərmətük kəndində 70-dək, Mamusta kəndində 30-dək, Kərgələndə 70-dək, Sütəmurdovdə 25-dən çox günahsız insan hadisənin qurbanı olmuşdur. Tanınmış ziyalılardan Hacı Mirhəşim Talışlı, Əlibala Nurullayevlə birgə apardığımız araşdırmalardan da bunu aydın görmək olur.

"Həmin hadisələrin şahidləri son günlərədək yaşayırdılar. Nə yaxşı ki, "Lənkəran" qəzetində işlədiyim dövrdə çoxları ilə görüşüb söhbət etmişdim. İndi onlar aramızda olmasalar da, xatirələri yaşayır. 1918-ci il soyqırımı dövründə Bakı qırğınından sonra Lənkəran və qonşu rayonlarda 40-dək kənd, neçə-neçə ev yandırılıb, talan edilib, yüzlərlə günahsız insan qətlə yetirilib. Erməni daşnakları bir-bir evlərə girib bəzən bütün ailəni məhv edirdilər. Hamilə qadınlara, uşaqlara, qocalara belə rəhm edilmirdi. Keçən əsrin 80-ci illərində Gərmətük qəsəbə sakini Məmmədəli Məmmədov Bakı Dəmiryol vağzalında 1918-ci ildə onların kəndindəki qırğında iştirak etmiş yükda-

şıyan bir erməni ilə rastlaşır. Erməni kənddəki məscidin yanında Kərbəlayı Nurullanın ikimərtəbəli evini necə yandırdığından danışır. Kərbəlayı Nurullanın nəvəsi, tarix müəllimi Əlibala Nurullayev Bakıya gələrək erməninin axtarışına düşür. Qarabağ hadisələrinin təzə-təzə vaxtları imiş. Dəmiryol vağzalında ona deyirlər ki, Rostom Xaçaturyan adında həmin şəxs Montində yaşayırdı. Hadisələrdən bir qədər əvvəl ölmüşdür. Rostom Xaçaturyan Kərbəlayı Nurullanın evini qarət edib, gücü çatmadığına görə bədənnüma güzgünü sındırıb və binaya od vurmuşdu. Ermənilər gedəndən sonra qonşular evi yanğından xilas etmişdilər. Sonralar həmin ev türk zabiti Camal Paşanın qərargahına çevrilmişdi. 1920-ci il aprel inqilabından sonra həmin bina "Qadınlar klubu" üçün ayrılmışdı. Klubun sədri Qızıpaşa (Qızı Qasıməli qızı Novruzova) idi. Camal Paşanın iqamətgahında əyləşdiyinə görə ona Qızıpaşa adı verilmişdi. Qızıpaşa 1922-ci ildə Azərbaycan qadınları nümayəndələri ilə birlikdə Moskvada olmuş, proletariatin rəhbəri V.İ. Leninlə görüşmüşdü.

Yazıçı-publisist Nurəddin Ədiloğlu "İki sahil" qəzetinin 11 mart 2020-ci il tarixli sayında yazır: "Lənkəranda polkovnik Makarovun başçılıq etdiyi soyğunçu-qarətçilərinin hamısı ermənilərdən ibarət idi. Ermənipərəst Şıvkunovun quldur dəstəsi də həmin illərdə Lənkəranda və ətraf yaşayış məntəqələrində dinc sakinlərə meydan oxuyurdu. Silahlı dəstələrə başçılıq edən Avetisov quldurluqla və soyğunçuluqla məşğul idi.

SÖZARDI. 90-cı illərdə qayınatam, Lənkəran pedaqoji məktəbinin ədəbiyyat müəllimi, qabaqcıl maarif xadimi Şükür Şükürov mart soyqırımı ilə bağlı söhbətə qoşularaq dedi:

-Bir dəfə o illərin canlı şahidi Cavahir Abdullayevanı (Məmmədova) sorğu-suala tutdum, hadisəni onun dilindən eşitmək istəyirdim. Cavahiri aqlamaq tutdu. Anam mənə acıq-

landı. Sən demə, silahlı əsgərlər kənddə axtarış apararkən Qurbanovların evinin yanında Cavahiri yaxalayırlar. Nəhmətin oğlanları Məmmədhəsən, Məmmədhüseyn, həmçinin Bəhram Cəfərov, Mənsim Əliyev, İsaq Cəfərov, Hacıəli Əliyev və daha bir neçə nəfər qızın köməyinə gəlir və onu qaçırdılar. Cavahir xəndək içi ilə kəndin şərq tərəfinə - Qoçasələ meşəliyinə tərəf qaçır. Denikinçi rus və erməni əsgərləri tutduqları cavanları Paşa Mikayıl oğlunun dərz-çəltik komasına salaraq yandırırırlar. İtaətsizliyə görə Əbülhəsən Əkbər oğlu Hümmətovu qılıncla doğrayırlar. Davud müəllimin atası meşə yolu ilə evinə gələrkən onu ləminin yanında qanına qəltan etmişdilər. Ağagül Əlihəsən oğlu və daha bir neçə mamustalı da bu faciənin qurbanı olmuşdular. Bundan sonra kəndə od vurub yandırmışdılar. Yanğın nəticəsində babam Şükürün oğlu Yunusa bağışladığı 8 otaqlı ikimərtəbəli ev də yandırılmışdır.

Ermənipərəst Şıvkunov el arasında hörməti, nüfuzu olanları aradan götürməkdən çəkinmirdi. Girdəni kəndi və qonşu Veravul kəndi ilə həmsərhəd olan ərəzidə yaşayan istifadə olan qvardiya polkovniki Mirməhəmmədrza xan (Miri bəy) Mirfərəculla bəy oğlu Talışxanovu ətraf yaşayış məntəqələrində də yaxşı tanıyırdılar. Müəllim Vaqif Cavadov nənəsi Miri bəyin qızı Mirşərəf xanımın dediklərinə əsaslanaraq danışırdı:

- Nənəm deyirdi ki, yay günü həyətimizə bir əsgər girdi. Həyəcanlı idi, ağamı - Miri bəyi soruşdu. Ağama dedi ki, Şıvkunov səni öldürəcək, aradan çıxmaq lazımdır. Mirmusa gələn kimi ağam üzünü ona tutaraq dedi:

- Uşaqları da götür amburə meşəsində (*dəmirağac meşəsi - red.*) gizlən, Şıvkunovun əsgərləri meşəyə girməyə ehtiyat edərlər.

Mirmusa xan etiraz etdi, ağama buyurdu ki, onsuz getməyəcək. Ağam ciddi görkəminə mülayim ifadə verdi, qarşısındakı kitabı vərəqlədi, dedi:

- Şivkunov harada olsa məni tapacaq. Siz aradan çıxın, mənə görə başqaları əziyyət çəkməsin...

İki gün sonra yaraqlı-yasaqlı bir dəstə atlı həyət qapısında görünəndə Miri bəy "Quran" oxuyurmuş. Alov bir andaca kəndin üstünü alır, sonra qəfil güllə əks-səda yaradır. Güllə səsindən, alov tüstüsündən bilirlər ki, Şivkunovun quldur dəstəsi kəndə girib.

Miri bəy son nəfəsinədək Şivkunovu sülhə, ədalətə, Allahın qəzəbindən qorxmağa çağırıbmış. Şivkunov isə Miri bəyin sözlərini qulaq ardına vuraraq, onu amansızcasına qətlə yetirmişdir.

Başından dəyən güllədən Miri bəy otağın ortasında "Quran" üstünə yığılmışdı. Alnında qılınc yarası vardı. Onu sürüyə-sürüyə həyətin ortasına çəkmişdilər.

xxx

1974-cü ilin yaz günlərindən biri idi. Bənövşələr bahar həsrətilə torpaqdan baş qaldırmışdı. Həmin günlərdən birində gözlənilməz partlayış səsindən yer-göy lərzəyə gəldi. Onun sədası ətraf yaşayış məntəqələrində də eşidilmişdi. Yaxınlıqdakı binaların pəncərə şüşələri qırılıb tökülmüşdü. Dedilər ki, əsgərlər təlim keçirlər. Əslində belə deyildi. Adamlar hadisəni hələ tam təsəvvürə gətirə bilmirdilər. Az sonra həmin istiqamətdə rayonun məsul işçilərinin görünməsi hadisənin ciddi-liyindən xəbər verirdi.

Lənkəran rayonunun Aşağı Nüvədi qəsəbəsində top mərmisi partlamışdı.

Bu, elə bir dövr idi ki, SSRİ bütün dünyaya meydan oxuyurdu. Bəs mərmə buraya haradan gəlib çıxmışdı, partlamasına səbəb nə idi? Əsil həqiqət sonralar, ölkədə Qarabağ hadisələri yarananda üzə çıxdı. Sən demə, bu, erməni

daşnaklarının 1918-ci il mart-aprel aylarında Lənkəranda törətdikləri soyqırımının daha bir sübutu imiş. Amma o vaxtkı sovet rejimi hadisəni qabartmadı, əsl həqiqəti xalqdan gizlətdi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 mart 1998-ci il tarixli fərmanı ilə hər il martın 31-i azərbaycanlıların soyqırımını günü kimi dövlət səviyyəsində qeyd edilməsi çox qaranlıq məsələləri üzə çıxartdı.

1918-1920-ci illərdə Lənkərana gələn sovet-erməni birləşmələri quldur Şıvkunovun dəstəsi ilə əlaqəyə girərək şəhəri dənizdən və sahilədən top atəşinə tutmuşdular. Top mərmilərindən biri rayonun Aşağı Nüvədi kəndindəki bicarlığa, yumşaq torpaq üstünə düşərək partlamamış qalmışdı. Sonralar həmin yerdə kəndin sakini Ş. Məmmədov yaşayış evi tikdirmiş, ailəsi ilə orada sakin olmuşdu. Evin xanımı top mərmisini dəmir parçası bilərək, yanında ocaq qalamışdı. 1918-ci ildən naməlum şəraitdə qalmış mərmə düz 56 il sonra - 1974-cü ildə partlamış və bu, faciə ilə nəticələnmişdi. Ailənin əkiz qız uşaqlarından biri həlak olmuşdu.

1919-cu il aprelin 25-də Lənkəranda Muğan Ölkə Soveti yaradıldı. Sovetin sədri David Çirkin, müavini Girdənili Şirəli Baxşəli oğlu Axundov (10.03.1886 - 23.05.1960) idi. Tarix elmləri namizədi Nəsim Əlizadə "Lənkəranda Sovet hakimiyyəti uğrunda mübarizə tarixindən" kitabında Şirəli Axundovun Girdəni kəndində mülkədarlara qarşı mübarizədən yazaraq qeyd etmişdir ki, 1908-ci ildə Rəzi-Girdəni kəndinin sakinləri mülkədarlara qarşı çıxış edərək, vergi verməkdən imtina etdilər. Kəndlilərin bu mübarizəsinə Şirəli Axundov rəhbərlik edirdi. Bu, Girdəni kəndi sakinlərinin öz hüquqlarının müdafiəsi uğrunda mübarizənin solmayan bir tarixi idi.

STALİN GİRDƏNİDƏN KEÇƏNDƏ

Görkəmli partiya və dövlət xadimi İosif Vissarionoviç Stalinin (Cuqaşvili) Lənkəranda və rayonun ayrı-ayrı kəndlərində olması barədə söz-söhbət zaman keçsə də kəsilmir. Yaşlı nəslin nümayəndələri ata-babalarından eşitdiklərinə istinad edərək danışırlar ki, Stalin inqilabdan əvvəl Lənkəranda, o cümlədən Girdənidə olmuş, bankyarma əməliyyatında iştirak etmişdir.

Həqiqətdə müxtəlif mətbuat orqanlarında və sosial şəbəkələrdə Stalinin 1906-1907-ci illərdə Qafqazda bolşeviklərin pula ehtiyacını ödəmək üçün inkassator faytonuna hücumlar təşkil etməsi haqqında məlumatlar verilir. Tədqiqatçı-jurnalistlər İlyas Həsənov və Ellada Həziyeva Stalinin həyatı silsiləsindən bəhs edilən "Əslində onlar kimdir?" kitabında yazırlar: "Stalin bu işi ilk əvvəllər Tiflisdə həyata keçirmişdir. Sonralar polis təqibindən yaxa qurtarmaq üçün Koba öz fəaliyyətinin ağırlıq mərkəzini Tiflisdən Bakıya keçirmişdir. Qəsb edilmiş məbləği Koba son qəpiyinə qədər partiya kassasına ötürürdü. Məhz bu cür pulların hesabına Lenin və digər bolşevik liderləri mühacirətdə korluq çəkmədən yaşaya bilirdilər".

Görünür, Stalinin Lənkəran bankını da hədəf seçməsi təsadüfi olmamışdır. Dəniz kənarında yerləşən şəhərdə onlara sədaqətli, inanılmış bolşeviklər vardı. Təsadüfi deyildi ki, bank əməliyyatından sonra da onlar Kobaya kömək etmiş, polisdən yayına bilmişdilər.

Eşitdiklərimizi, bu barədə söhbətləri daha da dəqiqləşdirmək məqsədilə müxtəlif vaxtlarda ağsaqqallarla, hadisə haqqında məlumatı olanlarla görüşüb söhbət etdik.

Səyyad Həsənov ötən əsrin 60-cı illərində Mirəhməd xanın

iqamətgahı ilə üzbəüz bağda karusellərə nəzarət edirmiş. Bağın gecə gözətçisi Savad əmi danışarmış ki, naməlum şəxslər bankı çaparkən o, bağda növbədə imiş, atışma səsindən özünü dalana verib ki, güllə ondan yan keçsin.

Mətbuatda bununla əlaqədar maraqlı məlumatlar da vardır: "Bank yaranlar səhərə yaxın Girdəni kəndinə yaxın Ləkər körpüsünü keçirlər.

Körpü yaxınlığında hərbiçilərlə bankı yaranlar arasında atışma başlayır. Atışmada qaçanlardan ikisi öldürülür, qalanı özünü meşəyə tərəf verib gözdən yayınır. Öldürənləri diviziyanın həyətinə gətirirlər. Ölənlərin bədəninə sarınmış həcmcə iri xeyli kağız pulları üzə çıxır" (*İ.Şükürlü. Stalin Lənkəranda bank çapıbmı? "Aşkarlıq" qəzeti, 26.06.2008*).

Bununla əlaqədar Rəşid Şiriyev atası İbrahim Şiri oğlu Kazımovdan eşitdikləri maraqlıdır. O, danışarmış ki, bank yaranlar Ləkər tərəfində pusquya düşdüklərini hiss edərək özlərini Ləj meşəliyinə tərəf verirlər. Yolun sağında hərbiçilərlə üz-üzə gəldiklərini görüb, cəld hərəkətlə istiqaməti dəyişməli olurlar. Buradan onlar özlərini sıx kolluqlar arasına verməklə Veravula tərəf qaçmaq məcburiyyətində qalırlar. Atışmada bank yaranlardan ikisi həlak olur. Dəstənin başçısı Koba və daha iki nəfər polis təqibindən yayına bilirlər.

Ötən əsrin 80-ci illərində uzun illər respublikamızın müxtəlif rayonlarında hərbi komissar işləmiş Hacıəli Səfərov deyirdi:

- Stalinin Lənkəranda olması barədə mən də eşitmişəm. Respublika maliyyə nazirliyində məsul vəzifələrdə çalışmış Baba Səfərovun arvadı Səkinə xanım danışardı ki, Stalin Veravul kəndindəki evimizdə olub. "Babam Məcid kəndxuda idi" - deyə o, söyləyərdi. Səkinə xanım Koba-Cuqaşvili adında qonağın ev sahibinə yazılı bir kağız da verdiyindən danışardı. O vaxtlar həmin kağıza məhəl qoyan olmadı, arada itib-batdı.

Molla Muqbil Qulamov bu faktı təsdiq edərək deyirdi:

- Məcid Səfər oğlu Şabanovun Stalinlə əlaqəsi olub. Eşitdiyimə görə, Lənkəranda bankı yarandan sonra bir neçə gün onlarda gizlənilib. Veravula onlar Girdəni tərəfindən gəlmişdilər. Məcid həm də nəccar idi. Şilavarlı Abbas da Stalinlə yaxın olub. Stalinin Abbasla Məcidin evinə gəldiyini görənlər vardı. Bunları böyüklərdən eşitmişəm.

Kənd müəllimi Şahrza Abdullayev söhbətə müdaxilə etdi:

-Rəhmətlik Seyfi danışardı ki, qar yağmışdı, Ləkər körpüsünə çatmamış, Girdəni kəndi tərəfində üç nəfər yad adamları qarşılaşdım. Qabaqda gedən ayaq saxlayıb rus dilində Veravulun yolunu soruşdu, başı bağlı idi. Həmin adamların Məcidin evində gecələdiyini sonralar eşitdim. Geyimindən, nəm-nişanından yolda gördüyüm adamlar idilər. Çox illərdən sonra başını bağlamış adamın Stalin olduğunu bildim.

Stalinin Kamil Səfərovun (*respublikanın əməkdar mədəniyyət işçisi Şövkət Səfərovanın babası - red.*) evində olduğunu söyləyənlər də vardır. Sən demə, izləndiyini görən Stalin ehtiyatlı tərpnənilib, gecə ikən Məcidin evini tərək edərək Kamilin evində sığınacaq tapıb. Stalini Kamilin evinə apararı Məcid olub. Kamil sözündə, əməlinde bütöv olduğuna görə Məcid ona inanırmış.

Stalinin qonşu Cil kəndində Qurban kişiyə rast gəldiyini, onunla söhbət etdiyini də danışrlar. Qurban Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri, şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin əmisidir. - Onu iki nəfər müşayiət edirdi, - Qurban kişi danışrdı. - Arxadarı gələn "Koba" deyən kimi o, ayaq saxladı, sonra yaxın gedib ondan rus dilində nəsə soruşdu Mən dayanıb onlara qulaq verdim, bir şey anlamadım. Koba deyilən şəxs məndən yolun düz gedib-getmədiyini soruşdu. Danışığından başa düşdüm ki, onlar Masallı yoluna çıxmaq istəyirlər. Sonralar bildim ki, Koba Stalinin özü imiş.

Lənkəranda müxtəlif məktəblərdə ədəbiyyat müəllimi işləmiş mərhum Ayaz Əhmədov redaktor müavini olduğum "Lənkəran" qəzetinə yazırdı: "Rəhmətlik Ağam (anamın əmisi) Nüsrət Cəbi oğlu Abbasov (83 il ömür sürdü, 1961-ci ildə vəfat etmişdir) hələ ötən əsrin 50-ci illərində mənə danışmışdı ki, Azərbaycanda, o cümlədən Lənkəranda Sovet hakimiyyəti qurulmasından bir az əvvəl İ.V.Stalin Lənkəranda və bizim Gomuşavan kəndində olub. O, əsas yolla getmək istəmədiyindən avarçəkənlərdən xahiş edib ki, onu Murdovdan keçirib Veravula aparsınlar. Hüseynverdi kişi onu qayığı ilə Veravula keçirib. Bu hadisədən bir-iki gün sonra xəbər yayılır ki, Lənkəran bankını yarıblar və xeyli pul aparıblar. Belə söhbət gəzirdi ki, Hüseynverdinin Veravula ötürdüyü şəxs Stalin imiş və bankın yarılmasında onun əli varmış" (*Ayaz Əhmədov. Göyşaban. İ.V. Stalin Gəmişavanda, B., 2013, səh. 153*).

Lənkəran Dövlət Universitetinin dosenti, filologiya elmləri namizədi, Prezident təqaüdcüsü Hacı Mirhəşim Talışlı Stalinlə bağlı eşitdikləri barədə "Hakimiyyət" və "Lənkəran" qəzetlərində çıxış etdiyini bildirirdi. "Stalinin Lənkəranda bankyarma söhbəti yazılı mənbələrdə olmasa da, söylənilən əhvalatlar bunu təsdiq edir. O dövrün ağsaqqallarından Həmid Talışinski, papaqçı Səttar Məmmədov, Lenin ordenli müəllimlərdən Əliağa Babayev və Ələkbər Hüseynov həmişə bu mövzuda danışır, hadisənin nə vaxt, necə, harada baş verdiyini söyləyirdilər. Onlardan Əliağa Babayev mənə demişdi ki, Lənkəranda köhnə postun yerində o vaxt - təxminən 1915-ci ildə mənim atam Hacı Ağabalanın hamamı yerləşirdi. Bir dəfə üç nəfər (danışanlar arasında ehtimalı onlardan biri Kamo və Qızılağac kəndindən olan qoçu Məmməd olub) hamama gəlib onlara gecələməyə yer verməsini xahiş ediblər. Hacı Ağabalanın icazəsi ilə bu "qonaqlar" hamamın arxasında gecələyib, səhər Girdəni kəndinə tərəf gedərkən ev sahibinə bir kağız verib -

"saxla, gələcəyin olar" deyiblər. Hacı Ağabala onların adını Kamə və Koba kimi xatırlayırdı. Ona verilən kağızda isə "Koba Cuqaşvili" yazılıbmış. Sonralar məlum olub ki, Koba Cuqaşvili İosif Vissarionoviç Stalindir. 30-cu illərdə axundları, hacıları sıxışdırıb repressiya edərkən Hacı Ağabalanın canını həmin kağız qurtarmış və onun əmlakına dəyilməmişdir.

Mətbuatın yazdığına görə, Koba (Stalin) sonra Salyana, oradan da Bakıya Qoçu Məmməd tərəfindən qaçırılır.

"İ.V.Stalin hakimiyyətdə olanda Qoçu Məmmədin ona yaxşılığını unutmur, onun oğlu Məmmədi yanına çağırtdırır. Lakin o vaxt kənd Sovetinin sədri onun yaşamadığı haqqında məlumat verir. Ancaq Məmməd müəllim yaşayırdı. Sonra o, İkinci dünya müharibəsindən qayıtmadı" (*Molla Nüsrət Qızılağacılı. Qızılağac və qızılağacılılar, B., 2007*).

Qeyd etmək lazımdır ki, "Qızılağac və qızılağacılılar" kitabında Koba (Stalin) ilə Qoçu Məmmədin bir yerdə çəkilməmiş şəkilləri də verilmişdir.

Əlbəttə yaşlı nəslin hafizəsində yaşayan xatirələr keçmişimizi öyrənməkdə müəyyən rol oynayır. İllər keçsə də, İ.V. Stalinin Lənkəranda bankyarma əməliyyatında iştirakı haqqında söz-söhbətlər bu gün də kəsilmir. Stalin inqilabçılıq hərəkətinin fəal iştirakçılarından biri kimi həmin dövrdə gizli yollarla aradan çıxıb bilibmiş. Gizlənməsində və qaçırılmasında Girdənidən olan inqilabçıların - Şirəli Axundovun və yerli sakinlərin köməyinin olması şübhəsizdir.

Stalinin Lənkəranda, onun kəndlərində, o cümlədən Girdənidən keçməsi, regionun müxtəlif yerlərində gizlənməsinin həqiqət kimi qəbul etməyin nə dərəcədə doğru-düzgün olduğunu demək çətindir. Amma gəlin bir həqiqəti yaddan çıxarmayaq ki, xalqın sözündə yalan olmur.

Vəba və onunla mübarizə

Nədənsə qış o illərdə daha sərt keçirdi. Camaatın qayğıları da artıb çoxalmışdı.

Torpaqlar, biçənlər qar altında mürgülüyüdü. Əriməkdə olan qar üzərində müxtəlif izlər görünürdü. Bu isə ov ardınca pusquya çıxan hansısa meşə heyvanından xəbər verirdi.

Hava yavaş-yavaş mülayimləşirdi. Qarşından yaz gəlirdi. Rəşid köksünü ötürüb dərinlən nəfəs aldı. Gözləri önünə İbrahim ata gəldi. Hər dəfə bu yerlərə çıxanda atası ilə söhbətləri xatırlayardı.

-1914-1915-ci illərdə Lənkəranda vəba xəstəliyi yayılmışdı, - İbrahim Kazımov danışardı. - Hacı Fazilin evinin yanında - Ləkər körpüsünün ətrafında yaşayış vardı. Hacı Nəcəfqulu bu yerin ilk sakini olmuşdu. İki arvadı vardı. Birindən 9, digərindən 3 oğlu, eyni zamanda 5-6 qızı dünyaya göz açmışdı. Necə olursa, Hacı Nəcəfqulu vəbaya tutulur. Arvadı Fatmanın xidmətindən sonra əri sağalsa da, özü və oğul övladlarının 12-si də bu xəstəliyin qurbanına çevrilib.

XX əsrin əvvəllərində Lənkəran qəzasında səhiyyə xidməti yox dərəcəsinə idi. Bu isə yoluxucu xəstəliklərin yayılmasına, ölüm hadisələrinin getdikcə çoxalmasına səbəb olmuşdu.

Mənbələrdə 1915-ci ilin payızında Lənkəranda vəba kimi qorxulu yoluxucu xəstəliyin yayılması qeyd olunur. Bununla əlaqədar "Ömrə sevinc paylayanlar" kitabımda yazmışdım: "İnqilabdan əvvəlki mətbuatda yoluxucu xəstəliklərin yayılması üzündən təkcə Lənkəran şəhərində gündə 5-10 adamın ölməsi haqqında məlumatlar vardır. Lənkəran şəhərində olan yeganə xəstəxana, şübhəsiz, əhalinin lazımı tibbi xidmətlə təmin edə bilməzdi. Tibb müəssisələrinin və dava-dərmanın çatışmazlığı üzündən 1915-ci ilin oktyabr ayında Lənkəran qəzasında vəba kimi qorxulu yoluxucu xəstəlik yayılmışdı.

Mənbələrdə bu barədə Lənkəran qəza rəisinin Bakı qubernatoruna rəsmi məktubunun olması haqqında məlumat da verilir.

Bu dövrdə Lənkəran şəhərində 40 çarpayılıq yeganə xəstəxana indiki cihazqayırma zavodunun həyətində (*tarixdiyarşünaslıq muzeyinin arxasında - red.*) yerləşirdi və burada E.A. İlyin adında həkim işləyirdi." (*Göstərilən ədəbiyyat, B., 1998, səh.9*).

Sənədlərdə qəza ambulatoriyasında taun əleyhinə mübarizə kabinetinin də fəaliyyətdə olduğu göstərilir Burada həkim M. Krayevskaya işləyirdi. 1927-ci ilin yanvar ayında imzalanmış sərəncama uyğun olaraq qəzada vəba və taun xəstəliyinə qarşı mübarizə tədbirləri görülmüşdür. Profilaktik tədbirlər qəzanın ərazi xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla aparılırdı. 1929-cu ilin payız-qış mövsümündə Lənkəran qəzasında 6 -7 yaşlı uşaqlar arasında skarlatina xəstəliyi müşahidə olunmuşdur. Həmin il Lənkəranda 10 çarpayılıq yoluxucu xəstəliklər şöbəsi yaradıldı. Oktyabr ayında Girdəni kəndində olan həkim briqadası müxtəlif yoluxucu xəstəliklərinin törədicilərini məhv etmək məqsədilə təxirəsalınmaz profilaktik müalicə tədbirləri həyata keçirmişdir.

Hacı Nəcəfqulu, Məşədi Məmməd və Yəhya indiki Şəhidlər xiyabanına yaxın yerdə yaşayırdılar. Şura hökuməti qurulmamışdan əvvəl qaçaqlar onların evini yandırmışdılar.

İbrahim azacıq sükutdan sonra sözünü davam edərək dedi:
-Hacı Nəcəfqulunun qızları, gəlinləri vəbadan qurtula bilmişdilər. Qonşu Veravul kəndindən olan arvadı Ruqiyyə süd zavodunun direktoru olmuş Vəliağa Səmədovun bibisi idi. Qardaşları Gülməmməd və Böyükəğa Girdəni ilə Veravul arasında olan çəltik sahələrində suçu işləyirdilər. Ruqiyyə 1942-ci ildə vəfat edib. Qızlar ərələri vəbadan öləndən sonra Veravula ata evinə qayıtmışlar.

II BÖLMƏ

UNUTMAQ OLMUR

Sənədli povest

Sən həmişə bizimləsən, ata!..
Xanımzər atası Rəşid Şiriyevlə (1985)

Unudulmaz tarix

Uzaqdan - göyün üföqlə birləşdiyi yer yavaş-yavaş qırmızıya boyanır və gecədən yatağına çəkilmiş günəş astaca boylanır, insanları salamlayırmış kimi qırmızı tellərini ətrafa səpələyir. Ağaclardan süzülən günəş şüalarının ilıq nəfəsi torpağı isitdikcə ətraf yavaş-yavaş canlanır. Əslində baxanda başqa yerlərdə olduğu kimi, Girdəni kəndi də səbh tezdən, günəşdən əvvəl oyanıb. Budur, həmişəki kimi adamların addım səsləri ətrafın lal sükutunu pozub. İş-güc ardınca tələsən insanlar qarşılaşdıqları anda bir-birlərilə hal-əhval tutub salamlaşır, sonra da yollarını davam etdirirlər.

Kəndin dörd tərəfini dövrələmiş qollu-budaqlı ağaclar arasından hündür, yaraşlıq binalar, aynabəndli ikimərtəbəli yaşayış evləri boylanır.

-Gözəldir, - Rəşid Şiriyev sevincini gizlədə bilmir - olduqca gözəl mənzərədir!..

Gözləri üföqlərə qovuşan yolları gəzir. O uzaq illərin xatirələri yaddaşında əbədi həkk olunmuşdu. Harada yaşasa, işləsə də Girdəni hər biri üçün doğma və əziz idi. “Bizi böyük həyata qovuşduran yol buradan, ana kəndimizdən başlanır, - fikirləşirdi. - Vətənə, torpağa, əməyə sevgi hissləri ilk dəfə bizə burada aşılıb. Sonralar pərvazlanıb qol-qanad açmışıq. Qayğısız, şirinli, sevincli, bəzən də acılı günlərimiz bu kəndlə bağlıdır.”

Bu barədə bir gün əvvəl 9 May-Qələbə günündə 1941-1945-ci illər müharibəsində faşizmə qarşı mübarizədə həlak olanların şərəfinə ucaldılmış abidənin önündə məktəblilərlə görüşdə demişdi. Sonra da üzünü gənclərə tutaraq demişdi:

-Dövlət müstəqilliyi qazanmış respublikamız bu gün hərtərəfli inkişaf etmiş qüdrətli dövlətə çevrilmişdir. Gənclər babalarının şərəfli həyat yolunu davam etdirərək müstəqilliyimizin keşiyində ayıq-sayıq dayanmışlar. Bu gün də kəndimizdə öz sözünü deməyə, öz gücünü göstərməyə neçə-neçə övladımız yaşayır. Onların arasında Qarabağ torpaqlarında qanını axıdanlar da var. İgid övladlarımızın həyatı, şərəfli ömür yolları gənc nəsli haqq işimiz uğrunda qələbələrə səsləyir.

Budur, veteranlar səf-səf düzülüblər. 9 May-Qələbə günüdür. Tarixi qələbənin 30 illiyi ilə əlaqədar (1975) Girdəni kəndində keçirilən tədbirdə o da vüqarla cərgənin önündə dayanıb. Məktəbli bir uşaq sinəsini orden və medallar bəzəyən müharibə veteranını yanındakılara göstərərək iftixar və qürur hissi ilə deyir:

- Babamdır, Rəşid Şiriyev!.. - Qürur və iftixar hissi ilə deyir:
- Qəhrəmandır, çoxlu orden və medalları var!..

Veteranlar asta addımlarla abidəyə yaxınlaşırlar. Odlardan-alovlardan keçmiş veteran-döyüşçülər birgə addımlayırlar. Məktəblilər sağ qalmış veteranları gül-çiçəklə qarşılayırlar. Veteranlar isə əllərindəki təzə-tər çiçəkləri abidənin önünə düzür və sakitcə ayaq saxlayırlar. Yəqin ki, ötən günlər yada düşmüşdü, bəlkə də gözləri önündə ilk döyüş anları canlanırdı...

xxx

Böyük Vətən müharibəsi (1941-1945) Sovet xalqının faşist Almaniyası və onun müttəfiqlərinə (İtaliya, Macarıstan, Rumıniya, Finlandiya, 1945-ci ildə isə Yaponiya) qarşı aparılan ədalətli azadlıq müharibəsi idi. Faşist Almaniyası 190 diviziya, o cümlədən 19 tank və 14 motorlu diviziya ilə hücum keçmişdi.

Alman faşist qruplaşması 5,5 milyon adam, 4300 tank, 47200 top və minaatan, 1980 döyüş təyyarəsi və 192 döyüş gəmisindən ibarət idi. Bütün cəbhə boyu hücum keçən faşistlər 1943-cü ilin noyabr ayınadək Qafqaza gəlib çıxmışdılar.

"İkinci Dünya müharibəsi 1939-cu il sentyabrın 17-də faşist Almaniyasının Polşaya hücumu ilə başlanmışdır. Sentyabrın 3-də Böyük Britaniya və Fransa Almaniyaya müharibə elan etdilər. İngiltərə-Fransa koalisiyasına Britaniya domionları və müstəmləkələri də qoşuldu. Polşa qoşunlarının müqavimətinə baxmayaraq alman qoşunları Polşanı işğal etdi. Danimarka və Norveçə tutmaqla Hitler Almaniyası şimalda Sovet İttifaqının sərhədləri yaxınlığında öz donanmasının bazalarda yerləşməsinə təmin etdi." (*ASE, B., 1980, IV cild, səh. 409*).

Rəşid Şiriyev sonralar xatirələrində yazacaqdı: "On gün ərzində SSRİ Polşanın şimalını işğal etdi. Əslində Polşa belə bir zərbəni gözləməirdi. İlk gündən Polşa Qırmızı ordunun almanlara müqavimət göstərməsi üçün gəldiyini düşünürdü. Stalin bu aqressiyayı "hərbi gəzinti" adlandırdı. Polşa üçün bu, faciə idi. 66 min Polşa hərbiçisi bu vuruşda həlak oldu, 400 min nəfər əsir götürüldü. 22 sentyabr 1939-cu ildə Brest şəhərində Alman-Rus birgə hərbi paradi keçirildi. Alman kino xronikası bu hadisəni sevindirici tarix kimi qeyd etdi.

18 oktyabr 1939-cu ildə Qırmızı ordu Pribaltika respublikalarına hücum etdi. Beləliklə Estoniya, Latviya və Litva respublikaları ilə SSRİ arasında qarşılıqlı yardım haqda "Pakt" imzalandı və bu üç respublikaya Sovet qoşunları yerləşdirildi. 1939-cu il noyabrın 5-də SSRİ Finlandiyaya da eyni dərəcədə "Pakt" imzalamağı təklif etdi. Finlandiya qətiyyətlə bu təklifi rədd rədd etdi və 30 noyabr 1939-cu ildə SSRİ ilə Finlandiya arasında müharibə başlandı. Bu müharibədən dörd gün əvvəl SSRİ-də güclü *təbliğat kompaniyası işə*

düşdü, guya Fin artilleriyası Sovet sərhədçilərini atəşə tutub. O zaman Fin əhalisinin sayı 3 milyon nəfər, SSRİ əhalisi 180 milyon nəfər idi.

Stalinə görə, müharibə üç günə başa çatmalı idi, amma müharibə 3,5 ay davam etdi. Finlandiya müstəqilliyini qorudu, 1940-cı il martın 13-də sülh müqaviləsi bağlandı. 1940-cı il iyun ayında Estoniya, Latviya və Litvada formal seçkilər keçirildi və yeni hökumət seçildi. Yeni hökumət SSRİ-yə birləşmə qərarı verdi. Razılaşmayan 40 min nəfər Sibirə sürgün edildi.

SSRİ daha sonra eyni qayda ilə həmin ilin yayında Rumıniyanı, Bessarabiyanı və Şimali Bukavinanı ələ keçirdi.

Bununla da Rumıniyaya sərt ultimatum verildi, 30 min nəfər sürgün edildi və bu dəfə Rumıniyada hərbi parad keçirildi. Bundan sonra təxminən bir il ərzində SSRİ-də nisbi sakitlik oldu və 22 iyun 1941-ci ildə Hitler SSRİ-yə hücum etdi.

Bu hücum gözlənilməz deyildi. Stalin özü almanlara hücumu planlaşdırmışdı və Hitlerin zəifləməsini gözləyirdi.

SSRİ-nin qoşun və texnikası almanlarla müqayisədə xeyli çox idi. Amma Stalin Almaniyanın və digər Avropa dövlətlərinin zəifləməsini gözləyirdi.

İki müttəfiq dövlət (Almaniya və SSRİ) hücum etmək üçün optimal zaman gözləyirdi. Amma Hitler ilk hücum edən oldu. Stalin Hitlerin hücumuna inanmırdı. Axı, Stalin birinci hücum edən olmuşdu. Bəs necə ola bilərdi ki, bu dəfə özünün taktikasını özünə qarşı istifadə etsinlər və özü bu metodun qurbanı olsun. "

Alman qoşunları sonralar Fransa, Bolqarıstan, Yuqoslaviya, Yunanıstan və digər ölkələri işğal etdilər. 1941-ci il iyun ayının 22-də faşist Almaniyası Sovet İttifaqına hücum etməklə ikinci dünya müharibəsinin mühüm tərkib hissəsi olan Böyük Vətən müharibəsi başlandı.

İkinci dünya müharibəsi 2194 gün (6 il) sürmüş, 50

milyondan çox adam həlak olmuşdur. SSRİ bu müharibədə 20 milyondan çox insan itirmişdir.

İkinci dünya müharibəsində Lənkərandan 10 min nəfər-dək döyüşçü iştirak etmiş, 7 min nəfəri qayıtmamışdır. Müharibədən qayıtmayanların şərəfinə rayonun bütün yaşayış məntəqələrində, o cümlədən şəhərin mərkəzi meydanında Xatirə abidəsi ucaldılmışdır.

XXX

Ölüm-dirim müharibəsində azərbaycanlılar, o cümlədən Lənkəranlılar da fəal iştirak etmişlər.

Stalinqrad vuruşmasından sonra strateji üstünlük tamamilə Sovet qoşunlarının əlinə keçdi. Stalinqrad vuruşmasında Lənkərandan olan general-mayor Həzi Aslanovun komandir olduğu 35-ci əlahiddə tank polku fərqlənmişdi. İgid döyüşçü Rəşid Şiriyev bu xəbəri eşidəndə cəbhədə idi. Marşal Konyevin komandanlığı altında 1-ci Ukrayna cəbhəsi, 246-cı atıcı diviziya, 908-ci atıcı polkun tərkibində döyüşdü. Serjant - minamyotçu sərrast atəşləri ilə düşmənin bir neçə atəş nöqtəsini susdurmuşdu. İgid və cəsurluğuna görə Rəşid Şiriyevi Kommunist Partiyası sıralarına qəbul etmişdilər.

1942-ci il yanvar ayından cəbhədə idi. Döyüş səngimək bilmirdi. Top, mərmə, güllə səsi ətrafı başına almışdı. Şiddətli küçə döyüşləri gedirdi. Döyüşə-döyüşə Kurska gəlib çıxmışdılar. Hər ev, hər küçə uğrunda qanlı döyüşlər gedirdi. Çiskin, dumanlı bir səhər açılırdı. Belə bir vaxtda komanda verildi, döyüşçilər dərhal mövqedən çıxaraq irəli atıldılar. Yerdən-göydən od-alov qalxırdı. Serjant Rəşid Şiriyev vzvodu ayağa qaldırdı. Cəbhəçilər danışırlar ki, belə döyüşlərdə mınaatanlar düşmən üçün daha böyük təhlükə hesab olunurlar. Serjant Şiriyev var-gücünü toplayaraq silahını irəli tuşladı. Başqa minamyotçular da düşmən üçün təhlükə nöqtəsi idi. Hiss

etdi ki, canının hayına qalan düşmən hara gəlirdisə üz tutub qaçır. Bu vaxt igid döyüşçü gözlənilməz ağrıdan huşunu itirdi. Səhra hospitalında gözlərini açanda hiss etdi ki, sağ çiyindənən ağır yara alıb.

Diviziyanın döyüş uğurları Ali Baş Komandanın əmri ilə qeyd edildi. O cümlədən döyüşçülərin hamısına təşəkkür elan edildi. Vzvod komandiri serjant Rəşid Şiriyevə isə ikinci dəfə Ali Baş Komandanın təşəkkürü verildi, "İgidliyə görə" medalı ilə təltif olundu.

XXX

Faşistlər bütün cəbhə boyu hücum keçərək, Qafqazı ələ keçirmək istəyirdilər.

"Alman komandanlığı Qafqaza hücum etmək üçün general-feldmarşal Listin komandanlığı altında "A" ordular qrupu ayırmışdı. Döyüş əməliyyatları başlananədək həmin qrupun tərkibinə general-polkovnik Kleystin komandanlığı altında 44-cü və 52-ci ordu, 3-cü, 40-cı və 57-ci tank korpuslarından ibarət 1-ci tank ordusu, general-polkovnik Ruoffun 17-ci ordusu (5-ci ordu və 49-cu ordu dağ-ətici korpusları) və 3-cü Rumınyaya ordusu (1-ci ordu və süvari korpusları) daxil idilər.

Ümumiyyətlə, "A" ordular qrupunda 18 piyada, 3 tank, 4 motorlu, 6 dağ-ətici, 3 yüngül piyada, 4 süvari və 2 mühafizə diviziyası vardı. İyulun 13-dən etibarən 4-cü tank ordusu qüvvələrinin bir hissəsi "A" ordular qrupuna verilmişdi. General-polkovnik Manşteynin 11-ci ordusu hələ də Krimda durmuşdu.

"A" ordular qrupunun ən birinci vəzifəsi Donun arxasına keçmiş sovet qoşunlarını Rostovun cənub və cənub-şərq rayonunda mühasirəyə alıb məhv etmək idi. Bunun üçün hitlerçilər tank və motorlu qoşunların iri qüvvələrindən istifadə

etməyi nəzərdə tuturdular. Həmin qoşunlar Konstantinovskaya, Simlyanskaya rayonundakı platsdarmalardan ümumi Tixoretsk istiqamətində piyada, mühafizə və dağ diviziyaları ilə birlikdə hücumə keçməli idilər. Onlar çayı Rostov rayonunda keçməyi qərara almışdılar.

Donun cənubunda qoşunlarımızı məhv edəndən sonra hitlerçilər Qara dənizin bütün şərq sahilinə yiyələnmək, bununla da Qara dəniz donanmasının limanlarını sıradan çıxarmaq istəyirdilər.

...Tərkibində əsas etibarilə tank birləşmələri və motorlu birləşmələr olan digər qruplaşmanın qarşısına Qroznını və Mahaç-Qalanı ələ keçirmək, qüvvələrin bir hissəsi ilə isə Hərbi-Osetiya və Hərbi-Gürcüstan yollarını kəsmək vəzifəsi qoyulmuşdu. Bu istiqamətdə hücumun son məqsədi Bakıya yiyələnmək idi.

Bundan başqa, düşmən komandanlığı Baş Qafqaz sıra dağları aşırımlarından Tbilisiyə, Kutaisiyə və Suxumiyə doğru hücumu genişləndirməyi nəzərdə tuturdu.

Gördüyümüz kimi, "Edelveys" planına əsasən alman-faşist komandanlığı Şimali Qafqazı ələ keçirmək, sonra isə qərbdən və şərqdən Baş Qafqaz sıra dağlarını dolanmaq və şimaldan aşırımlar vasitəsilə irəliləmək yolu ilə Zaqafqazıyanı tutmaq niyyətində idi" (*A.A.Qreçko. Qafqaz uğrunda vuruşma, M., 1967, səh. 47-49*).

Rəşid Şiriyev Şimali Qafqazı müdafiə edən sovet qoşunlarının tərkibində idi. Döyüşçülərimiz Baş Qafqaz sıra dağlarının ətəklərinə tərəf geri çəkilərək düşməyə böyük tələfat verdilər. Amma güclü texnika və canlı qüvvəsi olan düşmən nəyin bahasına olursa-olsun, qabağa can atırdı. Lakin keçilməz müdafiə xətti yaradan qoşunlarımız Qroznı istiqamətində hücumu dayandırdılar.

Qafqaz istiqamətində döyüş əməliyyatları iyulun 25-də

başlandı. Çox keçməmiş Rəşid Şiriyevin xidmət etdiyi hissə əks-hücuma keçdi. İgid döyüşçü sonralar gündəliyində yazacaqdı: "1943-cü il yanvarın 10-dan fevralın 2-dək Don cəbhəsi qoşunları düşmənin mühasirə olunmuş qruplaşmalarının məhv edilməsi əməliyyatlarını həyata keçirdilər" (*R.Şiriyev. Mətin şəxsiyyəti, şərəfli ömür, B., 2019, səh.8*).

Hər şey cəbhə üçün

Tələb belə qoyulmuşdu: "Hər şey cəbhə üçün, hər şey qələbə üçün!" Taxılın çox hissəsi cəbhəyə göndərilirdi. Kəndin sakinləri dinclik bilmədən gündoğandan toran qovuşanadək tarlalardan əl-ayaqlarını çəkmirdilər.

Cəbhədən hər gün qara xəbərlər gəlirdi. Kolxoz sədri Nəhmət Babayev camaatı inandırırırdı ki, bunlar müvəqqətidir, ordumuz tezliklə öz sözünü deyəcək. Əli silah tutan kişilərin hamısı cəbhəyə getmişdi. Onları qocalar, qadınlar və uşaqlar əvəz etmişdilər.

Kənddən cəbhəyə gedənlərin əksəriyyəti təzə ailə qurmuşdu. Toy gecəsinin səhəri cəbhəyə gedənlər də vardı. Rəşid 1941-ci ilin əvvəllərində Bacıxanım Ağaqlu qızı Rzayeva ilə ailə qurmuşdu. Bacıxanım Lənkəran tibb məktəbini bitirmişdi, kənddəki səhiyyə məntəqəsində işləyirdi.

Rəşidi Lənkəran Hərbi Komissarlığına 1942-ci ilin yanvar ayında çağırıdılar. Müharibə başlananda kənddəki təsərrüfatda baş mühasibin müavini işləyirdi. Rəşid oğlu olduğu xəbərini mart ayında eşitdi. Cəbhəyə yola düşəndə demişdi ki, oğlu olsa adını Yaşar qoysunlar. Təəssüf ki, uşağını görmək Rəşidə qismət olmadı. Yaşar bir yaşına çatmamış dünyasını dəyişdi.

Kənd qadınları gecəni gündüzə qataraq ön cəbhəyə kömək işində fədakarlıq göstərirdilər. Sənədlər göstərir ki, 1941-1945-ci illər müharibə dövründə Vəciyyə Məmmədova, Hümət

Hümmətov, A. Bəhramov və başqalarının briqadalarında hektardan 40-50 sentner taxıl yığılmışdır. Çəltikçilikdə bu göstərici daha yüksək olmuşdur - hektardan 70-80 sentner çəltik götürən briqadalar vardı. Xanımcan Axundova, Xalidə Nəzərova, Nənəcən Miriyeva, Gülü Məmmədova, Mədinə Kərimova, Nisə Mikayılova, Bəyim İbrahimova kimi qabaqcıl kolxozçuların səyi ilə təsərrüfatda taxılçılıq, çayçılıq və heyvandarlıq inkişaf etmişdi.

Rayonun təsərrüfatlarında işlər Dövlət Müdafiə Komitəsinin xüsusi sərəncamı ilə, müharibənin tələblərinə uyğun qurulmuşdu. Kənddə yaradılmış təşviqat məntəqəsində Sovet Məlumat Bürosunun son məlumatları ilə tanış olmaq mümkün idi. Kəndin mərkəzində qurulmuş radio gündəlik xəbərləri əhaliyə çatdırırdı.

1941-ci ilin iyul ayında rayonun bütün əmək kollektivlərində keçirilən mitinqdə üç günlük əmək haqqının Ölkə Müdafiə Fonduna keçirilməsi haqqında qərar qəbul edilmişdi. Girdəni kəndində təşkil olunan mitinqdə kolxozun sədri Nəhmət Babayev və rayondan gəlmiş nümayəndə çıxış etdilər. Kəndin sakinləri qələbəyə kömək işinə hazır olduqlarını bildirməklə yanaşı, həm də "İnqilab mübarizələrinə beynəlxalq kömək" təşkilatının Azərbaycan şöbəsinə tank istehsalından ötrü xeyli vəsait topladılar. O illərin sənədlərindən görünür ki, 1942-ci il iyun ayının 1-dək Ölkə Müdafiə Fonduna Lənkərandan 273 qram qızıl, 4162 qram gümüş təhvil verilmiş, tank istehsalından ötrü 17 min manat köçürülmüşdür. İməcilikdə əldə edilən 1265 manatlıq vəsait də müdafiə fonduna verilmişdir.

Müharibənin ilk günlərindən yaşayış məntəqələrində özünümüdafiə qərargahı yaradılmışdı. Rus dilinin öyrədilməsi məqsədilə çağırışçılar üçün kurslar təşkil edilmişdi. 1941-ci il oktyabrın 5-də dağ kəndlərində gün ərzində hər işçiye 413

qram, hər ailə üzvünə 266 qram un verilməsi təşkil olunmuşdu. Döyüşçüləri ruhlandırmaq üçün əsgərlərə məktublar yazılırdı. Təkcə 1942-ci ildə Lənkərandan cəbhəyə 14 min məktub göndərilmişdir. Bu işdə Girdənidə də fəallıq göstərilmişdi.

Gecələr evin çox da iri olmayan pəncərələrinə işıq keçirməyən pərdələr tutulurdu. Lampa yandırmağa hamı ehtiyat edirdi. Kəndə sayıə yayılmışdı ki, nemeslərin kəşfiyyat təyyarələri işığı gələn evləri atəşə tutur. Əsgər anaları, qadınlar və qızlar neft lampasının işığında corab, yun köynək toxuyurdular. O illərin sənədlərində göstərilir ki, 1942-ci il yanvar ayının 28-dək Lənkəran rayonu üzrə cəbhəyə 42 min dəst yun köynək, 125 min cüt yun corab, 62 min cüt yun əlcək göndərilmişdir. Müharibənin ağır günlərində Lənkərandan cəbhəyə min tonlarla taxıl, ət, yağ və s. kənd təsərrüfatı məhsulları yola salınmışdır.

1941-ci il noyabrın 25-də kənddə özünümüdafiə qərargahı yaradılmışdı.

XXX

Kursk vuruşmasında alman-faşist qoşunları ağır tələfat verdi. Alman qüvvələrinin Kursk çıxıntısına qarşı 1943-cü il iyul və avqust aylarında təşkil etdiyi hücumları faşistlərin ən böyük tank vuruşmalarından biri oldu. Stalinqrad məğlubiyətindən hələ özünə lazımınca gəlməmiş faşistlər böyük zəfər qazanacağına ümid bəsləyirdilər. Amma hər şey əksinə oldu.

Qoşunlarımız Vislanı keçəndən sonra sahilə müdafiə mövqeyində dayandılar. Hücumə keçmək üçün hələ əmr verilməmişdi. Qaranlıq düşəndə elan edildi ki, tərə tərəfdən aşağı enəcəklər. Avqustun birində kənd düşməndən təmizlənməli idi. Elə bu vaxt yanında partlayan mörmi torpaqda dərin bir çuxur yaratdı. Rəşid Şiriyev özünə gələndə hiss etdi ki, döngənin arxasında motorlar uğuldayır. Əvvəl qara

xaçlar olan qüllələri göründü. Tanklar sürətlə onlara tərəf şığıyır. Geniş düzənliyə birdən-birə on zirehli maşın çıxdı.

Rəşid Şiriyev tankvuran silahını çiyinə sıxdı. Rota komandirinin səsi eşidildi:

-Şiriyev, atəş!..

Rəşidin isə silahı susurdu.

-Hələ tezdir, komandir, - serjant Şiriyev həyəcanını güclə gizlətdi. - Qoy bir az da yaxın gəlsinlər...

İsti mərmə qəlpələri başlarının üzərindən vıyıldayaraq ətrafa səpələndi və havaya qara, qalın bir tüstü dumanı qaldırdı. Rəşid Şiriyev qabaqda ona tərəf gələn qara xaçlı zirehli maşını nişan aldı.

-Bax, belə!..

Tank sanki nəyəsə toqquşaraq böyrü üstə əyildi.

Tüstülənən tankın arxasından gözlənilmədən daha bir zirehli maşın çıxdı. Yanında uzanmış əsgərlər özlərini itirərək donub qalmışdılar. Şiriyev silahını işlədə bilməyəcəyini görüb qeyri-ixtiyari əlini qumbaraya atdı və var gücü ilə onu tankın tırtılları arasına tulladı. Elə həmin andaca partlayış torpağı lərzəyə gətirdi.

Döyşdə göstərdiyi hünərə görə, serjant Rəşid Şiriyev 3-cü dərəcəli "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunmağı xəbərini hərbi hospitalda eşitdi.

Rəşid Şiriyevin 1941-1945-ci illərdə keçdiyi döyüş yolları belədir: Nalçık, Orcanikidze, Qroznı, Mozdok, Sevastopol, Odessa, Zaporjets, Nikolayev, Polşa, Rumınya, Çexiya, Avstriya-Vyana, Macarıstan...

İgid döyüşçü Rəşid Şiriyev sonralar Berlini azad edən qəhrəmanların önündə oldu. Qara tüstü, boz duman, od-alova bürünmüş binalar göz gözü görməyə imkan vermirdi. Berlin yanır, hər ev, hər küçə uğrunda qanlı döyüşlər gedirdi.

Bu zaman xəbər çatdı ki, Yaponiyanın Kvantun ordusu

sovet sərhədlərində toplaşıb, müharibə təhlükəsi yaradır. Mətbuat sonralar yazacaqdı: "SSRİ 1945-ci il avqustun 9-da Yaponiyaya qarşı müharibəyə başladı. Sovet qoşunları Mancuriya, Şimali Koreya, Cənubi Saxalin və Kuril adalarını azad etdi" (*ASE, B. 1981, səh. 71*).

Rəşid Şiriyevin xidmət etdiyi hissə Yaponiyanın Sanbatel və Şarqon şəhərlərinin alınmasında iştirak etdi.

Yaponiya müharibəsi 1945-ci il sentyabrın 3-də sovet qoşunlarının qələbəsi ilə başa çatsa da, onlar dekabr ayının sonuna kimi Yaponiya sərhədlərində qaldılar.

Cəbhədən-cəbhəyə

1945-ci il dekabr ayında cəbhədən qayıdanda kolxoz sədri Rəşid Şiriyevin evinə baş çəkdi. Lampa işığında ötənlərdən, keçənlərdən xeyli söhbət etdilər.

-Şükür Allaha, Rəşid, sağ-salamat qayıtdın. Od-alovdan keçmişən. İndi səni yeni cəbhə gözləyir - əmək cəbhəsi. Sənin kimi təcrübəli, ixtisaslı adamlara ehtiyacımız var. Barmağın uzat, hansı sahədə istəsən orada da səni işlə təmin edərik.

Rəşid müharibəyə getməmişdən əvvəl, 1934-cü ildən 1941-ci ilədək doğulub boya-başa çatdığı Girdəni kolxozunda baş mühasibin müavini işləmişdi. Odur ki, yenidən mühasiblikdə işləməyə etiraz etmədi.

Sanki onun üçün yeni cəbhə açılmışdı. Rəşid Şiriyev təkcə kabinetdə əyləşib iqtisadi göstəricilərlə əlləşməklə kifayətlənmədi. Vaxtaşırı briqada və şöbələrə baş çəkir, işin gedişi ilə maraqlanır, briqadirlərin hesabatlarını dəqiqliklə yoxlayır, şübhələndiyi rəqəmləri təkrar yoxlatdırır, cədvəlləri yenidən nəzərdən keçirirdi ki, hesablamada səhvə yol verilməsin.

Kənddə əvvəlki mənzərədən əsər-ələmət qalmamışdı. İqtisadi vəziyyət çətin, ağır idi. Hər cür zəhmətə qatlaşmasına bax-

mayaraq, adamlar ailəni dolandırmağa çətinlik çəkirdilər. Böyük Vətən müharibəsi qələbəmizlə başa çatsa da, onun vurduğu yaralar hələ sağalmamışdı. Kolxozçuların əsas məşğuliyyəti taxılçılıq, çəltikçilik, heyvandarlıq və baramaçılıq idi. Adamlar torpağa, əkinə-biçinə bağlı idilər. Gecə-gündüz çalışsalar da, yarıac, yarıtox yaşayırdılar. Əmək haqqına düşən taxıl adamların tam təminatını ödəmirdi. Çoxuşaqlı ailələrdə vəziyyət daha acınacaqlı idi. Adamlar püştə salınmış, çiy kərpicdən hörülmüş evlərdə yaşayırdılar. Uzun qış gecələrində kəndə dərin sükut çökürdü. Bacalardan tüstülənən evlərdən bilinirdi ki, bura kənddir, hansısa yaşayış məntəqəsidir. Elektrik işığı, radio, televizor olmayan vaxtlar idi. Kənddə, demək olar ki, yaddaqalan mədəni-kütləvi tədbir keçirilmirdi. İldə bir-iki dəfə kəndə konsert briqadaları gəlirdi və əhali uzun vaxt onun təsiri altında yaşayırdı. Çal-çağıra o qədər adam yığılırdı ki, uşaqlara meydanda yer olmazdı. Odur ki, onlar yaxınlıqdakı ağacları, hasarlara dırmaşar, maraqla konserti izləyirdilər. Ayrı-ayrı məhəllələrdə nağıl axşamları (buna "şəvnişt" deyirdilər) təşkil olunurdu. İşdən sonra, axşamlar bir-birlərinə qonaq gedənlər ev sahibləri tərəfindən şor armuda, şor əzgilə, heyvaya və digər meyvələrə qonaq edilərdilər. Elə süfrə arxasındaca nağılçılar söhbətə başlar, olub-keçənlərdən söz açılar, ağsaqqalların söhbətləri dinlənilər, məhkəmənin, qanunun həll edə bilmədiyi məsələlər yoluna qoyulardı. Hazırda bir çox həyətlərdə sitrus, subtropik və tropik cinsli meyvə və giləmeyvə ağaclarına rast gəlmək mümkündür. Bunlar ötən əsrin yetmişinci illərində əkilmişdir. Limon, naringi, portağal, feyxoa, ginkan və s. sitrus meyvələri son illərin məhsuludur.

Kənddə tarixən şəkər qamışından istifadə olunub. Ondan hazırlanan məhsul müharibə illərində əmək günü hesabına əməkçilərə paylanırdı. Üzumdən doşab, sirkə, abqora hazırlanırdı. Kəndin təsərrüfat sahələrində kətan bitkisi də əkilirdi.

Unutmaq olmur

Veteranlar asta addımlarla abidəyə yaxınlaşırlar. Odlardan-alovlardan keçmiş neçə-neçə veteran-döyüşçü birgə addımlayır. Onlar əllərindəki təzə-tər çiçəkləri abidənin önünə düzür və sakitcə ayaq saxlayırlar. Yəqin ki, ötən günlər yada düşmüşdü, bəlkə də gözləri önündə ilk döyüş anları canlanırdı...

Böyük Vətən müharibəsi illərində Girdəni kəndindən müxtəlif cəbhələrdə 183 gənc vuruşmuşdu. Onlardan 85 nəfəri qayıtmamışdı. Demək olar ki, hər ailənin ürəkləri, qəlbləri yandıran itkiləri vardı. Sağ qayıdanların - o illərin canlı şahidlərinin də sıraları seyrəlmişdi.

Yenə kövrək xatirələr baş qaldırmışdı...

Rəşid Şiriyevin müharibə və quruculuq illərində təltif olunduğu orden və medallar.

Müharibənin ilk illərində Müzəffər Bağirov, Səttar Mirzəyev, Əyyub Nəsirov kimi igid oğulların "qara kağız"ın gəlməsi ürəkləri ağrıdırdı. Onlar kəndin ilk kommunistləri idilər, kommunist kimi də cəbhəyə birincilər sırasında getmişdilər.

Ürəklərdə o qədər söz var ki... Kimi susur, kimi qəzəbindən əlini düyünləyir, kimi də gözlərinə güc verir. Danışmağa çətinlik çəkənlər də var. Atalarının üzünü görməyənlər, əzizlərinin ölümüylə barışmayanlar xəyal aləminə qapılır, ordan-burdan eşitdiklərini danışdıqca kövrəlirlər. Çoxundan bir nişanə də qalmayıb. Bəzisinin şəkli də yoxdur ki, baxıb təsəlli tapsın.

Rəşid Şiriyev ürəyində düşünürdü: "O ağır sınaq günlərində böyük yol keçdik, çətin də olsa, dünyanı faşist təcavüzündən xilas etdik. Sülhü, əmin-amanlığı öz həyatı bahasına müdafiə edənlər heç vaxt yaddan çıxmayacaq", - ürəyində götür-qoy edə-edə nəzərlərini adı postamentə həkk edilmiş uzun siyahıdan çəkmirdi.

Keçmiş cəbhəçi müharibədən qayıtmayanları bir-bir gözünün önünə gətirdi. Bir diqqət edin, budur ölməz qəhrəmanlar:

--Abdullayev Əlibala Nəsir oğlu; Abdullayev Rza Fərəc oğlu; Abdullayev Rzabala Yusub oğlu; Axundov Cəfər Musa oğlu; Axundov Şirməmməd Novruz oğlu; Babayev Baba Şaban oğlu; Babayev Hacıbaba Həbib oğlu; Babayev Qulamhüseyn Əziz oğlu; Babayev Mirzəhüseyn Şaban oğlu; Bağirov Əbdülhüseyn Bağır oğlu; Bağirov Həmid Bağır oğlu; Bağirov Müzəffər Məcid oğlu; Baxşiyev Mirzəbala Gülməmməd oğlu; Baxşiyev Yədi Heydər oğlu; Bəyverdiyev Eynəli Liftəli oğlu; Cabbarov İbad Ali oğlu; Cabbarov Yədi Bayram oğlu; Əhmədov Əlican Yüzbaşı oğlu, Əsədullayev Qurbanəli Qurbanəli oğlu; Əhmədov Yunus Cavad oğlu; Fərəcov İsi Cəbi oğlu; Hacıyev Qurbanəli Məcid oğlu; Hacıyev Mustafa Səməd oğlu; Həsənov

Məhərrəm Seyfulla oğlu; Hüseynov Calal Cabbar oğlu; Hüseynov Hüseynəli İbrahim oğlu; Hüseynov Kişi Hüseyn oğlu; Hüseynov Qulam Şahüseyn oğlu; Hüseynov Mikayıl Hüseyn oğlu; Hüseynov Şəkərəli Hüseyn oğlu; Xanverdiyev Murtuza Allahverdi oğlu; Xanverdiyev Yunus Nəzir oğlu; Xəlilov Ramazan Allahqulu oğlu; İbrahimov Abdulla Aslan oğlu; İbrahimov Əbülfəz Əsrəf oğlu; İbrahimov İbrahim İsmayıl oğlu; Kərimov Babulla Əhəd oğlu; Kərimov Balağa Səməd oğlu; Kərimov Böyükağa Səməd oğlu; Kərimov Əliheydər Fərzəli oğlu; Kərimov Salman Kərim oğlu; Kərimov Sənan Salman oğlu; Kərimov Zülfüqar Məcid oğlu; Qənbərov Məhərrəməli Böyükağa oğlu; Qubadov Xəlil Şirəli oğlu; Qubadov İsa Şirəli oğlu; Qubadov Nəbi Şirəli oğlu; Quliyev Hüseyn Qulamhüseyn oğlu; Qurbanov Mirzə Mirzəli oğlu; Mehdiyev İsgəndər Mahmud oğlu; Məhərrəmov Mirzəhəsən; Məhərrəmov Murtuza Ağasən oğlu; Məhərrəmov Şiri Məmi oğlu; Məmmədov Xəlil Bağır oğlu; Məmmədov Əhməd Qədir oğlu; Məmmədov Əjdər Rufi oğlu; Məmmədov Gülbaba Seyfulla oğlu; Məlikov Rəcəb Məlik oğlu; Məlikov Şükür Həbib oğlu; Mikayilov Höccət Şərbət oğlu; Mirzəyev Allahqulu Məmməd oğlu; Mirzəyev Manaf Rəzzaq oğlu; Mirzəyev Səttar İbad oğlu; Mirzəyev Yəhya İbad oğlu; Museyibov Bağış Əmənulla oğlu; Nəsirov Ağa Bəşir oğlu; Nəsirov Əyyub Bəşir oğlu; Nəsirov Rəhmət Bəşir oğlu; Niftullayev Höccət Nəhmət oğlu; Niftullayev İbad Nəhmət oğlu; Nəzərov Balakişi Şahmar oğlu; Nəzərov Kazım Panəli oğlu; Paşayev İmaməli Şahbaz oğlu; Rəcəbov Əyyub Gülməmməd oğlu; Rüstəmov Mirzəmməd Rəcəb oğlu; Sultanov Fəttah Şirvan oğlu; Şabanov Həsən Süleyman oğlu; Şixəliyev Böyükağa Həmid oğlu; Şixəliyev Əbülfəz Ağacan oğlu; Şükürov Hacı Qasım oğlu; Şükürov Əsəd Ramazan oğlu; Şükürov Mehdi Novruz oğlu; Şükürov Səməd Yəhya oğlu.

Bunlar isə müharibədən qayıdanlardır:

Abbasov Hidayət Həsən oğlu; Abdullayev Rəhim Abdulla oğlu; Baxşiyev Ağəli Ağa oğlu; Baxşiyev Məhərrəm Hüseynqulu oğlu; Bayramov Babulla Xudaşirin oğlu; Bayramov Qulaməli İsmail oğlu; Bəhrəmov Əbülfəz Bağır oğlu; Bəşirov Nüsrət Bəşir oğlu; Bəşirov Rəşid Rəcəb oğlu; Cabbarov Vəli Bayram oğlu; Əliyev Hacəli Mustafa oğlu; Əliyev İsmail Cəbi oğlu; Əliyev Mirzəmməd Əli oğlu; Əsədullayev Qüdrət Əsəd oğlu; Əsgərov Məmmədhüseyn Gəncəli oğlu; Fərəcov Gülhəsən Cəbi oğlu; Hacıyev Məmmədəli Hacağa oğlu; Həsənov Rəhmət Seyfulla oğlu; Hüseynov Lətif Əlif oğlu; Hüseynov Rəhim Rəhim oğlu; Xəlilov Talib Allahqulu oğlu; İmanverdiyev Sadiq Bəyverdi oğlu; Kəkülov Ramazan Nemət oğlu; Kərimov Qurbanəli Səməd oğlu; Kərimov Məmməd Kazım oğlu; Kərimov Məmmədrəhim Kərim oğlu; Qasimov Yəhya Qasım oğlu; Qubadov Qüdrət Şirəli oğlu; Məhərrəmov Xancan Şali oğlu; Məmmədov Cəlil Bağır oğlu; Məmmədov Xudaqulu Sadiq oğlu; Məmmədov Tarverdi Ələsgər oğlu; Məlikov Ağarəzi Məlik oğlu; Mikayılov İzzət Şərbət oğlu; Mikayılov Nüsrət Şərbət oğlu; Mikayılov Zülfüqar Mikayıl oğlu; Mirzəyev İbad Məmmədkazım oğlu; Mirzəyev Məmmədhüseyn Hənifə oğlu; Mirzəyev Muti Ağasən oğlu; Mirzəyev Teymur Ələsgər oğlu; Nəzirov Nəzir Nəzir oğlu; Rzayev Nüsrət Rzabala oğlu; Salmanzadə Məmməd İsmayıl oğlu; Şabanov Ramazan Süleyman oğlu; Şəfiyev Vəliəğa İsaq oğlu; Şiriyev Heybət Şiri oğlu; Şiriyev Rəşid İbrahim oğlu.

Nə qədər ağır olsa da, müqəddəs torpaqlarımızın bölünməzliyi uğrunda mübarizədə neçə-neçə övladımızın qanı axılıb. Lənkəran Qarabağ uğrunda 170-dək, 44 günlük Vətən müharibəsində 67 şəhid verib. Aralarında Girdəni ərazi nümayəndəliyindən olanlar da vardır. Onlar Qarabağın ilk müdafiəçiləri ilə bir sırada dayanmışdılar.

Elsevər Ağaqlu oğlu Bəşirov kəndin ilk şəhid övladıdır. 8

mart 1973-cü ildə Girdəni kəndində dünyaya göz açıb.

1992-ci il yanvarın 12-də Milli Ordu sıralarına xidmətə çağrılıb. Lənkəran alayının tərkibində tankçılar dəstəsində döyüşürdü. Həmin il oktyabrın 12-də Ağdərə uğrunda qəhrəmancasına həlak olmuşdur.

Məhəmməd Gülhəsən oğlu Bağırov 1975-ci il sentyabrın 2-də Girdəni kəndində dünyaya göz açıb. Ailənin sonbeşiyi idi. 1993-cü ilin oktyabr ayında hərbi xidmətə çağırılmış, 1996-cı il aprelin 15-də həlak olmuşdur.

Əliqismət Məmmədovlar ailəsinin yeganə övladı, Sərhəd Qoşunları Dəstəsinin igid döyüşçüsü idi. O, doğma yurdunu, ana torpağı göz bəbəyi kimi sevirdi. Atası Bahaddin Məmmədov oğlu ilə fəxr edirdi.

Sehran Mehman oğlu Mikayılov, Mahir Mirzəbaba oğlu Həmidov, Cavid Təmiraz oğlu Məmmədov, Kənan Hamil oğlu Axundzadə, Emil Vaqif oğlu Qurbanov da arzularının pöhrələndiyi bir vaxtda əbədiyyətə qovuşdular.

Əflatun Haşım oğlu Kazımov 20 yanvar şəhیدidir. 1958-ci ildə Girdənidə anadan olmuş, 20 yanvar 1990-cı ildə Azərbaycanın müstəqilliyi yolunda həlak olmuşdur.

"Azadlıq uğrunda mübariz" adına layiq görülmüşdür.

Məzarı Bakı Şəhidlər xiyabanındadır.

Rəşid Şiriyev bir dəfə çağırışçılarla görüşdə dedi:

-Biz Qafqaz dağları ətəklərindən Berlinədək çətin, ağır döyüş yolları keçdik. Əziz balalar, bu gün növbə sizə çatıb. Müstəqilliyimiz, dövlətçiliyimiz uğrunda canlarınızı qurban verənləri unutmayın, dönə-dönə onları xatırlayın. Müqəddəs torpaq uğrunda şəhid olanlar unudulmurlar. Onlar illər keçsə də, dünyaya gələn hər körpə ilə yenidən doğulub yaşayırlar. Torpaqlarımız onların ruhu ilə daha da müqəddəsləşir.

III BÖLMƏ

XATİRƏ

Rəşid Şiriyevin atası İbrahim tərəfindən 1910 -1915-ci illərdə tikilmiş Ləm istirahət məkanı və 1950-ci illərin sonunda Rəşid tərəfindən qırmızı kərpicdən əlavə olunmuş tikili.

Rəşid və xanımı Bacıxanım ömürlərini bu evdə başa vurmuşlar.

Rəşid Şiriyevlə unudulmaz bir görüşün təəssüratı

Rəşid Şiriyevin ömür və tale yolunda heç də qeyri-adilik yoxdur. Onu düşündükcə qarşımızda sadə bir ailədə böyüyüb, müəyyən məhrumiyyətlərə sinə gərən, iradəsi və ləyaqəti bahasına gələcəyə inamla baxan bir insan taleyi canlanır.

Böyük Vətən müharibəsinin veteranı Rəşid Şiriyevi "Leninçi" (indiki "Lənkəran") qəzetində məsul katib işlədiyim dövrdən tanıyırdım. "Pravda" sovxozunun əmək nailiyyətləri haqqında məqalə yazmalı idim. Təsərrüfatın baş mühasib müavini məqsədimi biləndə üzünə xoş təbəssüm verdi.

-Vaxtında gəlmisiniz, - dedi. - İlin göstəricilərinə bu axşam yekun vurmuşam. Səhərə kimi gözlərimə yuxu getməyib. Direktorun tapşırığıdır, hesabat rayon partiya komitəsinə çatdırılmalıdır. İstəsəniz bir nüsxəsini də sizə verərəm.

Azacıq sükutdan sonra Rəşid kişi sözünə davam edərək bizə uzun bir siyahı təqdim etdi.

-Baxın, bunlar son beş ilin göstəriciləridir, - əlavə etdi. - Bakıdan gəlmiş müxbir üçün hazırlamışdım. Yəqin ki, lazım olar.

Baş mühasib müavini Rəşid Şiriyevin hazırladığı hesabatdan hiss olunurdu ki, son vaxtlar "Pravda" sovxozunda da əsil kollektiv, işgüzar iş şəraiti, yaradıcı mühit, bütün məsələlərə tənqidi münasibət hökm sürür. Demək, adamlar təkcə öz evi, öz həyatı üçün deyil, bütün el-oba üçün təəssübkeşlik hissi ilə yaşayırdılar. Cavabdehlik, məsuliyyət hissi artmışdı.

Rəşid Şiriyev yazırdı: "1961-ci ildə biz çəltik əkinlərini çayla əvəz etdik. Çay daha çox məhsul verdi. Ən çox gəlirimiz çaydan oldu. 60-cı illərdə 600 min manatdan çox gəlir əldə etdik. Planda göstərilən 52 ton əvəzinə 75 tondan çox yaşıl çay yarpağı təhvil vermişik.

Əmək gününün dəyəri də artmışdır. İllərə baxanda təkcə 1965-ci ildə təsərrüfatımız hər əmək gününə 10 manat vermiş və 3,5 kiloqram taxıl bölmüşdür. Bundan başqa əmək günlərinə ət-süd məhsulları və yumurta da verilmişdir.

Həmin il təsərrüfatımızın 1 milyon 102 min manat gəliri olmuşdur.

İllər keçdikcə təsərrüfatımızın pul gəliri daha da artmışdır. Sonrakı vaxtlarda bölünməz fonda 222 min manat pul köçürülmüşdür. Kəndin abadlaşdırılmasına 52 min manat pul sərf olunmuşdur.

Silos qülləsi, nümunəvi tarla düşərgəsi, üç yeni heyvandarlıq ferması tikilmişdir.

*Rəşid Şiriyev (soldan, 1-ci) ailə üzvləri ilə
Sağdan 1-ci, ömür-gün yoldaşı Bacıxanım.
qızı Mahizər, oğlu Rafiq (03.06.1969).*

Biz təsərrüfatın bütün sahələrini inkişaf etdirməyə çalışırıq. Hər hektardan 18,2 sentner əvəzinə 20,6 sentner buğda, 128 sentner tərəvəz yığmışıq, bu, hektar hesabı ilə 14 sentner çoxdur.

Barama tədarükü planı 116 faiz yerinə yetirilmişdir. Dövlətə 3 tona qədər əla növ barama vermişik.

Heyvandarlıq məhsulları ildən-ilə artır. Quşçuluq fermasında 1703 baş toyuq vardır. Təkcə süd təhvilindən 32 min manat gəlir qazanmışıq."

Söhbət yarışdan gedəndə Rəşid Şiriyev dedi:

-Gürcüstanın Zuqdidı rayonu ilə yarış müqaviləmiz var. Çaybecərənlərimiz iki dəfə qardaş respublikada olublar. Onlar da iki dəfə bizdə təcrübə mübadiləsində iştirak etmişlər.

Lənkəran Rayon XDS İcraiyyə Komitəsinin sədri Sərhəd Məmmədovun gəlişi yerinə düşmüşdü. Gəlişimizin məqsədini bildikdə o, söhbətə qoşuldu:

-1961-ci ildə Ümumittifaq komsomolu Mərkəzi Komitəsindən rayonlardakı komsomol təşkilatlarına bir məktub daxil olmuşdu. Məktubda deyilirdi ki, SSRİ-nin ayrı-ayrı regionlarında yaradılmış nümunəvi təcrübə təsərrüfatlarına gənc mütəxəssisləri göndərmək lazımdır. Həmin dövrdə Girdəni kəndində yerləşən "Pravda" kolxozunun nəzdində nümunəvi təcrübə təsərrüfatı yaradıldı. Rayonun gənc mütəxəssislərindən bir qrupu təşəbbüsə qoşularaq "Pravda" kolxozunda fəaliyyətə başladı.

İctimai xadim, uzun illər müxtəlif yerlərdə məsul rəhbər vəzifələrdə işləmiş Sərhəd Məmmədov söhbətə körpü saldı, dedi:

-Məni Girdəni təsərrüfatında aqronom-iqtisadçı vəzifəsində işə götürdülər. Sonralar rayonda müxtəlif vəzifələrdə fəaliyyətə başlamış Tofiq Sadıqov toxumçuluq üzrə aqronom, Daxil İsmayılov gübrə üzrə aqronom, Şirəli Quliyev aqronom. Adilə

Sadıqova çayçılıq üzrə aqronom, Əli Sadıqov texnika üzrə mühəndis, əməkdar zootexnik Ələsgər Qurbanov zootexnik işləyirdilər. Sovxozun direktoru Xoşqədəm Əhmədbəyli idi. Orada bir təsərrüfat ili işləsək də, həmin il yüksək göstəricilərə nail olduq. Çəltik, çay, heyvandarlıq, qarğıdalı məhsulları o qədər çox oldu ki, anbarlar, talvarlar tamam dolmuşdu.

Xoşqədəm Əhmədbəyli Girdənidə 1955-ci ildən 1968-ci ilədək əvvəl kolxoz sədri, sovxoz təsərrüfatı yaradılanda isə onun direktoru oldu.

Əmək nailiyyətlərinə görə, Xoşqədəm Əhmədbəyli Lenin ordeni və medallarla təltif olunmuşdur. O, eyni zamanda 1955-1963-cü illərdə iki çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetində deputat seçilmişdir.

-Girdəni ilə bağlı xatirələrim çoxdur, - Sərhəd Məmmədov söhbətini davam etdirdi. - Lənkəran torpaq şöbəsinin müdiri Muxtar Sadıqov bu kəndin kürəkəni idi. Ömür yoldaşı Vəciyyə Məmmədova kənd Sovetinin sədri işləyirdi. Sessiyanın başlanmasına hələ qalırdı. Cavan bir oğlan baş mühasibin yanına gəldi. Rəşid Şiriyev briqadirin əmək cədvəlini gözdən keçirib başını buladı. Görünür, cədvəldəki uyğunsuzluqlar Rəşid Şiriyevi razı salmamışdı. Odur ki, briqadirə məsləhət gördü ki, cədvəli təzədən işləsin. Uyğunsuz rəqəmləri göstərə-göstərə misallar gətirdi. Dediklərini elə izah etdi ki, briqadir otağı razı halda tərək etdi. Sonradan briqadirlə rastlaşanda dedi ki, Rəşid əmi işi və əməlləri ilə hər birimizə nümunə idi.

Sərhəd Məmmədov "Pravda" kolxozunda təcrübədə olarkən yerli camaatla yaxşı ünsiyyət tapmışdı.

Az sonra o, üzünü Rəşid Şiriyevə tutaraq soruşdu:

- Muxtar Sadıqovun Əzim Xanverdiyevlə zarafatı yadırdadır? Sən də idarə heyəti üzvləri ilə bir yerdə həmin yığıncaqda iştirak edirdin...

-Yadırdadır, - Rəşid Şiriyev gülə-gülə bildirdi. - Muxtar

Sadıqov dostu Əzim Xanverdiyevi görmək istəyirdi. Əzim quşçuluq fermasının müdiri, həm də zarafatçı idi.

Muxtar ferma müdirindən soruşdu:

-Əzim, çağırışa niyə gec gəldin?

-Xoruzlarla "iclas" keçirirdim, Muxtar müəllim.

-"İclasa" nə məsələ çıxartmışdınız, Əzim kişi?

-Xoruzların ərizəsini müzakirə edirdik.

-Xoruzların şikayəti nədən idi?

-Şikayət edirdilər ki, fermadakı toyuqlar getdikcə azalır.

-Bəs sən nə cavab verdin?

-Dedim ki, rayondan qonaq gələndə, əlbəttə, toyuq-cüce azalır.

-Bəs "iclas"ın qərarı nə oldu, Əzim kişi?

-Qərarın bir nüsxəsini rayon rəhbərliyinə göndərəcəyik. Xoruzlar qərar çıxartdılar ki, qonaqları fermaya yaxın buraxmayaq.

Bu sözdən sonra salonda bərk şaqqanaq qopdu.

Respublikanın Əməkdar kənd təsərrüfatı işçisi, "Komsomolun 50 illiyi" (Separadi kəndi) sovxozunun direktoru Səadət Tağıyev söhbət zamanı dedi:

-Lənkəranda istehsal olunan çayın 20 faizi təsərrüfatımızda yığılırdı. Belə bir sovxozda istehsalat göstəricilərini hesablamaq asan deyildi. Bir dəfə sovxozda qəflətən yoxlama briqadası gəldi. Onlar iqtisadi göstəricilərimizlə maraqlanırdılar. Dedim ki, mən yaxın durmuram, gedin haradan istəyirsinizsə yoxlayın. Mən təsərrüfatımızın baş mühasibi Rəşid Şiriyevin iş üslubuna bələd idim. Bilirdim ki, işində, əməlində düz adamdır, əyər-əskiyə yol verməz. Demək istəyirəm ki, o adamın hesabı düz oldu, idarə müdirinin qorxusu yoxdur. Mən Rəşidə çox inanırdım. Onun kimi ləyaqətli, halal və təmiz mühasiblər az olur. Allah onun ruhunu şad eləsin, qəbri nurla dolsun.

Mənim tanıdığım Rəşid Şiriyev

*Girdəni kənd xəstəxanasının keçmiş baş həkimi
Allahverdi Əsgərovun hekayəti*

*Soldan, həkim Allahverdi Əsgərov,
kitabın müəllifi Hacı Etibar Əhədov,
Hacı Akif (Vaqif) Rəşid oğlu (2023).*

işçisilərimizdən idi. Qardaşı feldşer Əhməd Rzayev rayonun müxtəlif yerlərində əhalinin sağlamlığı keşiyində dayanmışdı, adamlar arasında yaxşı hörməti vardı.

Bacıxanım uşaqları ana qayğısı ilə sevərdi, işdə nizam-intizamı ilə seçilərdi, işə vaxtında gələr, tapşırıqları səylə yerinə yetirərdi.

Rəşid Şiriyev bu gün həyatda olmasa da, xatirəsi ailəsi, dost-tanışları, qohum-əqrəbaları tərəfindən əziz tutulur. Mən həmişə deyirəm ki, həyatda Rəşid kimi kişilər, işinə, peşəsinə bağlı adamlar ürəklərdə daim yaşayırlar.

Xeyirxah və səmimi insan idi. Məclislərdən kənar qalmazdı, cəmiyyətlə qayna-yıb qarışardı. Gənc kadrlara himayədarlıq edərdi.

Mənim Rəşid Şiriyevlə tanışlığım 70-ci illərdən başlayır. Onda mən kənddəki həkim xəstəxanasında baş həkim işləyirdim. Ömür-gün yoldaşı Bacıxanım Rzayeva təcrübəli, bacarıqlı tibb

Mən Girdənidə həkim kimi fəaliyyətə başlayanda xəstəxana 30 çarpayılıq idi. Çox keçməmiş camaatın xahişi ilə çarpayıların sayını 50-yə çatdırdıq, yeni şöbələr açdıq.

Xəstəxananı kollektivin səyi ilə səliqə-sahmana saldıq. Həyatində yaşıllıq, gül-çiçəklik yaratdıq, əyani təşviqat vasitələrini zənginləşdirdik.

Xəstəxana binasında əvvəl kolxoz idarəsi, sonra klub yerləşmişdi. Kolxozlaşma dövründə salınmış bina Gərmətük inşaatçıları tərəfindən tikilmişdi. Briqadanın baş ustası Mahmud kişi idi. Onu yaxından görmüşdüm, peşəkar, tanınmış usta idi.

İdarə yeni binaya köçəndən sonra oranı xəstəxana üçün uyğunlaşdırdılar. Yaxınlığımızda uşaq bağçası yerləşirdi. 40-cı illərin axırlarında istifadəyə verilmişdi. Bağçanın müdiri Cəmilə xanım idi. O, peyvənd işlərini vaxtında aparmağımıza kömək edərdi. Ona görə də uşaqlar arasında ciddi xəstəliklərə rast gəlmirdik.

Sovxozun baş mühasibi Rəşid Şiriyev vaxtaşırı xəstəxanamıza baş çəkərdi, problemlərimizlə maraqlanardı. Aramızda möhkəm bağlılıq vardı, sonralar bu, əsl dostluğa çevrildi. Evləri bir dost, yaxın adam kimi dayanacaq yerimizə çevrilmişdi. Şiriyevlərin evini özümüzə doğma ocaq sayırdıq. Xəstəxanaya qonaq gələndə də Rəşidin qapısını ürək açıqlığı ilə açardıq.

Allah Bacıxanımı rəhmət eləsin, yaxşı xörək bişirməyi vardı.

Mən Lənkəranın Bala Şürük kəndində doğulub boya-başa çatmışam. Amma Girdəni kəndini də özümə həmişə doğma bilmişəm. Ömrümün 17 ili bu kəndlə bağlıdır. Burada Rəşid kimi yaxşı dostlarım çox olub. Əksəriyyəti ilə bu gün də əlaqəm var. Onlar da məni yaddan çıxarmayıblar. Ağır xəstəni həyata qaytarmaq üçün bəzən səhərdək çarpışardıq. Xəstə gözlərini açanda sanki bizə bir dünya sevinc bəxş edirdilər.

Vaxtı ilə Girdəni kəndində mənimlə Zəfər Fərzəliyev, Sücəddin Əliyev, Tofiq Məmmədov, Hacıəli Əliyev, Kişvər Mirzəyeva, Bacıxanım Rzayeva, Minarə Baxşıyeva Nisəxanım Bağirova, Şamil Axundov kimi bacarıqlı həkim və tibb işçiləri çalışırdılar.

Məndən sonra xəstəxananın baş həkimi Məhəmməd İmanverdiyev olmuşdur. O da əhalinin sağlamlığı keşiyində ayıq-sayıq dayanmışdır.

Rəşid Şiriyevin özünəməxsus müdrik kəlamları vardı. Bir dəfə dedim ki, mən də gənclərin dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynaya biləcək belə kəlamlar toplayır və yazıram.

Dostum Rəşid dedi:

-Doktor, yaxşı kəlamları gənc nəsə çatdıranda mənən rahatlıq tapıram.

Cavabında dedim:

-Ustad, qoy bir neçəsini də mən deyim.

Razılıq etdi, dedi:

-Yaxşı olar, doktor...

Dedim:

-Kainatın bir sifəti var, fikrimcə çox sifətli insanlar daha çoxdur.

- Başqa bir kəlam:

-Yaranışdan və dünyadan köçənədək insan üzünə bir neçə gözəgörünməz qapı açılır. Birincisi, ana bətnində təşəkkül tapır, yəni, ana bətnində rahatca yeyib inkişafda olursan. Dünyaya gözünü açanda isə ikinci qapı üzünə açılır. Həyata vida edəndən sonra başqa bir həyat başlanır...

Azacıq sükutdan sonra sözümlü davam edərək dedim:

-Müharibələr neçə-neçə ölkə və şəhəri sıradan çıxarır. Dünyaya ən böyük fəlakəti insanlar gətirirlər.

Rəşid Şiriyev bir qədər fikrə getdi. Azacıq sükutdan sonra:

-Düz buyurursan, doktor, - dedi və əlində tutduğu kitabın arasından səliqə ilə qeydlər apardığı kağızı mənə uzatdı:

-Doktor, - müraciətlə dedi, - bunları son illərdə qeydə almışam. Onları diqqətlə oxu, bəlkə lazım oldu...

Sözün düzü, dostum Rəşid Şiriyev haqqında kitab yazıldığını eşidəndə çox sevindim. Odur ki, dostumun qeydlərini kitabın oxucularına çatdırmağı vacib bildim.

El ağsaqqalı Rəşid Şiriyevin söhbətindən hikmətli sətirlər

-Zəhmət, xeyirxahlıq, ləyaqət, səbrlilik, düzlük olan yerdə irəliləyiş, uğurlar, xeyir-bərəkət var;

-Dost-tanışlarının, qohum-əqrəbalarının da yaxşı cəhətlərini qiymətləndirmək lazımdır. İnsan mənəvi cəhətdən saf, təmiz, ədalətli olmalıdır;

-Yoldaşına sirrini açmazdan əvvəl dönə-dönə düşün;

-İnsanlıq, mərhəmət, dəyanət, məhəbbət hər insana verilmişdir. Allah yaratdığı məxluqatları sınaqlara çəkməyi sevir. Gərək sınaqlara həmişə şükürlər edəsən;

-Peyğəmbərimiz Rəsuli Əkrəm (s) buyurur ki, halal və haram şey gec-tez aşkarlaşar. Lakin bu ikisinin çoxlu üstörtülü şeyləri vardır, onlardan çəkinmək lazımdır;

-Yeməkdən əvvəl Allaha şükürlər et, Yaradanı unutma, bütün dinlərə hörmətlə yanaş;

-Evində nəyin varsa, ona dəyər ver, çünki heç kəs qabaqcadan nə olacağını bilmir;

-Sidq ürəklə etdiyin xeyirxahlığı sənə göstərilən yaxşılıq kimi qiymətləndir;

-Ağılsız xoşbəxtliyi uzaqda axtarır, müdrik isə onu ətrafında yaradır. Səndə olmayanları sevməyə ehtiyac yoxdur, özündə olanları sevsən kifayətdir;

-Zaman çox qiymətlidir, yaxşıca düşün, gör onu nəyə sərf edirsən;

-Həyatdan şikayətlənmə, çünki sənin kimi həyat yaşamaq arzusunda olanlar da vardır;

-İnsanı çirkli mühitdən çıxarmaq olar, çirki isə insanın özündən çıxarmaq olmaz;

-Bizi həyat dəyişmir, bizi insanlar dəyişir;

-Səhvimiz ondadır ki, biz başa düşmək üçün yox, cavab vermək üçün dinləyirik;

-Pulsuz olmaq qəbahət deyil, puldan başqa heç nəyin olmasın - bax, bu dəhşətdir.

-Əgər susursansa bu, o demək deyildir ki, haqlısınız, sadəcə bilirəm ki, sizə izah etmək mənasızdır;

- Xeyirxah ürək sahibi olmaq zəiflik əlaməti deyil, mərdlik nişanəsidir;

-Birinci olaraq etiraf etmək, heç vaxt zəiflik deyil, nəciblik əlamətidir;

-Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: "Vətəni sevmək imandandır", "Millətimizin içində xəyanət olmasa, düşmən qarşımızda tab gətirməz", "Bir-birinizə nifrət bəsləməyin, paxıllıq etməyin, bir-birinizə arxa çevirməyin, ey Allah bəndələri, qardaş olun!"

-İnsanın ən böyük düşməni onun kin-küdrətidir;

-Vəzifədən sui-istifadə etmək çox təhlükəlidir;

-Adam öz ağılından, daha ağıllı adam başqasının ağılından da istifadə edə.

SÖZARDI: - Bizi birləşdirən səmimilik, saf dostluq hissləri idi. Övladlarının xeyir işlərində də iştirak etmişəm. Kitabın çapına hazırlıq ərəfəsində oğlu Hacı Akiflə (Vaqif) evimizdə görüşdük. Ötənləri, keçənləri atası ilə keçirdiyimiz xatirələri bir daha yad etdik.

IV BÖLMƏ

DİN VƏ MƏNƏVİ MƏDƏNİYYƏT

HƏCC ZİYARƏTİNİN SEVİNCİ

Müqəddəs Məkkə və Mədinə şəhərlərinə qədəm basmaq, Kəbə evini, Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) məqamını ziyarət etmək, müqəddəs Zəməm suyundan içmək hər bir müsəlmanın arzusu olsa da, hamının taleyinə ondan pay düşmür. Xoşbəxt o kəsdir ki, belə müqəddəs istəyə qovuşsun, Allahın Beytinin yanında ürəyini boşaltsın. Hacı Akif (Vaqif) Rəşid oğlu Şiriyev belə xoşbəxtlərdəndir.

Hacı Akif (Vaqif) gənc yaşlarından müqəddəs Həcc ziyarətində olmaq arzusu ilə yaşayırdı. Dinin yasaq edildiyi Sovet hakimiyyəti illərində bu arzuya yetmək xəyal kimi görünürdü. Amma gənc Akifin ürəyinə dammışdı ki, vaxt gələr istədiyinə nail olar. Bunu yuxularında da görürdü. Görürdü ki, ziyarətgahları gəzir, dua-sənalar edir. İllər ötəndən sonra arzu çin oldu.

Müqəddəs Kəbənin əzəməti Hacı Akifi heyratə gətirmişdi. 20 noyabr 2010-cu il idi. Rəsuli-Əkrəmin (s) dünyaya göz açdığı şəhərdə olmaq ona yuxu kimi gəlirdi. Doğrudan da Məkkə gözəl və möcüzəli şəhər idi. Peyğəmbər səlavətullah buyurmuşdur ki, "Yer üzündə ən müqəddəs yer Məkkədir. Orada səcdə edən şəxs, sanki din yolunda cihad etmiş kimi olur".

Hacı Akif Kəbə önündə əllərini Haqqın dərğahına tərəf uzadaraq Həzrəti Məhəmməd Reyğəmbərin (s) duasını oxudu:

-Ey Allah, öz eşqini mənə əta et, qoy səni sevənlərin hamısını sevim. Qoy elə işlər görüm ki, böyüklüyünə layiq olsun. Sən məhəbbətimi ziyadə qıl... İlahi, çətinliklərimi dəf et. Sənin cəlal və qüdrətindən başqa heç bir qüvvə yoxdur. İlahi, dualarımı qəbul et...

Zəvvarlar İlahinin ayırdığı qismət üçün şükr-səna etdilər. "Məscidül-həram"ın uca minarələri görünəndə kimsə dedi:

-Ləbbəyk!..

Məqami-İbrahimdə

Zəvvarlar qeyri-ixtiyari səs verdilər:

-Ləbbəyk! Əllahümmə ləbbəyk, ləbbəyk, la şərikö ləkə ləbbəyk!..

Ehram paltarında olan Hacı Akif və zəvvar yoldaşları Haqq-taalaya daha yaxın olduqları üçün sevinir, "Məscidül-həram"da səcdəyə qalmışdılar. Hacı Akif təvaf edənlərə baxdıqca özündən asılı olmadan dilindən bir nida qopdu:

-Allahü-Əkbər! Lə ilahə iləllah! (Allah böyükdür! Allahdan başqa məbud yoxdur!).

Sonra üzünü Kəbəyə

tutdu, ucadan dedi:

-Ləbbəykə, Allahümə ləbbəykə! (Sənin qarşıdayam, İlahi, Sənin qarşıdayam!).

Qəlbində baş qaldırmış qeyri-adi hisslərdən təsirlənən kimi olmuşdu, yanağından süzülən göz yaşları üz-gözünə qarışmışdı. İndi o, Allahın evində - əzəmətli və müqəddəs Kəbənin qarşısında, Allahın qonağı idi. Bundan xoşbəxt an ola bilməzdi.

Hacı Akif əllərini yenidən Allah-taalanın dərğahına qaldırdı, həmd-səna etdi.

Rəşid atanın, Bacıxanım ananın, ustadların öyüd və nəsihətləri hər addımda dayağı olmuşdu. Səhv bir addım atanda çəkinmiş, qəlbinin bütün varlığı ilə Allah-taalaya bağlanmışdı. "Allah-taala yaşayış üçün bizə hər şey əta edib. Yetirdiyi

nemətlərə görə İlahinin əmr və nəhylərinə riayət etmək hər bir bəndənin borcudur", - öz-özünə fikirləşirdi.

"Məscidül-həram" dəniz kimi dalğalanırdı. Hamı Kəbə önündə səcdəyə gəlmişdi. Hacı Akif əllərini qeyri-ixtiyari yenidən Kəbəyə tərəf tutdu, şükr-səna etdi, günahlardan hiyf olunmaq üçün Allah-taaladan kömək, imdad istədi. Ehtiyac əlini Yaradanın dərghahına tərəf qaldıraraq, dedi:

-Bağışla bizi, İlahi! Qarşında günahımız çoxdur. Öz lütfünü bizdən əsirgəmə və bizi bağışla. Hansısa bir əmrini yerinə yetirməyi yaddan çıxarmışıqsa, ya bir işdə əlimizdə bir xata çıxıbsa, onu əməl dəftərimizə yazma. Qiyamət günü suallarına hazır olmaq üçün mənə lütf göstər. İşlərimi çətinlikdən asanlığa apar, günahları və günah yükünü üstümdən götür, mənə rəhmət bəxş elə, qəlbimi pak et. Bağışla bizi, İlahi! Çünki Sən bizim mövlamızsan, öz bəndələrini bağışlamağı sevirsən...

Hamı Kəbə evinin yanında səcdəyə gəlmişdi. Hacı Akif Həzrəti Əlinin "Nəhcül-bəlağə" əsərində Kəbə haqqında yazdığı kəlamları xatırladı: "Nə qədər ki, Kəbə müsəlmanların ziyarətghahıdır və müsəlmanlar onu yaşadır, onun yanında bir-birinə qardaşlıq əlini uzadırlar - İslam dini yaşayacaq, möhkəmlənəcəkdir, müsəlmanlar əziz və məğrur olacaqlar".

Hacı Akif Məscidül-həramda, Ərəfatda, Məşərdə, Minada, Mədineyi-münəvvərdə Peyğəmbərin (s) məzarı önündə səcdələr qılmış, raz-niyaz etmişdi. Məscidül-həramda əllərini Kəbəyə tərəf tutaraq demişdi:

-Şükür Sənə, İlahi! Mənə Kəbə evinin ziyarətini qismət elədin, Səndən böyük qüvvət və qüdrət sahibi yoxdur. - Sonra o, Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) duasını oxudu: - Ey Allah, öz eşqini mənə əta et, qoy Səni sevənlərin hamısını sevim. Qoy elə işlər görüm ki, böyüklüyünə layiq olsun. Sən məhəbbətimi ziyadə qıl... İlahi, çətinliklərimi dəf et. Sənin cəlal və qüdrətindən başqa heç bir qüvvət yoxdur...

Mədinə şəhərinə çatdıqları gün də yadından çıxmır. Uzaqdan Peyğəmbər məscidi görünəndə avtobusda canlama yaranı. Qrup rəhbəri salavat çəkdi. Zəvvarlar ona qoşuldular. Hacı Akif gözlərini uca minarələrdən çəkmədən qeyri-ixtiyari dilləndi:

-Şükür Sənə Pərvərdigara! Peyğəmbərimiz Rəsuli-Əkrəmin (s) ziyarətini mənə nəsib etdin, şükür Sənə, ey Böyük Yaradan!

Hacı Akif rövzeyi-şərifə qədəm qoyanda ədəblə salam verdi. İslam Peyğəmbərinin (s) məzarı önündə səcdəyə gəldi:

-Salam olsun Sənə, ya Allahın rəsulu, bir də Allahın rəhməti və bərəkəti...

Hacı Akif Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) məzarı önündə səcdəyə qalmış zəvvarlara baxdıqca düşündü: "Əgər Yer üzünün bütün insanları Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) hökmünə biət etsə, nicat yolu tapılar, əmin-amanlığa yetişərik". Sonra o, əllərini İlahinin dərgahına qaldırdı:

-Pərvərdigara, - dedi - ürəyimi geniş elə, öz lütfünü bizdən əsirgəmə. Pərvərdigara, o gün ki, hesab çəkəcəksən, mənə, valideynlərimi və möminləri bağışla. Çünki Sən öz bəndəni bağışlamağı sevirsən...

Hacı Akif Həcc ziyarətdən qayıtdıqdan sonra onun ziyarətini gələnlərə dedi:

-Heç kəs deyə bilməz ki, Allahın yanında günahı yoxdur. Allah-taala insanları bir kökdən yaradıb. Bu beş günlük dünyadan sonra axirət dünyamız var. Görək insanlar birbirlərinə çətin məqamda dayaq olsunlar. Biz Məkkə və Mədinə torpaqlarında olarkən özümüzü Allah-taalanın qəzavü-qədərinə təslim etmişdik. Zəvvarlar arasında kasıb ilə varlı, vəzifəli ilə vəzifəsiz olanları ayırmaq mümkün deyildi. Mənə bir anlığa elə gəldi ki, bizi məhşərə çəkib hesabat istəyəcəklər. Əllərimi Pərvərdigarın dərgahına qaldırıb yalvar səslə ürəyimi boşaltım və dedim:

-Ya Allah! Sən duaları eşidən və hər şeyi bilənsən. Sənin yanında günahımız çoxdur. Pərvərdigara, o gün ki, hesab çəkəcəksən, məni, valideynlərimi və möminləri bağışla. Bağışla bizi, İlahi! Bu gün məni Öz rizana yaxınlaşdır, qəzəbindən və intiqamına səbəb olacaq şeylərdən uzaq et. İlahi, bu gün məni günahlarının bağışlanmasını istəyənlərdən qıl. Öz himayən sayəsində qorxduğum hər şeydən məni əmin-amanda qıl. Bağışla bizi, İlahi! Axı, Sən bağışlamağı sevirsən...

Böyük Yaradan saf qəlblə, təmiz niyyətlə dua-səna edənlərin niyyətini verir. Hacı Akif (Vaqif) Şiriyevin Allah rizasına gördüyü işlər, ürəklə, böyük məhəbbətlə etdiyi dualar dərəcəyə çatacaq, inşallah. Çünki Allah-taalanın cəlal və qüdrətindən başqa yenilməz qüvvə yoxdur.

Allah ziyarətinizi qəbul eləsin, Hacı. Amin!

Hacı Akif (Vaqif) dostlar arasında

Soldan-sağa: Əməkdar artist Niftulla Əsgərov, Güloğlan Məhərrəmov, Fətulla Babayev, Hacı Akif Şiriyev, Zakir Rzayev, Rəsul Kazımov, Eldar Babayev (2019).

Hacı Akif (Vaqif) Rəşid oğlu Şiriyevin duaları və müdrik kəlamları

Hacı Akif Kırmda (2012)

-Ata və ananın qəlbini incitmək olmaz. Belə olduqda Allahın rəhmət qapıları üzünə bağlanar;

-"Qurani-Kərim" başqasının hesabına yaşamağı pisləyir. Ruzini verən Allah-taaladır. Haram tikə halalı da aparır. Peyğəmbərimiz (s) buyurur ki, sərvət yaxşı işlədilsə, bərəkətli olar. Yaşamağa evimiz, yeməyə ruzimiz varsa, canımız sağlamdırsa, naşükürlük etməyə haqqımız yoxdur;

-Həzrəti Peyğəmbər (s) buyurur: - Qohumluq əla-

qəsini kəsmək duanın yerinə yetməsinə mane olur;

-Qardaş qardaşı axtarmayanda onlar da yadlaşırlar. Bir-birinizi tez-tez axtarın, axı, siz bir kökdən yaranmışsınız;

-Allahım, yetirdiklərin hər şey Sənə məxsusdur. Sənin ehсанına qarşı kimsə çıxma bilməz, qoruduqlarını kimsə ala bilməz, Sənin qüdrətinə sığınmışıq, Allahım!

-Allahım, lütfündən, rəhmətindən, bərəkətindən və ruzindən bizlərə bol ehсан eylə;

-Allahım, ölkəmizi və xalqımızı müxəmmətə möhtac elmə, torpaqlarımıza göz dikənlərə fürsət vermə;

-Allahım, fitnələrə qarşı qəlbimizi qoru, bizlərə əmin-

amanlıq bəxş eylə, minarələrimizdən azanları susdurma, məscidlərimizdən "Qurani-Kərim" in nidalarını əskik etmə, dövlətimizin bayrağını həmişə ucalara qaldır;

-Allahım, verdiyini kimsə əngəlləyə bilməz, əngəllədiyini kimsə açə bilməz;

-Allahım, Sən Aləmlərin Rəbbisən, Sənin hər şeyə gücün yetər!..

-Müstəqil respublikamızın ərazi bütövlüyünün əleyhinə çıxan hər kəs Azərbaycan xalqının düşmənidir. Belələrinə aramızda yer olmamalıdır!..

İBADƏT YERİ, MƏDƏNİYYƏT NÜMUNƏSİ

Müxtəlif dövrlərdə Lənkəran məscidləri haqqında bu yerlərdə olmuş səyyahların, ayrı-ayrı müəlliflərin əsərlərində, tam da olmasa, bir sıra məlumatlar əldə etmək mümkündür. Dindarlar üçün həm ibadət yeri, həm də mədəniyyət nümunəsi olan məscidlər tarixən Azərbaycanın qədim tikililəri sırasında memarlıq üslubu xüsusiyyətləri baxımından diqqəti çəkir.

1879-cu ildə Tiflisdə nəşr edilmiş "Qafqaz haqqında məlumat" məcmuəsində yazılır ki, XVIII əsrin 70-ci illərində Lənkəranda 66 məscid olmuşdur.

2017-ci ildə Lənkəranda 76 məscid, 7 ziyarətgah, 1 pir qeydə alınmışdır.

Girdənidə üzərində olan kitabədən məscidin bünövrəsinin hicri tarixi ilə 1760-cı ildə qoyulduğu qeyd olunur, 1912-ci ildə yenidən bərpa edilmişdir.

Kənddə bundan əvvəl də məscidlər olmuşdur. Təbii fəlakət və daşqınlar nəticəsində köhnə məscid və qəbiristanlıqlar sonralar dağıntıya məruz qalmışdır. Üzərində İslam dininə mənsubiyyətini bildirən, günəş təsvirini verən, zolaqlı dairə əks

Kənd məscidində

olunan qəbirüstü daşlar son illərdə qalırdı.

Kənddəki məscid 1930-cu ildə dindarların əlindən alınaraq bağlandı. Məscid müharibədən sonra kənd istehlak cəmiyyətinin anbarı kimi istifadə edilirdi. Stalinin ölümündən sonra, əllinci illərdə dindarlara hücum bir qədər sakitləşdi. Kənddəki məsciddə dindarların iştirakı ilə İmam Hüseyn təziyəsi keçirilməyə başlandı.

Ağsaqqalların və xeyriyyəçi insanların təşəbbüsü ilə qəbiristanlar və ziyarətgahlar abadlaşdırılmış, çəpərə alınmış, sel sularının axıdılması üçün arxlar qazılmış, işıq xətti çəkilmişdir. Dindarlar bu yerlərdə təmizlik və səliqə-sahman işləri aparmaq üçün öz savablarına xidmət göstərirlər.

Memar Cahid Həsənovun yazdığına görə, Girdəni məscidinin Lənkəranda tikilmiş digər məscidlərdən fərqləndirən cəhətlər vardır. Bu

cəhət əsasən fasadda və yan fasadlarda enli, hündür pəncərələrin ensiz, hündür və şəbəkəsiz olmasındadır. Müəllif

yazır: "Girintili-çıxıntılı hörgüsü olan bu tikilinin fasadında şəbəkəli iki ədəd enli, hündür pəncərələr və giriş üçün iki qapı vardır. Tikilinin orta hissəsində iki pəncərə arasında girintili sahədə, pəncərə və qapıların yuxarılarında yüksək sənətkarlıqla işlədilmiş dekorativ kərpic düzümü tikilinin ümumi görünüşünü daha da zənginləşdirir. İnteyerdə bir ibadət zalı mövcuddur. Girdəni məscidinin pəncərə, qapı materialları, küm örtüyünün konstruksiyası, sütunları ağac materialından, küm örtüyü isə kirəmitdəndir, minarə ucalığına görə ətraf yerlərdə olduğundan hündürdür (*C.Həsənov. Lənkəranın memarlıq tarixi, B. 2010, səh.71*).

Məscidin içərisində əsas yeri namaz qılmaq üçün iri, geniş zal tutur.

Dindarlar aşura gecəsində məscidin həyətinə toplaşaraq şəbeh çıxararmışlar.

Məscidin hündürlüyü 11,17 metr, ibadət zalının uzunluğu 26,53 metr, eni isə 10,8 metrdir. Məscidin fasadında ensiz, hündür, simmetrik pəncərələr yerləşdirilmişdir.

Məsciddə müxtəlif illərdə Molla Novruz, Molla Məmmədhüseyn, Molla Böyükağa, Molla İsmayıl, Molla Ələkbər, Molla Vəli, Molla Bağır, Molla Adil və başqaları axundluq etmişlər. Molla Bağır partiya və dövlət xadimi Şirəli Axundovun mirzəsi olmuşdu.

1990-cı ildən sonra kənddəki məscid və ziyarətgahlar əsaslı bərpa edilərək yenidən dindarların istifadəsinə verilmişdir.

Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra respublikamızda İslam dininin öyrənilməsi və təbliğinə geniş imkan yaradılmışdır. Mömin insanların ibadəti üçün məscidlərdə böyük şərait yaradılmışdır ki, bununla insanlar öz milli əxlaq dəyərlərinə, köklərinə qayıda bilmişlər.

Məhərrəmliyin Aşura və orucluğun əhya gecələrində məsciddəki məclis sübhədək davam etmişdir. Səhərədək əhya

qılan dindarlar namaza qalır, şükr-səna edir, moizə dinləyir, mərsiyə deyənlərə qoşulurlar. Həmin günlərdə ehsan verilir, elliklə dualar oxunur. Başlarında araçqın, əllərində təsbəh, ağzı dualı hacılar, kərbəlayılar, məşədilər öz iştirakları ilə məclisə rəvnəq, yaraşıq verirlər. Yaşa görə sıra ilə əyləşən möminlər oturuşları, duruşları ilə gənclərə sanki mənəviyyat dərsi keçirlər. Məclisdə sakitlik, tam nizam-intizam hökm sürür.

Lənkəranda indinin özündə də babalardan əmanət qalan gözəl bir ənənə yaşadılır. Təşəbbüs yolu ilə maddi-mədəniyyət abidələri bərpa edilir. Girdəni məscidi də elin köməyi ilə yenidən qurulub.

Girdənidə məhərrəmlik mərasimi hər il qeyd olunur. Bu da Həzrəti Əli övladı İmam Hüseynin (ə.s.) haqq, ədalət uğrunda şəhidlik zirvəsinə çatması ilə əlaqədardır. 627-ci ildə anadan olmuş İmam Hüseyn (ə.s.) 680-ci ildə məhərrəm ayının 10-da Yezid ibn Müaviyə tərəfindən mühasirəyə alınıb. İmam Hüseyn tərəfdarları qılıncdan keçirilib. Qadınlar və uşaqlar əsir alınblar.

Bütün qadağalara baxmayaraq, dinimiz yolunda şəhid olmuş İmam Hüseynin (ə.s.) xatirəsi sovet dövründə də əziz tutulmuş, 40 gün matəm saxlanmışdır.

Azərbaycan dövləti regionda və bütün dünyada sülhün, əmin-amandığın və əməkdaşlığın bərqərar olmasına çalışır. Bu gün ölkəmizdə dini, milli və irqi ayrı-seçkilik yoxdur. Bütün Qafqazın şeyxi, Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin ATƏT nümayəndələri ilə görüşdə qeyd etdiyi kimi, Azərbaycanda olan tolerantlıq modeli digər dünya ölkələri üçün də örnəkdir.

V BÖLMƏ
MƏKTƏB VƏ TƏHSİL

GİRDƏNİ MƏKTƏBİ

Adətən eşitmişik, insanlar oxumağa şəhərə üz tuturlar, kəndə yox. Rəşid Şiriyevin həyata göz açdığı Girdəni kəndində isə hələ XIX əsrdə ev məktəbi yaranmışdır. Mollanəsrəddinçimüəllim Nəsrullah Qənbərov danışardı ki, böyük qardaşım İsmayilla şəhərdən Girdəniyə gəlib Mirzə Əhməd Kəminin ev məktəbində təhsil alardıq. Mirzə Əhməd Kəmin o dövrdə Lənkəranda fəaliyyət göstərən "Fövcül-füsəha" ədəbi məclisinin fəal üzvlərindən biri kimi tanınmış, şeir və qəzəlləri dillər əzbəri olmuşdur. Mirzə Əhməd Kəmin 1865-ci ildə Nəsrəddin şahla həsr etdiyi şeirinə görə şah tərəfindən qiymətli hədiyyə ilə mükafatlandırılmışdır. Nəsrəddin şah həmin dövrdə Girdəni-dən keçirmiş.

1920-ci il aprel inqilabından sonra kəndin təhsil həyatında dəyişikliklər oldu. Həmin il kənddə savad kursları təşkil edildi. Çox keçməmiş kənddə I dərəcəli Şura Zəhmət məktəbi adı altında fəaliyyətə başladı.

"Lənkəran: ensiklopedik məlumat" kitabında (*Mirhaşım Talışlı, Etibar Əhədov, B. 2014 və 2017-II nəşr*) məlumat verilir ki, Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra savadsızlığa qarşı kütləvi mübarizə başlandı. 1920-1921-ci illərdə Lənkəran qəzasında 60 nəfərlik qısa müddətli pedaqoji kurs və savad məktəbi təşkil edilmiş, 30-a yaxın yeni məktəb açılmış, 70 nəfər dinləyicisi olan siyasi savad məktəbi fəaliyyətə başlamışdır. Bu dövrdə qəza maarif şöbəsinin müdiri Ağa Məmmədli idi.

Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi və Xalq Komissarları Şurasının "Azərbaycan SSR-də ümumi icbari təhsilə kömək haqqında" 29 may 1923-cü il tarixli qərarı xalq maarifinin inkişafında həlledici rol oynadı. Qərarla respublikanın ərazisində məktəb şəbəkəsini genişləndirmək, yeni məktəb binaları

tikmək, məktəbləri müəllim kadrları ilə təmin etməklə yanaşı, həm də 10 il müddətində ümumi icbari ibtidai təhsili həyata keçirmək nəzərdə tutulurdu. Lənkəran qəzasında 8-12 yaşlı uşaqların tamamilə məktəbə cəlb etmək günün vacib məsələsinə çevrilmişdi.

1927-1928-ci tədris ilində keçmiş Lənkəran qəzasında 67 məktəb fəaliyyət göstərmiş, 201 müəllim dərs demişdir. Müəllimlərdən 8 nəfəri ali, 38 nəfəri orta ixtisas təhsilinə malik olmuşdur. Dərs deyənlərdən 45 nəfərini qadınlar təşkil edirdi. Qadınlardan 32 nəfəri rus millətindən olanlar idi. Bu dövrdə 22 məktəb dövlət, 34 məktəb xüsusi, 12 məktəb milliləşdirilmiş binalarda yerləşirdi.

Hacı Etibar Əhədov və Cahangir İbrahimovun "Seminariyadan kollecə" (B., 2004, səh. 18) kitabında yazılır: "1927-1928-ci illərdə Lənkəranda olan məktəblər üç dairə üzrə fəaliyyət göstərirdi. Lənkəran şəhərində 8 məktəb olmuşdur. Şəhər 1 və 4 saylı məktəblərdə dərslər rus dilində tədris edilirdi. Vel, Şürük, Aşağı Nüvədi, Seydəkəran, Digah, Gərmətük, Şıxəkəran, Sütəmurdov, Alekseyevka, Girdəni, Kür-kas, Sara, Veravul, Kərgəlan və Cil məktəbləri Şürük dairəsində, Separadi, Bədəlan, Boladi və Boradigah məktəbləri Boradigah dairəsində fəaliyyətdə olmuşdur."

Azərbaycan SSR XKS-nin 4899 nömrəli qərarına əsasən 1940-1941-ci dərs ilinin ikinci yarısından başlayaraq rayonun bütün məktəblərində V, VI və VII siniflərində Azərbaycan dilində keçirilən dərslər yeni Azərbaycan əlifbası ilə tədris olunurdu.

Rəşid Şiriyev 1926-1932-ci illərdə Girdəni kənd natamam məktəbində oxumuşdur. Həmin məktəb 1919-cu ildə ibtidai məktəb kimi fəaliyyət göstərmişdir. İlk müdiri Əsəd Xəlilov olmuş, 1922-ci ilədək məktəbə rəhbərlik etmişdir.

Sonralar Məirəhməd Məmmədov məktəbin müdiri olub.

Rəşid Şiriyevin təhsil aldığı illərdə məktəbin müdiri Ağarza Kazımov idi. O, 1925-1928-ci və 1939-1942-ci illərdə məktəbin direktoru işləyib. Ondan sonra Talıb Hüseynov (1935-1939), Humay Ümidova (1942-1943), Xudaqulu Kəlbəyev (1945-1948), Şalı Cənabəyev (1948-1956), Yəhya Əkbərov (1956-1959), Fəyaz Axundov (1959-1961), İsrafil Məmmədov (1961-1965), Əliağa Həbibov (1965-1970), İbad Məmmədov (1970-1995), Fətulla Babayev (1995-2011), Şirvan Əliyev (2012-ci ildən) məktəbin direktoru işləmişlər.

Məktəb ilk illərdə Molla Novruzun, sonralar Molla Böyükağa və Molla İsmayılın mülklərində yerləşmişdir. 240 yerlik indiki məktəb binası 2006-cı ildə ümummilli lider Heydər Əliyev Fondu hesabına tikilmişdir. İnşaatçı-mühəndis Həsənağa Salayevin məlumatına görə iş icraçıları Rizvan və Rəşad Əbilovlar olmuşlar.

Rəşid Şiriyev ibtidai məktəbdən sonra, 1932-1933-cü illərdə Lənkəran kolxoz mühasibləri birillik məktəbi, 1951-1952-ci illərdə Bakı Kənd Təsərrüfatı Texnikumu mühasib ixtisası üzrə bitirmişdir.

"Fövcül-füsəha"nın 2 üzvü

"Fövcül-füsəha"nın 35 üzvü olub. Girdənili Kərbəlayı Baxşəli Axundov və Mirzə Əhməd Kəmin onun üzvü idilər. Qasirin ədəbi irsinin toplayan nəvəsi İshaq Axundov onların sayını "Axundzadə Mirzə İsmayıl Qasir" kitabında göstərmişdir (*B.2015, səh. 38*).

Baxşəli Axundov deyərmiş:

Mənim adım Baxşəlidir Rəzidə,
Mən demişəm beş-on qəsidə.

Mirzə Əhməd Kəminin şeiri:

Savadın olmasa biçərə qardaş,
Olarsan daima meymuna qardaş.
Qaçar səndən bütün qohum-qəbilə,
Olar sənə məskən daim təvilə.
Əzizim, bisavadlıq çox yamandır,
Savad əxz elə, ancaq amandır.

Mirzə Əhməd Kəmin bu sözləri Böyük bazar məscidinin qabağında açdığı mədrəsənin üstündə yazdırıbmış.

O, savadsız şagirdi döyərmiş, əsəbi adam imiş. İran şahı Lənkərana gələrkən Mirzə Əhməd ona qoşduğu şeirini oxuyur, şah ona ənam verib.

Hacı Akif (Vaqif) Rəşid oğlu deyir ki, atamız kitab oxumağı çox sevərdi. Qış gecələrində nəvələrini başına yığaraq oxuduqları kitablardan danışar, maraqlandıqları suallara cavab verərdi.

Rəşid Şiriyev ömrü boyu gündəlik mətbuatı izləmiş, ictimai həyatımızın bütün sahələrini qəzet səhifələrindən, kitablardan, radio və televiziyaadan mənimsəməyə çalışmış, öyrəndiklərini ağıl süzgəcindən keçirməklə ətrafdakılarla fikir mübadiləsi aparardı.

O, ağıl sahibləri, müdrik insanlar və ziyalılarla həmsöhbət olmağı xoşlayardı. Müxtəlif tədbirlərdə, gənclərlə görüşlərdə klassik şairlərimizdən, ədiblərimizdən sitatlar gətirər, ayrı-ayrı şairlərdən beytlər söyləyərdi. Məktəblilərə dərin mənalı nəsihətlər verərdi. Şəxsi kitabxanası vardı. Mağazalardan, kitabxanalardan aldığı bədii kitabları böyük həvəslə oxuyardı. Onların arasında Xaqani Şirvani (1120-1199), Nizami Gəncəvi (1141-1209), İmadəddin Nəsimi (1369-1417), Şah İsmayıl Xətai

(1486-1524), Məhəmməd Füzuli (1494-1556), Mirzə Ələkbər Sabir (1862-1911), Mikayıl Müşfiq (1908-1939) və başqalarının əsərləri vardı. Övlad və nəvələrinə də onları oxumağı tövsiyə edirdi.

Maraqlıdır ki, Rəşid Şiriyev gənclik illərindən yaradıcılıqla da məşğul olmuşdur. Şeirlərinin çoxunu ömür-gün yoldaşı Bacıxanım Rzayevaya həsr etmişdir. Şeirlərində həyatda qazandığı uğurlarına görə ona borclu olduğunu dönə-dönə xatırladır, sevgi və məhəbbətini poeziya dili ilə çatdırır.

*Bu kitabda Rəşid Şiriyevin
iki şeirini oxuculara təqdim edirik:*

Gözümün nuru

Gözümün işığı, gözümün nuru,
Bulaq çeşməsitək büllurdan duru.
Qara saçların gərdəndə hörü,
Dağılmış telləri şənənlə qoru.

Gülüstan bağından özüm seçmişəm,
Vətən torpağının suyun içmişəm.
Gözəllər içində gözəl seçmişəm,
Sənə çatmaq üçün yollar keçmişəm.
Rəşidəm, şair olub, sözlər seçmişəm,
Bəlkə belə deyil, yolu azmışam.

Xatirələr

Şirini şirin olur,
Acısı şirin olur.
Uzaq-yaxın xatirə,
Dumanım, çənim olur.

Təkcə sənə bağlıdır,
Şirin xatirələrim.
Sənə bağlı hər günüm,
Açılan hər səhərim.

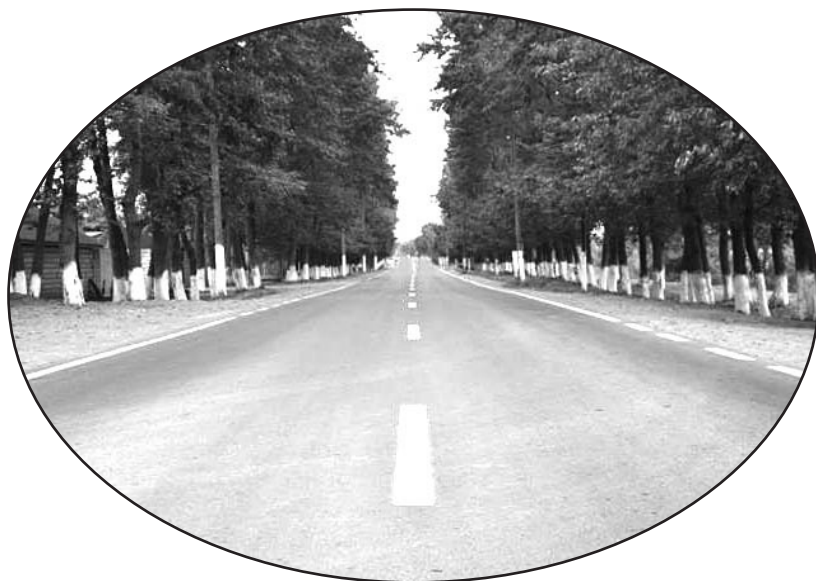
Kaş ki, sənsiz qalmayım,
Mən bu ahıl yaşımnda.
Xatirələr yükü var,
Ürəyimin başında.

Gədəsi olsan, apar,
Hər acım, qəhəri -
Apar mənimlə, apar,
Bütün xatirələri.

XXX

Bu gün Girdənidə bədii yaradıcılıqla məşğul olanlar az deyil. "Qızıl qələm" media mükafatı laureatı, 5 kitabın müəllifi, şeirlərinə çoxlu mahnılar bəstələnmiş Ofelya Nəzərova, müxtəlif mətbuat orqanlarında maraqlı şeirləri ilə diqqəti cəlb edən Aslan Aslanov və başqaları regionda istedadlı qələm ustası kimi tanınırlar. Rəvayət Alxasova kiçik hekayə və mənsur şeirlər yazdı. Bəziləri respublika və yerli mətbuat orqanlarında çap olunmuşdur.

VI BÖLMƏ
MADDİ MƏDƏNİYYƏT

İŞIQLAR GUR YANSIN...

Girdəni kəndinə elektrik xətti çəkiləndə ətraf gur işığa qərqləndi. El ağsaqqalı, Böyük Vətən müharibəsi veteranı Rəşid Şiriyev əllərini qeyri-ixtiyari göyə qaldıraraq dedi:

-Şükür Allaha, qoy hər evdə, hər küçədə işıq olsun. İşıq yanarsa, deməli əmin-amanlıqdır.

Rəşid Şiriyev dünyanın bir çox ölkələrində olmuşdu, müharibənin vurduğu yaralar qəlbini göynətməmişdi. Müharibədən sonra olduğu yerlərdə ulduz təki sayrısan işıqları görəndə sevinmiş, "kaş, bizim yerlərdə də evlərimiz beləcə işıqlara qərqləndi" deyər fikirləşmişdi.

Budur, arzuları çin olmuşdu. 1958-ci il dekabrın 28-də Lənkəran şəhərinin elektrik təchizat sxemi respublika energetika təchizatı sxemi ilə birləşdirilmişdi. Transformator yarımstansiyası Girdənidə qurulduğu üçün rayon kəndləri içərisində elektrik enerjisi ilk dəfə Girdəni kəndinə verilmişdi. Elektrik işığı kənddən keçən 110-35-10 kv-tluq transformator yarımstansiyasından verilirdi. Girdəni elektrik stansiyası Salyan-Masallı-Girdəni yüksək gərginlikli elektrik xəttinə birləşdirilmişdi.

Girdəni kəndindən olan elektrik Bahaddin Məmmədov o günləri xatırlayaraq danışardı ki, açılışında birinci katib başda olmaqla ictimaiyyətin nümayəndələri də iştirak edirdilər.

Lənkərana elektrik işığının verilməsi 1908-1909-cu illərə təsadüf edir. Mirhəşim Talışlı və Etibar Əhədov "Lənkəran: ensiklopedik məlumat" kitabında yazırlar: "Lənkəranda elektrifikasiya ilk dəfə 1908-1909-cu illərdə başlanmışdır. O dövrdə Mirhəşim xanın həyətinəki köhnə evində daimi cəryanla işləyən kiçik elektrik qurğusu qurulmuş və yanacaq

mühərriki ilə işlədilmişdir. Bunun vasitəsilə quyudakı su hamamın çəninə vurularmış, 1910-1915-ci illərdə bir neçə dövlətlinin evində 5-10 lampanı işıqlandırmaq üçün elektrik gücü 1-2 kvt olan sabit cərəyan elektrik qurğusu olmuşdur. Otuzuncu illərdən başlayaraq Lənkəran şəhərində indiki Heydər Əliyev prospekti ilə Mirmustafa xan küçəsinin kəsişdiyi yerdə ilk dəfə elektrik gücü 20-25 kvt-a çatan daxili yanacaq mühərrikilə işləyən sabit cərəyan generatoru qurulmuşdur. 1932-ci ildə həmin yerdə ikinci elektrik generatoru yaradılmış və "Elektrik stansiyası" adlanmışdır. Stansiya şəhərin indiki Mirmustafa xan, Heydər Əliyev, Həzi Aslanov və s. küçələrin kiçik hissələrini (bir neçə yüz məsafədə yerləşən evlər) işıqlandırır.

Stansiya ilin fəsillərindən asılı olaraq hava qaranlıqlaşanda 5 saat işıq verirdi.

Şəhərin sənaye obyektlərində, o cümlədən balıq konservi zavodunda, şəhər su təchizatı stansiyasında, dəyirmanda və s. müəssisələrdə də kiçik elektrik qurğulardan istifadə edilmişdir.

1940-1941-ci illərdə Lənkərana dəmir yolunun çəkilməsilə əlaqədar dəmiryol vağzalını elektrik enerjisi ilə təmin etmək üçün kiçik elektrik stansiyası tikilmişdir. Həmin elektrik stansiyaları daxili yanacaq mühərrikləri ilə işləyirdi. Əvvəllər neft sənayesində istifadə edilmiş dizel-generator qurğuları Böyük Vətən müharibəsindən sonra Lənkəran şəhərinə gətirilərək quraşdırılmışdır. Artıq 1950-1957-ci illərdə şəhərdə dəyişən cərəyanla işləyən elektrik qurğuları meydana gəldi. Hər bir qurğunun gücü-daxili yanacaq mühərrikləri 300 at gücünə, dəyişən cərəyan generatorunun gücü 250 kvt-a çatırdı. Həmin dövrdə Lənkəranda üç ədəd belə dizel generator qurğusu qurulmuşdur. Bu da şəhərin əsas küçələrini elektrik enerjisi ilə təmin edirdi.

Böyükəğa Hüseynbalaoğlu və Mirhaşım Talışlı "Lənkə-

ran" kitabında yazırlar: "Sonralar Girdəni yarımstansiyasından rayonun bütün kəndlərinə elektrik xətti çəkilməyə başlandı. 10 kv-tluq Girdəni xətlər vasitəsilə şəhərə elektrik enerjisi verilir" (*Göstərilən ədəbiyyat, B., 1990, səh. 341-342*).

1964-cü ildə Azərbaycanın şəhər və kənd elektrik şəbəkələri böyük energetik sistemə qoşulmuşdur. 1964-1970-ci illərdə Lənkəranın ən ucqar dağ kəndlərinə də elektrik enerjisinin çəkilişi başa çatdırılmışdır.

Lənkərandə elektrik stansiyaları birliyinin ilk direktoru Viktor Vasilyeviç Alferov olmuşdur. Aydın Rəhimov, Balağa Hüseynov, Fərman Mahmudov, Mehmanşah Həsənov, Kamil Mahmudov, Mirismayıl Mehdiyev və başqa idarə rəhbərlərinin qonşu rayonlarda da elektricləşdirmənin təşkilində və inkişafında mühüm xidmətləri olmuşdur.

Lənkərandə elektrik sahələrinə xidmət göstərən "Kənd-enerji" təchizat idarəsi və 6 saylı tikinti idarəsi də fəaliyyət göstərmişdir.

GİRDƏNİ POÇT ŞÖBƏSİ

Lənkərandə ilk poçt idarəsi 1820-ci ildə təşkil edilmişdir. Poçt idarəsini müdir və iki nəzarətçi idarə etmişdir.

Girdəni kəndində poçt şöbəsi 1967-ci ildən fəaliyyət göstərir. Qabil Hacıyev şöbənin ilk müdiri olmuşdur (1967-1973). Sonralar İsrafil Məhərrəmov (1973-1978), Adaşəli Hüseynov (1978-1996), Etiram Abbasov, Aynur Baxşıyeva, İlahə Məmmədova, Günel Kərimova, İlhamə İbrahimova və başqaları müxtəlif illərdə poçt şöbəsinin müdiri, Baxşəli Hüseynov, Şahrza Abdullayev, Təxminə Nəhmətova, Mübariz Baxşıyev və başqaları sahə poçtalyonu işləmişlər.

Kənddə 512 nömrəlik elektron tipli ATS fəaliyyət göstərir.

Yollar, körpülər...

Əldə edilən məxəz və arxiv sənədlərdən aydın olur ki, Girdəni kəndi Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulması gününədək Uluf mahalına daxil olub. Səidəli Kazımbəyoğlunun məlumatına görə, Uluf Girdəni kəndinin başlanğıcından - Ləkər körpüsündən Masallı rayonunun Bədəlan kəndinədək uzanmış və 12 yerdə divanxanası olmuşdur. Divanxana kəndlərdə inzibati işləri idarə edən kəndxudanın nəzarətində idi (fars dilində tərcümədə kəndxudanın mənası "ev sahibi" deməkdir - *red.*). Vilvan, Girdəni, Havzava, Cil, Gömuşavan, Osaküçə, Sinovli kəndləri Veravul kəndxudalığına tabe idi.

Memar Cahid Həsənovun məlumatına görə, Lənkəran ərazisində körpülərin tikilmə tarixi XVII əsrə təsadüf edir. Körpülər əsasən ağac materialından və daşdan inşa edilmişdir.

Lənkəranın Ləvəngi dairəsindən Girdəniyə uzanan yolda ilk daş körpüsü Ləkər çayı üzərində qurulmuşdur. Ötən əsrin 70-ci illərində şose yolu yenidən qurularkən körpü müasir tələblərə cavab verən səviyyədə qaydaya salınmışdır.

Girdənində, məscidin yanından keçən indiki daş körpü 1961-ci ildə tikilib. İş icraçısı Əhəd adında inşaatçı-mühəndis olub. Əvvəllər körpünün tikintisində meşə materiallarından istifadə edilmiş. Odur ki, vaxtaşırı sel və daşqınlara məruz qalmışdır.

Lənkəran-Boradigah istiqamətinə uzanan indiki magistral yol 1926-cı ildə salınıb. Kitabın əvvəlində qeyd etdiyimiz kimi, inqilabdan əvvəl indiki düz magistral yoldan deyil, məscidin yanından Veravulun Həsənobə məhəlləsinə uzanan yoldan istifadə edilirdi. Adamlar oradan Rəcəbovların evinin yanından Qızıl Abdula keçir, sonra orta məhəllə içi ilə Şəlimsona qalxırdılar. Buradan isə yol Vilvana - Əbdülün oğlu Hacıbaba Məmmədovun evinə uzanırdı.

VII BÖLMƏ
AİLƏ - BİR DÜNYA

Övlad sevgisi - İlahi sevgidir

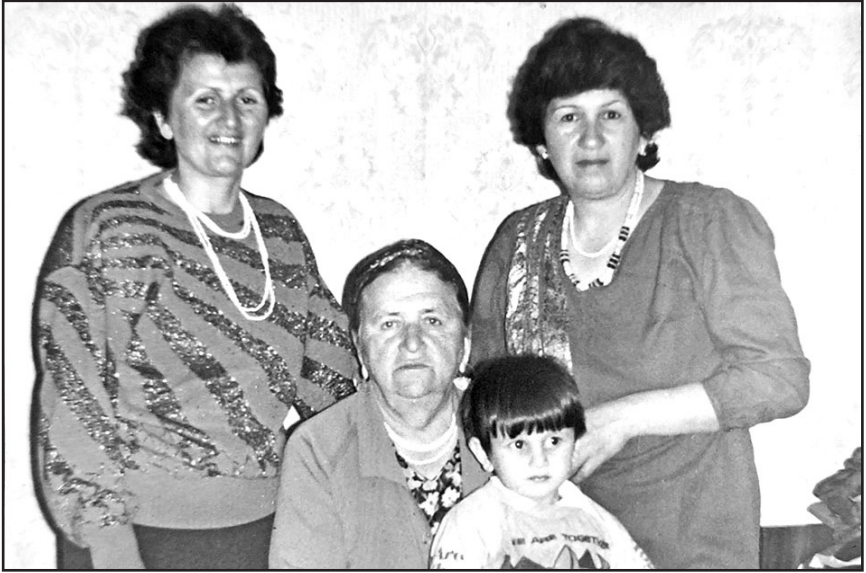
İslam alimlərinin fikrincə, ana bəşəriyyətin mənəvi xəzinəsidir. Uşaqların təlim-tərbiyəsində anaların xidməti çoxdur. Qələm dostum şair-publisist Tofiq Məcədovun fikrincə, anaların həyat yolunun bir üzü qış, bir üzü yaz olur. Onların həyatda qəmli günləri çox, sevimli günləri isə az olur. Çünki analar övladın bütün dərdd-qəmini, kiçik problemini öz qəlbində götür-qoy edir. Bu, ilk növbədə anaların laylalarının sədalarında aşkar görünür. Analar öz kədər və qəmini gizlədir, xəyallarını övladlarının həyat yolunda müəyyən edir, arzularını yalnız övladlarının sevincli günlərində tapırlar.

Böyük Vətən müharibəsinin veteranı Rəşid Şiriyevin ömür-gün yoldaşı Bacıxanım Ağaqulu qızı Rzayeva belə analardan idi.

Ailə başçısı Rəşid Şiriyev deyərdi ki, insan üçün tərbiyə məktəbi ailədən başlanır. Valideynlərin verdiyi ad övladlarının taleyində böyük rol oynayır. Övlad sevgisi - ilahi sevgidir.

Rəşid Şiriyevə həsr edilmiş "Mətin şəxsiyyət, şərəfli ömür" kitabında yazılır: "Bacıxanım ana təbiətinə görə əməksevər, dözümlü, prinsipial, dərin düşüncəli, mətin, qeyrətli ana, bacarıqlı tibb işçisi idi. Gənclik illərindən onu tanıyan və qururuna, hərtərəfli bilik və bacarığına, təşkilatçılığına bələd olan yaşlı nəslin nümayəndələri Bacıxanıma ahıllıq yaşlarında da "hökumət" deyə müraciət edirdilər. Kənddə bir problem yaranada kənd Sovetinin deputatı kimi Bacıxanıma müraciət edir, ondan kömək istəyirdilər. O da qabağa düşüb problemi həll etməyincə rahatlıq tapmırdı.

Ailə həyatı möhkəm təməl üzərində qurulmuşdu. Onlar 1940-cı ildə ailə qurdular və əlli doqquz il sevgi ilə, mehribanlıqla birgə yaşadılar.

*Rəşid Şiriyevin ömür-gün yoldaşı Bacıxanım,
qızları Pakizə, Mahizər və nəvə Əli (1992)*

Bacıxanım ana, oğlu Rafiq, gəlini Səidə xanım (1989)

Onlar beş rəfiqə idilər

1939-cu ilin avqust ayı da gəlib çatdı. Lənkəran Tibb-Bacıları məktəbinə (indiki Lənkəran tibb kolleci) qəbul olmaq istəyənlər 5 fəndən - ana dilindən, ədəbiyyatdan, rus dilindən, kimyadan yazılı və şifahi imtahan verməli idilər. 1939-1940-cı tədris ili üçün məktəbə cəmi 36 nəfər qəbul olundu. Həkim İdris Ağayev 1940-cı ilin mart ayından məktəbin direktoru işləyirdi. Mühəribə başlanan ili o, cəbhəyə getmiş, Belousiya cəbhəsində səyyar səhra hospitalında cərrahiyyə şöbəsinin müdiri işləmişdi (*İ.Əmənullayev. Onu zərurət yaratdı, B.,2016, səh.53-54*).

1941-ci ilin oktyabrın 19-dan 1945-ci il avqustun 29-dək isə məktəbin direktoru Səkinə Əliyeva oldu.

Onlar beş rəfiqə idilər: Bacıxanım Rzayeva, Kişvər Mirzəyeva, Xədicə Rəhmanova, Şabacı Bayramova, Rəşxəndə Qənbərova... Beşi də şəfqət bacısı olmaq istəyirdi. Başqa kəndlərdən də bu məktəbdə təhsil alan qızlar vardı. Bu arzu, bu istək onları birləşdirmişdi. Məktəbdə keçirilən bütün tədbirlərdə bir yerdə iştirak edirdilər.

Yerlərdə müalicə-profilaktika xidmətlərinin təşkilinə, uşaqların sağlam inkişaf edib böyümələri istiqamətində səmərəli tədbirlərin həyata keçirilməsinə məktəbin məzunları da cəlb olunurdular. Həkim və tibb işçiləri xidmət etdikləri sahələrdə difteriya, göy öskürək, qızılca, bağırsağ infeksiyaları və digər xəstəliklərin qarşısının alınmasında bilik və bacarıqlarını əsirgəmədilər. O dövrdə mətbuat səhifələrində yazılırdı: "Tibb məktəbinin məzunları - tibb bacıları Bacıxanım Rzayeva ilə Ayna Əzimova hər gün təkcə Vilvan kəndində 169 qadına tibb bacarığı vərdişləri öyrədirdilər" (*Yenə orada, səh.63*).

Vilvan kəndindən olan Ayna Əzimova Kişvər Mirzəyeva ilə yaxın qohum, mehriban rəfiqə idilər. Kişvərin anası Mərcan Əhəd qızı Əzimova Aynanın əmisi qızı idi. Uzun illər Lənkə-

randa müxtəlif tibb müəssisələrinin feldşeri olmuş atam Əliağa Əhədov da Mərcan xanımla əmi uşağı idilər. Əri Cəfərin ulu babaları rayonun Danqəbın kəndindən idilər. Uluları İranın Zəncan vilayətindən gəlmişdilər. Əmisi oğlanlarından Hüseynqulu və Məşədi Ələkbər dövrünün tanınmış həkimlərindən idilər. Hüseynqulu Qurbanov 1925-ci ildə Kazan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmişdi. 30-cu illərdə Kislavodskda namaz qıldığı yerdə şərə düşmüşdü. Əhvalat belə olmuşdu. Kirayədə qaldığı evdə namaz qılmaq istəyərkən müsəlmana xas təmiz yer tapmadığından mizə qalxıb. Evin xanımı cavan oğlanın mizin üstündə başını aşağı endirib, sonradan qaldırdığını, dilinin ucunda nəsə pıçıldadığını gördükdə şübhələnir, təcili yardıma zəng etməli olur. Qapıdan baxan həkimlər də bir şey anlamırlar. Xəstəxanada aydınlaşır ki, cənublu qonaq namaz qılıbmış.

Hüseynqulu Qurbanov 1966-cı ildə dünyasını dəyişib. Lənkəran yoluxucu xəstəliklər xəstəxanasının müdiri və dəri-zöhrəvi xəstəxanasının baş həkimi işləmişdi.

Hüseynqulu həkimin on övladından üçü onun yolunu davam etdirib. Oğlu Təyyar Qurbanov tibb elmləri doktoru, professor idi. 2010-cu ildə Əməkdar müəllim, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, Prezidentin fərdi təqaüdçüsü Hacı Mirhaşım Talışlı ilə evlərində olmuşduq. Onda professor Təyyar Qurbanov "Diabet-müalicə" mərkəzinin prezidenti, Beynəlxalq Diabet və Avropa Diabet Assosiasiyasının üzvü idi. 2011-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Kişvərin qardaşları Səfər, Sadıq və Sərhəd Mirzəyevlərlə dünyalarını dəyişənədək əlaqələrimiz vardı. Nəslin davamçıları Natiq və Camal Mirzəyevlərlə bu gün də görüşür, olanları, keçənləri xatırlayırıq.

...İnsan yaşadığı illəri ilə deyil, yadda qalan fəaliyyətlərlə qəlblərə yol tapır. 1941-ci ildə tələbəlik illəri başa çatdı. Hər birinə müxtəlif yerlərə təyinat verildi.

Bacıxanım ailənin ilk övladı idi. Sonralar qardaşı Əhməd də orta ixtisaslı tibb işçisi oldu. Bacı və qardaş müharibənin ağır illərində və sonrakı vaxtlarda Girdəni kəndindən Separadı kəndinədək uzanan yaşayış məntəqələrində əhalinin sağlamlığı keşişində dayanmışdılar. Bacıxanım və rəfiqələri də ailə qurmuşdular.

Müharibə hələ başlamamışdı. Kişvərin əri Əyyub çox keçməmiş hərbi xidmətə çağırıldı. Aqronom idi. 1943-cü ilədək məktublaşdılar. Sonra "qara kağız"ı gəldi.

Bacıxanım Rəşid Şiriyevlə ailə qurmuşdu. Rəşid 16 yanvar 1942-ci ildə könüllü olaraq cəbhəyə getmişdi.

Müharibənin ilk illərində tibb məntəqələrində təşviqat məntəqəsi yaradılmışdı. Belə bir dövrdə arxa cəbhədə çalışan həkim və tibb işçilərinin qarşısında yaralıların, müharibə əlillərinin, onların ailə üzvlərinin müalicə qayğısına qalmaq, sanitariya-gigiyenik qaydalarının qorunmasına hər cür vasitələrdən istifadə etmək kimi mühüm vəzifələr qoyulmuşdu. Qayğıkeş tibb bacısı Bacıxanım Rzayevanı da həmişə tibbi yardıma ehtiyacı olanların yanında görmək olurdu. Tibb bacılarının hamilə qadınların və uşaqlı anaların sağlamlığının qorunması işində gördükləri təmənnəsiz xidmət illər keçsə də yaddan çıxmadi.

Tibb bacısı kimi fəaliyyət göstərdikləri yerdə yadda qalan işləri çox oldu. Bacıxanım Rzayeva, qardaşı Əhməd və digər tibb işçiləri əhalinin sağlamlığının qorunmasında səy və bacarıqlarını əsirgəmədilər. Müharibədən sonra bu sətirlərin müəllifinin atası Əliağa Əhədov Əhməd Rzayevlə müxtəlif tibb müəssisələrində bir yerdə işləmişdilər. Əhmədin Vilvanda evimizə qonaq gəldiyi vaxtlar da yadımdadır.

Bacıxanım və digər tibb işçiləri 1941-1945-ci illərin müharibə dövründə və sonrakı illərdə - 1949-cu ildən sonrakı vaxtlarda Girdəni kəndindən Separadı kəndinə kimi uzanan

*Hacı Akif (Vaqif) ömür-gün yoldaşı
Şəhla xanımla (2017).*

yaşayış məntəqələrində əhəlinin sağlamlığı keşiyində dayandılar.

El ağsaqqalı Rəcəbəli Mehdiyevin sözləri ilə desək, "Bacıxanım Rzayeva qayğıkeş tibb işçisi idi. Onu həmişə tibbi yardıma ehtiyacı olanların yanında görmək olurdu. O, hər cür çətinliyə qalib gəlməyi bacaran səriştəli, mətin qadın, təcrübəli tibb işçisi idi."

xxx

Həqiqətən də Bacıxanım ana ürəyi yanan, son tikəsini də evinə pənah gətirənlərə yedizdirən xanım-xatın arvad idi. Öyüd və nəsihətləri ilə övladlarına yol göstərərdi. Deyərdi ki, insanın ən böyük düşməni onun kin-küdurətidir. Belələri kiminsə uğurlarına sevinmir, daxilən əzilir. Kin-küdurətli insanları Allah da sevmir. Belələrindən uzaq durmaq lazımdır, çünki onlardan xata çıxma bilər. Amma vaxt-məqam gələndə Allah-taala belələrinin cavabını özü verir.

Hacı Akif belə hadisələrin çox şahidi olub. Bilmədən, fikirləşmədən yaxınlıq etdiyi, ürək qızdırdığı dostundan bir pislik, xəyanət görəndə sarsılıb, uzun vaxt özünə gələ bilməyib. Buna baxmayaraq, dostları arasında daim körpü qurmağa çalışıb, bu körpünü qırmağa ürək eləməyib.

SON SÖZ YERİNƏ

Əziz oxucu!

Adı Lənkəran və qonşu rayonlarda yaşlı nəslin nümayəndələrinə yaxşı tanınan, Qafqaz dağları ətəklərindən Berlinədək, oradan da Yaponiyayadək ağır, çətin döyüş yolu keçmiş III dərəcəli "Şöhrət" ordenli, əmək veteranı, el ağsaqqalı Rəşid İbrahim oğlu Şiriyev haqqında yazdıqlarımız burada başa çatır. Yazdıqlarımıza yekun vurarkən İmam Rza (ə) haqqında bir rəvayət yadımıza düşdü.

İmam Rzadan (ə) soruşdular:

-Bəndələrdən xeyirlisi kimdir?

İmam buyurdu:

-Ən xeyirli bəndələr o şəxslərdir ki, yaxşılıq edəndə sevinər, pislik etdikdə Allahdan bağışlanma istəyər, onlara bir şey hədiyyə versələr təşəkkür edər, bəla və müsibət gördükdə səbr edər və qəzəbləndikdə əfv edərlər.

Rəşid Şiriyev həmişə nəcib, xeyirxah işlər görməyə çalışıb. Birinin qəlbinə sevindirəndə mənən yüngülləşib. Ömür yolu enişli-yoxuşlu olsa da, çətinliklərdən qorxmayıb. Ürəyinin hərarətini, qəlbinin odunu el yolunda səpələyə-səpələyə həyat sınağından üzüağ çıxıb.

O, dövlətə, millətə, dosta, yoldaşa, qohum-qardaşa sədaqətli, hörmət və nüfuz sahibi idi. Bu hörməti, nüfuzu iş və əməlləri ilə, öz qabiliyyətinə görə qazanmışdı.

Rəşid Şiriyev doğma yurdunu, el-obasını göz bəbəyi kimi qorumağa hər an hazır olan, yaxşı, gözəl işləri ilə yurda, el-obaya bəzək olan gənclərimizi görəndə, tarixə yazılacaq hünər və qəhrəmanlıqları haqqında eşidəndə qəlbi qürurla dolurdu. Milli

Ordu sıralarında Vətənə layiqincə xidmət edən, elə Vətən yolunda da canlarını qurban verən şəhid övladlarımızla fəxr edirdi.

Rəşid Şiriyev danışardı ki, biz vahid Allahın bəndələriyik. Allah-taala insanları bir kökdən yaradıb. Görək heç vaxt yaddan çıxarmayaq ki, bu beşgünlük dünyadan sonra axirət günümüz də var. Gəlimli-gedimli dünyamızda xeyirxah işlərdən kənar qalmaq bizlərə yaraşan deyil. Allahın xəzinəsi kəramət ilə doludur. O, yaxşılıq edənlərin əməlini puç eləməz. Peyğəmbərimiz Rəsuli Əkrəm (s) buyurur ki, halal və haram şey gec-tez aşkarlaşar.

El-obaya məhəbəti idi el ağsaqqalını yaşadan. - Taleyimdən razıyam, - deyirdi - Allahımla raz-niyaz edirəm ki, övladlarımı, qonum-qonşularımı, cəmi məxluqatı düzgün yola istiqamətləndirsin.

Bu gün Rəşid Şiriyev aramızda yoxdur. Onun şərəfli ömür yolu, fəaliyyəti təkcə övladları üçün deyil, onu tanıyanlar və tanımayanlar üçün də mənəvi tərbiyə yolu, nümunə məktəbidir. Övladları, nəvə-nəticələri bu məktəbdən öyrənə-öyrənə böyük həyat yoluna çıxmışlar.

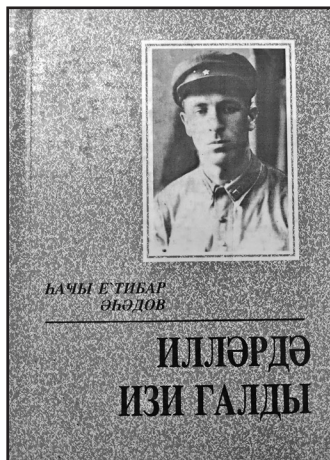
2023-cü ildə Rəşid İbrahim oğlu Şiriyevin 110 yaşı tamam olur. Yubiley ərəfəsində nəşr olunan bu kitab, şübhə yoxdur ki, onu tanıyanlar və doğmaları üçün gözəl hədiyyə olacaqdır.

Kitabın araya - ərəsəyə çatmasında və çapında dəstəyə görə oğul və qızlarına - Hacı Akifə (Vaqif), Rafiqə, Mahizərə, Pakizəyə, Xanımzərə və nəvələrinə minnətdarlığımızı bildiririk.

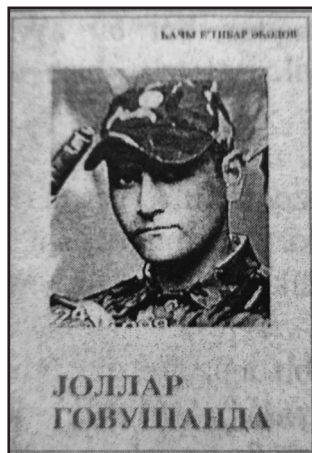
Bizə arzu və təkliflərinizi aşağıdakı ünvanə göndərə bilərsiniz:

373730, Lənkəran şəhəri, Zərifə Əliyeva küç., 78/14, mən.4.
ƏHƏDOV Etibar Əliəğa oğlu
Tel.(050) 424-58-10.

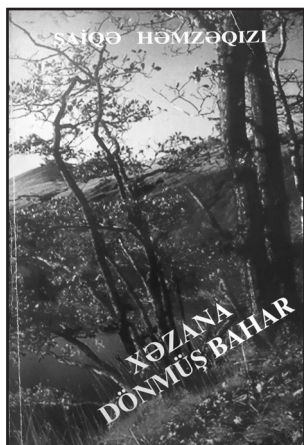
GİRDƏNİ KƏNDİ HAQQINDA
YAZILMIŞ KİTABLAR

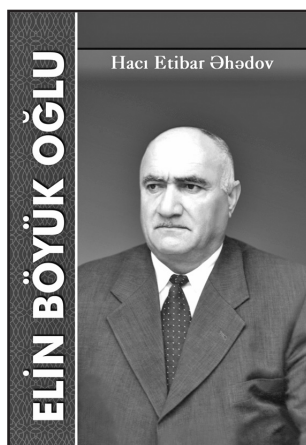
*Hacı Etibar Əhədov.
İllərdə izi qaldı, B., 2000.*

*Hacı Etibar Əhədov.
Yollar qovuşanda, B., 2000.*

*Şaiqə İsgəndərova.
Xəzənə dönmüş bahar, B. 2004.*

*Hacı Etibar Əhədov.
Elin böyük oğlu, B., 2015.*

MÜNDƏRİCAT

Ön söz.....	3
-------------	---

I BÖLMƏ

Tarixi keçmiş, ictimai-siyasi həyat

Qədim Girdəniyə səyahət.....	9
------------------------------	---

Tarixdə qalan izlər

Qacarın dəstəsi ilə mübarizə	18
Köhnə qeydlər dilə gəlir	20
Girdəni bir kənd idi	22
Stalin Girdənidən keçəndə	32
Vəba və onunla mübarizə	37

II BÖLMƏ

SƏNƏDLİ POVEST

Həç nə unudulmur	41
Hər şey cəbhə üçün	48
Cəbhədən-cəbhəyə	52
Unutmaq olmur	54

III BÖLMƏ

Xatirələr dil açır

Unudulmaz bir görüşün təəssüratı	61
Mənim tanıdığım Rəşid Şiriyev (həkim Allahverdi Əsgərovdan xatirə)	66

Rəşid Şiriyevdən hikmətli sözlər	69
--	----

IV BÖLMƏ

Din və mənəvi mədəniyyət

Həcc ziyarətinin sevinci	73
Hacı Akifin (Vaqif) duaları	
İbadət yeri, mədəniyyət nümunəsi	79

V BÖLMƏ

Məktəb və təhsil

Girdəni məktəbi	85
“Fövcül-füsəha”nın iki üzvü	87
Rəşid Şiriyevin şeirləri	89

VI BÖLMƏ

Maddi mədəniyyət

İşıqlar gur yansın	93
Girdəni poçt şöbəsi	95
Yollar, körpülər	96

VII BÖLMƏ

Ailə-bir dünya

Övlad sevgisi - İlahi sevgidir	99
Onlar beş rəfiqə idilər	101
Son söz yerinə	105

ƏDƏBİYYAT

- Azərbaycan tarixi, I cild, B., 1961;
Azərbaycan Milli Ensiklopediyası, B., 2007;
Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası, (on cild), B., 1976-1987;
Əhədov E. Lənkəranda bir ev var, B., 1989;
Əhədov E. Lənkəran boğçası, B., 1993;
Əhədov E. Lənkəran şəhidləri, B., 1994;
Əhədov E. Yollar qovuşanda, B., 2000;
Əhədov E. İllərdə izi qaldı, B., 2000;
Əhədov E., Dəyərli ömrün Lənkəran səhifəsi, B. 2003;
Əhədov E., İbrahimov C., Seminariyadan kollecə, B., 2004;
Əhədov E. Şükürzadə İ. Havzava, B. 2009;
Əhədov E. Böyük həyat yolu, B., 2010;
Əhədov E. Döyüşən illər, B., 2011;
Əlizadə N. Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qələbəsi uğrunda mübarizə tarixindən, B., 1974;
Hacıyev C., Əhədov E. Lənkəranda poçt rabitəsi, B., 2005;
Həsənov C. Lənkəranın memarlıq tarixi, B. 2010;
Hüseynbalaoğlu B., Talışlı M. Lənkəran, B., 1990;
Xankişiyev İ., Əhədov E. Boladi, B., 2003;
Kazımbəyov S. Səidiyyə, B. 2005;
Qreçko A.A. Bitva za Kavkaz, M., 1973;
Məmmədov S., Nurullayev Ə., Əhədov E. Gərmətük salnaməsi, B., 2014;
Mirzə Əhməd Mirzə Xudaverdi oğlu. Əxbarnamə, B., 1975;
Şükürzadə İ. Havzava məktəbi, B., 2009;
Şükürzadə İ. Lənkəran toponimləri, B., 2012;
Talışlı M., Əhədov E. Lənkəran: ensiklopedik məlumat, B, (I-II c.), 2014-2017.

Korrektor
Asif ABBASZADƏ

Kompüterer yığımı və dizaynı
Araz Əhədov

Yığılmağa verilmişdir: 12.05.2023
Çapa imzalanmışdır: 25.08.2023
Kağız formatı: 60x84. 1/16
Həcmi: 7,0 ç.v. Tirajı 100

KitabMMC-nin mətbəəsində
hazır diapozitivlərdən istifadə olunmaqla
ofset üsulu ilə çap edilmişdir